O MOWIE LUDOWEJ

WE WSI KRZĘCINIE

NAPISAŁ

STANISŁAW DOBRZYCKI.

W KRAKOWIE.
NAKŁADEM AKADEMII UMIEJĘTNOŚCI.
SKŁAD GŁÓWNY W KSIĘGARNI SPÓŁKI WYDAWNICZEJ POLSKIEJ.
1898.

NOWSZE WYDAWNICTWA

AKADEMII UMIEJĘTNOŚCI

WYDZIAŁÓW FILOLOG. I HISTOR.-FILOZOF.

Rozprawy Wydziału filologicznego, Serya II, tom I. lex 8° str. 401. Cena 5 złr.
— Serya II, tom II. lex. 8° str. 476. Cena 5 złr.
— Serya II, tom III. lex. 8° str. 407. Cena 5 złr.
— Serya II, tom IV. lex. 8° str. 475. Cena 5 złr.
— Serya II, tom V. lex. 8°, str. 438. Cena 5 złr.
— Serya II, tom VI. lex. 8° str. 402. Cena 5 złr.
— Serya II, tom VIII. lex. 8°, str. 426. Cena 5 złr.

Rozprawy Wydziału historyczno-filozoficznego, Serya II, tom I. lex. 8° str. 440, z 16 tablicami. Cena 15 złr.
— Serya II, tom II. lex. 8° str. 410, z tablicą fotolitograficzną. Cena 10 złr.
— Serya II, tom III. lex. 8° str. 453, z 5 tablicami i mapą. Cena 10 złr.
— Serya II, tom IV. lex. 8° str. 516. Cena 10 złr.
— Serya II, tom V. lex. 8°, str. 350, z mapą, 2 tablicami i 12 rycinami w tekscie. Cena 10 złr.

W. Abraham: Sprawa Muskaty, 8° str. 59. Cena 60 ct.
— Pierwszy spór kościelno polityczny w Polsce, lex. 8° str. 50. Cena 60 ct.

O. Balzer: Walka o tron krakowski w latach 1201 i 1210—11, lex. 8° str. 58. Cena 60 ct.

J. Baudouin de Courtenay: Próba teorji alternacyj fonetycznych. Część I. Ogólna. lex. 8° str. 146. Cena 1 złr. 50 ct.

P. Bieńkowski: Historya kształtów biustu starożytnego, lex. 8° str. 62. Z dwiema tablicami. Cena 70 ct.

G. Blatt: Gwara ludowa we wsi Pysznica. lex. 8°, str. 74. Cena 70 ct.
— O pochodnej spółgłosce końcowej ɟ., lex. 8° str. 23. Cena 20 ct.

A. Blumenstok: Studya nad historyą własności nieruchomej u ludów germańskich: I stosunek człowieka do ziemi u Franków salickich przed wkroczeniem na terytoryum rzymskie, lex. 8° str. 126. Cena 1 złr. 20 ct.

M. Bobowski: Pieśni katolickie polskie od najdawniejszych czasów do końca XVI. wieku. lex. 8° str. 475. Cena 3 złr. 50 ct.

A. Brückner: Średniowieczna poezya łacińska w Polsce, lex. 8° str. 69. Cena 70 ct.
— Część II. lex. 8° str. 62. Cena 70 ct.
— Część III. lex. 8°, str. 52. Cena 60 ct.
— Kazania średniowieczne. Część I. lex. 8° str. 60. Cena 70 ct.
— Część II. lex. 8° str. 74. Cena 80 ct.

J. Brzeziński: O konkordatach Stolicy Apostolskiej z Polską w XVI. wieku lex. 8° str. 30. Cena 40 ct.

J. Bystroń: O użyciu genetivu w języku polskim. Przyczynek do historycznej składni polskiej, lex. 8° str. 86. Cena 80 ct.

Z. Celichowski: Ars moriendi. Rozprawa bibliograficzna, lex. 8° str. 25. Cena 40 ct.

J. Chrzanowski: Facecye M. Reya. lex. 8°, str. 57. Cena 60 ct.

W. Czermak: Plany wojny tureckiej Władysława IV., lex. 8° str. 403. Cena 5 złr.

L. Ćwikliński: Opis zarazy ateńskiej w dziele Tukidydesa II. 47.2—54. Studyum krytyczne lex. 8° str. 52. Cena 50 ct.
— Klemens Janicki, poeta uwieńczony (1516—1543) lex. 8° str. 193. Cena 1 złr. 50 ct.

(Ciąg dalszy na trzeciej stronie okładki.)

270526

O MOWIE LUDOWEJ

WE WSI KRZĘCINIE

NAPISAŁ

STANISŁAW DOBRZYCKI.

W KRAKOWIE.
NAKŁADEM AKADEMII UMIEJĘTNOŚCI.
SKŁAD GŁÓWNY W KSIĘGARNI SPÓŁKI WYDAWNICZEJ POLSKIEJ.
1898.

do BG

DAR
PROF. M. ZAREBINY

AKADEMIA ŚWIĘTOKRZYSKA
Biblioteka Główna
w Kielcach

364819 DG

Osobne odbicie z Tomu XXVI. Rozpraw Wydziału filologicznego
Akademii Umiejętności w Krakowie.

W Krakowie, 1898. — Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, pod zarządem J. Filipowskiego.

O mowie ludowej we wsi Krzęcinie

(Powiat Podgórski)

napisał

Stanisław Dobrzycki.

WSTĘP.

Krzęcin leży w powiecie Podgórskim, o dwadzieścia kilka kilometrów od Krakowa, w stronie południowo-zachodniej, a o cztery kilometry na południe od prawego brzegu Wisły. Charakter wsi jest przeważnie nadwiślański, różny od blizkich wsi podgórskich. Jest w Krzęcinie kościół parafialny, szkoła jednoklasowa i kółko rolnicze. Liczba mieszkańców w r. 1869 wynosiła 666, w 1880—775, zaś w 1890 przy ostatnim spisie 792, z tego 384 mężczyzn, 408 kobiet; co do wyznania: 786 rz. kat. i 6 żydów. Rozległość wsi razem z obszarem dworskim 7·90 km^2.

Jest to osada bardzo stara, założona w każdym razie przed wiekiem XIII. Założycielem był — jak wskazuje nazwa — jakiś Krzęta lub Krzczęta. Pierwotna nazwa wsi musiała być Krzczęcin. W dwóch dokumentach z r. 1401 i 1402 pomiędzy świadkami wymieniony jest Stanisław sołtys z Krzczęcina: Stanislaus scultetus de Krzszczanczin 1401, Stanislaus de Krszczanczin 1402 (ob. Kodeks dyplomatyczny miasta Krakowa, część I. w Monumenta medii aevi historica t. V. 1879). W „Liber beneficiorum“ Długosza jest forma Krzczaczyn (Krzczęcin). Wreszcie jest w Krakowskiem wieś Krzcięcice, która dawniej nosiła nazwy Krzczęcice i Krzęcice. Dotąd wieś w Opoczyńskiem nosi nazwę Krzczęcin. To wszystko świadczy, że pierwotna nazwa naszej wsi brzmiała Krzczęcin. Ale obok tego musiała już dawno istnieć forma Krzęcin, skoro pod tą postacią pojawia się już w wieku XIII. Imię Krzęta i Krzczęta spotyka się w dokumentach z r. 1370 i 1375 (Kodeks dyplom. Małopolski w Monum. medii aevi histor. III. 1876): 1370 Krzczata, 1375 Crzantha.

Pierwszą wzmiankę o Krzęcinie spotykamy w r. 1254. W roku tym, dnia 30. Maja, Bolesław Wstydliwy, książę krakowski i sandomierski, dokumentem, datowanym z Korczyna, uwalnia od różnych ciężarów wsi, będące własnością klasztoru Norbertanek na Zwierzyńcu; wyjmuje je z pod sądów książęcych i uwalnia od powinności takich, jak stan, stróża, przewód, powóz, powołowe. Pomiędzy tymi wsiami znajduje się i Krzęcin „z karczmami, lasem i łąkami“ („Kozancin — omyłka zam. Krzancin — cum thabernis, silva et pratis“, zob. Kodeks dyplomatyczny katedry krakowskiej św. Wacława, część I. w Monumenta medii aevi historica I. Kraków, 1874, str. 52). W r. 1256 wydaje Bolesław dokument tej samej treści, potwierdzając poprzedni.

Zatem w połowie w. XIII. Krzęcin należał do klasztoru Zwierzynieckiego; być może, że w w. XII. był własnością założyciela klasztoru, Jaksy, i przez niego klasztorowi został nadany. W posiadaniu Norbertanek był aż do r. 1772. Dla mieszkańców wsi były to czasy dobre. Pańszczyzny na roli nie było wcale, co najwyżej pewne opłaty (mówi o nich Długosz, o czem niżej). Od jednego z mieszkańców Krzęcina [1]) słyszałem tradycyą co do tych ciężarów: „poszedł chłop do klasztoru do „panien“ (tak je nazywają jeszcze dotąd) raz na rok, narąbał drzewa, nanosił wody, i jeszcze się w kuchni dobrze pożywił: to była cała pańszczyzna“. Pamiątką panowania klasztoru jest śliczna lipa, odległa od wsi o kilkaset kroków, którą zakonnice kazały zasadzić, aby drogę do wsi wskazywała.

Dalsze wiadomości o Krzęcinie pochodzą z wieku XV. i XVII. W pierwszych latach XV. wieku spotykamy się z sołtysem krzęcińskim Stanisławem, o czem wspomnieliśmy wyżej. Szczegółowo zaś opowiada o Krzęcinie Długosz w „Liber beneficiorum“ (t. III. Opera ed. Przezdziecki, t. IX.). Dowiadujemy się stamtąd, że w początkach XV. w. był w Krzęcinie kościół parafialny, poświęcony Wniebowzięciu N. Maryi Panny. Należało do wsi 24 łanów kmiecych. Czynsz i daniny z każdego łanu wynoszą: pół złotego, pietnaście jaj, cztery koguty, dwa korce owsa (pełnej miary zatorskiej) i obowiązek zwożenia dziesięciny do Krakowa; serów — jak gdzieindziej — nie dają, nie odrabiają też „powaby“. Znajduje się w Krzęcinie karczma z przynależnym do niej gruntem i płaci czynszu cztery grzywny. Jest i młyn dobry, i sześć stawów rybnych, dwa małe i cztery większe. Jest też klasztorny folwark, który płaci dziesięcinę. Pleban ma swoje grunta wolne. Kościołowi należy się od wsi dziesięcina ze zboża i konopi, której wartość

[1]) Nazwisko jego jest: Floryan Lelek; jemu zawdzięczam wiele wiadomości o Krzęcinie i jego dziejach, a wiadomości te miał on od swego ojca i dziadka.

oceniają na dwadzieścia grzywien, a jako meszne płaci każdy łan jeden korzec żyta i drugi jęczmienia. Książę posiada we wsi „ius supremum“, skąd każdy łan płaci mu korzec owsa, dwa koguty i pięć grzywien. Oprócz roli są w Krzęcinie dobre lasy i łąki. Tyle Długosz. Z wieku XVII. mamy świadectwa, których dostarczają wizyty biskupie, ale te nowych szczegółów nie dodają. W wieku XVIII. — jak starzy ludzie opowiadają — panowała w Krzęcinie zaraza tak straszna, że ocalały tylko dwie rodziny, Zięcikowie i Kumalowie. Reszta dzisiejszej ludności przeniosła się tu z innych wsi, należących do klasztoru, przeważnie z za Wisły, z Krakowskiego.

W r. 1772. po pierwszym rozbiorze Polski skarb austryacki zabrał Krzęcin na swą własność i wystawił na sprzedaż. Komisarz rządowy radził Krzęcinianom, aby prawo własności wykupili dla gminy, ale ci tego nie chcieli zrobić, głównie za namową ówczesnego wójta; żałowali tego później, skoro im przyszło odrabiać ciężką pańszczyznę. Kupił więc wieś właściciel sąsiedniej Polanki, Haller, z rąk Hallerów zaś przeszedł Krzęcin wskutek małżeństwa w dom Güntherów. Rok 1846 zaznaczył się w Krzęcinie małymi rozruchami, których ofiarą padł ówczesny ksiądz wikary. Od czasów usamowolnienia koleje Krzęcina są takie same, jak innych wsi galicyjskich.

Ciekawą jest wiadomość, że dawna ludność była tatarskiego pochodzenia. Historycznych na to dowodów nie ma, ale dziwna rzecz, że owe dwie rodziny, które ocalały w zarazie w zeszłym wieku, do dziś dnia wykazują rysy tatarskie, różne od reszty mieszkańców. Możliwe jest, że książę lub król podarował jeńców klasztorowi, który ich tu osadził.

Pamiątek po dawnych latach ma Krzęcin niewiele. Owa lipa, przez zakonnice zasadzona, kościół z w. XVIII. a w kościele obraz w głównym ołtarzu, malowany — jak świadczy późniejszy napis na odwrotnej stronie — przed wiekiem XVI. (o ile to prawda, nie umiem ocenić, w każdym razie jest obraz stary), i dzwon z bardzo pięknym głosem z lekcyą, wypisaną literami XV. wieku, wreszcie nazwy pól i części wsi, które świadczą o jej rozkładzie w dawnych latach, n. p. zagumieniec, chociaż tam dzisiaj gumien niema, albo lamuzy, część wsi, gdzie dawniej musiały stać spichlerze (lamusy).

Głosownia.

I. Samogłoski.

1. W gwarze Krzęcińskiej znajdują się następujące samogłoski:
czyste a) nieścieśnione: *e*, *o*, *a*, *i*, *u*, *y*,
b) ścieśnione: *é*, *ó*, *á*,
nosowe: *ę*, *ǫ*.

A. Samogłoski czyste nieścieśnione.

2. α) Archaizmy.

Zachowało się *e* w wyr. *kelu*, *kelku*, og. pol. kilku; — w wyr. przyswojonych z niemieckiego: *trefić*, (treffen) i *rety* (wykrzyknik: retten).

Dawne *o* zachowało się w wyr. *tamo*, ale już tylko w formie z paragogicznem *k*: *tamok*.

Wyr. *chmara* (multitudo) ma *a* pierwotne.

Zachowało się *i* w *kal'ika*, por. cerk. калика.

Za archaizm uważać należy charakterystyczne zjawisko, że w wyr. pniak i w przypadkach pochodnych od palec słychać najwyraźniej krótkie *i* jakby ślad dawnego ь: *pńák*, *pńáka* itd., *pal'ica*, *pal'ice*. Nie jest to pełne *i*, ale nie jest to także tylko palatalnem wymawianiem *ń i l'*, bo najwyraźniej słychać tu syllabę. Co jeszcze więcej uderza, to akcent. W *pńák* jest na *á*, w *pal'ica* na *i*. Podobne zjawisko spotykamy w 9. sielance Szymonowicza (Ślub): oblubienica twego, zam. oblubieńca.

Archaizmem jest *i* w *ńimám* i *ńimogę*.

Jako refleks cerk. ъ *e* jest w Krz. daleko częstsze, aniżeli w og. pol.: w wyr. *poȣedńe*, w og. pol. nowotwór południe, i w przyimkach w, z, bez, od: *ve śveće*, *ve zȣem*, *zezar*, *zeřucal'i*, *zeźǫ^{m}b*, *ze zyta*, *ze źeḿe*, *sevlók*, *se mnǫ^{m}*, *beze dřvi*, *ȣodesed*, *ȣodecnǫ^{n}ć*.

Dawne *y* zachowało się w wyrazach: *syr*, *syroki*, *śtyry* (ale *śternáśće*), *pyř* (cf. Brückner Kaz. średniow. I. 83: favilla pyrzina, z rękop. z 1. poł. XV. w.), *pastyř*, *kryda* (ze śrdn. grn. niem. krîde).

Z grupy ъ + i powstało y: *ȣodydźe* zn. odejdzie, *zydźe* zejdzie, *ȣobydemy*, obejdziemy; por. w og. pol. zyskać, powstałe z sъ i iskać. Ten sam proces zaszedł w wyr. *podema*, w og. pol. podejma (kij przy wozie, podtrzymujący dyszel); pierw. podъ + ima, z tego podyma, że zaś w gwarze Krz. *y* przed *m* przechodzi w *e*, stąd *podema*.

β) Nowotwory.

3. *a*) fonetyczne.

1. (Wpływ samogłoski na samogłoskę) Assymiluje się *e* do *a* w *agzaḿin*, *źajać* (cf. cerk. зѣꙗти), *Valanty*; — *e* do *o* w *źobro*; — *a* do *e* w *chereśt*. — Dyssymiluje się *e* od *e* w *Aźb́éta* (Elżbieta).

2. (Wpływ spółgłoski na samogłoskę). Nader silnie rozwinięty; jest powodem zjawisk, stanowiących charakterystyczne cechy gwary Krzęcińskiej.

Pod wpływem *l u* przeszło na *i* w wyr. *l'ibásḱi* (gatunek śliw; lubaszki albo lubaski, zob. Linde); całkiem przeciwnie *ḱelusek* z kieliliszek; *y* na *e* w *bele* i *b'ele* (byle).

Pod wpływem *j a* przeszło w *e* w *dej* i złoż., w innych słowach zostało *a* (przeciwnie w innych gwarach, np. opolskiej, laskiej, pisarzowickiej); *u* na *i* w wyr. *a jiśći* zn. a juści.

Pod wpływem *r* przeszły: *e* w *a*: *charbata, kraṕinka* (og. pol. krepinka, rodzaj obszywki, z francuskiego crépine); — *i* w *é*: *śéḱéra*; — *u* w *ó*: *zór* (żur), *fóra*, *fórmán*, *bajdóra* (i poch. *bajdóřyć*), *kocór*, *mondór*, *dźóra*, *lóra*, *róu̯a* (z pierw. róra — rura); w innych jednak pozostaje *u:* mur, kura itd.

Wpływ u̯ (ł): *e* przechodzi w *o*: *djábou̯*, *koźou̯*, *u̯oośou̯*, *ḱou̯basa*, *kuḱou̯ka*; *i* w *é* w wyr. *jéu̯* (ił), *śéu̯a* (siła), *ṕéu̯a* (piła), *ḿéu̯y* (miły)

W klasie IV. słów w part. praet. act. II. w rodzaju męskim *i*. przechodzi w *ó* (nie w *u*, jak w innych gwarach), w rodzaju żeńskim i nijakim, także w pluralis we wszystkich rodzajach (więc w masc. przed *l*) w *é*: *rob'óu*, *rob'éu̯a*, *rob'éu̯o*, *[rob'él'i]*, *rob'éu̯y*, — *sadźóu̯*, *modlóu̯ śe*, *chyćóu̯*, *pálóu̯*, *zab'óu̯*, *puśćóu̯*, *chodźóu̯*, — *sadźéu̯a*, *sadźéu̯o*, *sadźéu̯y*, [*sadźél'i*], i t. d. Jeżeli przed *i* znajduje się *č*, *ř*, *ž*, *š*, to jak wiadomo *i* przechodzi w *y:* uczył, patrzył, skarżył, suszył. Otóż i tu *y* przechodzi w Krz. w *ó*: *ucóu̯*, *bácóu̯*, *upatřóu̯*, *kuřóu*, *přybl'izóu̯ śe*, *u̯oskardzóu̯*, *rusóu̯ śe*, *susóu*, ale w rodzaju żeńskim i nijakim i w liczbie mnogiej pozostaje *y*: *ucyu̯a*, *ucyu̯o*, *ucyu̯y*. — Samogł. *u* po u̯ przechodzi czasem w *ó*: *tu̯ókę*, *su̯ózę*, *du̯ógi* (ale w comparat. *dugsy*).

Pod wpływem następującej spółgłoski nosowej (*m*, *ḿ*, *n*, *ń*) przechodzą: *i* i *y* w *e*, *u* w *o*. To *e* i *o* ma brzmienie cokolwiek zbliżone do brzmienia samogłosek ścieśnionych *é* i *ó*, a wskutek sąsiedztwa spółgłoski nosowej otrzymuje zabarwienie nosowe, — jednak nie w tym stopniu, aby je uważać za samogłoskę ścieśnioną lub nosową. Dlatego w przykładach piszemy *e* i *o*.

Przykłady:

i, *y*: *dem*, *demu* (dym), *deḿeńica* (bąbel z oparzenia), *zademáć* (zadymać), *podema* (z podyma, podejma), *rema* (ryma, katar), *cembáu̯*; —

— *Bernaden*, *skarlatena*, *trenkować* (tynkować), *sen*, *Marena*; — *ze Řemu* (w nom. jest *Řym*); — *u̯olseua*, *u̯olsenka*, *józena*, *peřena*, *zacenám*, *pozezenali* (pożeżynali); — *skřeńa*, *Żeleński*, *Górceński* (Zieliński, Górczyński), *boǵenka*, *jendyk*, *trengel* (tringeld), *babeńec*. Szczególniej w deklinacyi zaimków, liczebników i przymiotników, mianowicie:

w sing. instr. i loc. m. i n.: *tem*, *v tem*, *u̯ónem*, *v u̯ónem*, *ś ńem*, *v ńem*, *ḱem*, *cem*, *v cem*, *mojem* i *mem*, *v mojem* i *mem*, *jednem*, *v jednem*, *pérsem*, *v třećem*, *dobrem*, *tańem*, *v dobrem*, *v tańem*;

w plur. dat. wszystkich rodzajów: *tem*, *u̯ónem*, *jem*, *dobrem*, *tańem*, i t. d.

instr. wszystkich rodzajów: *teḿi*, *takeḿi*, *naseḿi*, *drugeḿi*, *dobreḿi*, *tańeḿi*, i t. d.

Co do *u*: *tromna*, *troḿenka*, *font*, *fondować*, *gront*, *u̯ópekon*, *u̯ópekonka*, *pastonka*, *kru̯ton*, *pravonek* (*takem pravonkem* zn. w takim razie, takim sposobem), *ponkt*, *mondór*, *přypatřonek* (pójść na p. zn. pójść przyglądać się czemuś), *péron*, *podu̯ronek*, *u̯ona*.

Trudne do wyjaśnienia jest *e* w *cheba* (chyba), *y* zam. *u* w *u̯onycka* (= onuca).

(Ściąganie samogłosek).

e + *a* w *a* : *tře* z trzeba.

o + *e* w *e* : *se* z *sobie*, *pedé* z *powieda*, *pedźeć* z *powiedzieć*.

o + *a* w *a* : *padá* z *powiada*.

a + *e* w *a* : *dvaśća* z *dwadzieścia*.

a + *o* w *a* : *chav*, *chavok* z *a owo*, *chań*, *chańok* z *a ono*.

Wszystkie te kontrakcye są późne, skoro samogłoska, powstała ze ściągnięcia, jest otwarta, nie ścieśniona.

(Zjawianie się samogłoski).

Zjawia się *e* pomiędzy dwiema spółgłoskami w wyr. *váter*, cerk. **вѣтръ** (por. og. pol. Koper, w st. pol. kopr), *źdźebu̯o*, *přyrę*^{m}*bel* (u Reja przerębl).

(Znikanie samogłosek).

e znika w *Kajtán*, (*Kajtek*, *Kajtuś*), w słowie *czekać*, jeżeli się znajduje w złożeniu: *pockać*, *zackáj*, *dockám* w *lestryka* (elektryka), *zekucyjá* (egzekucya), i w wyr. *ńeksta* z niech że ta.

o znika w *u̯obadvać*, *pechto*, *pechty* (piechotą), *pau̯gově* zapewne z pałogłowiec.

a znika w nom. plur. *źandry* (obok *źandary*).

i znika w *końcyna* (koniczyna), *końsko* (konisko), *skalcyć śe* (skaleczyć się, pierwotnie i, por. cer. **калика**), *bojsko* (bojisko), *u̯ozmajty* (rozmajity), *najńę* (= *naiḿię* — *na jimię*).

Powodem tych zmian jest akcent; w wyr. *źandry* zaś jest powodem to, że nom. sing. obok *źandar* jest *źander*.

(Dyftongi).

Dyftongów język polski nie zna, jednakże wskutek zniknięcia interwokalicznego *v* (przed *u*) powstaje jakby dyftong: *dźáucha* i *dźeucha* (dziewucha, akcent na *á* i *e*), *znou* (znowu).

Na odwrót z greckiego dyftongu *eu* powstaje w gwarze Krz. monoftong *e* w wyr. *rematys* (reumatyzm).

4. *b*) analogiczne.

Przed zębową twardą występuje *e*, przeniesione z innych form, w miejsce *o*: 1) w wyr. *ńetu̯a*, *pońetño*, *vesna*, *kńetka*, *peron*, *Petr*, *v bedře*; 2) w konjugacyi w słowach, których temat kończy się na zębową twardą, w osobie 1. sing. i 3. plur. i w part. praet. act. II. na ł w femin. i neutr.: *pletę*, *pletǫ*^{m}, *pletu̯a*, *pletu̯o*, *pletu̯y*, *ńesę*, *ńesǫ*^{m}, *ńesu̯a*, *ńesu̯o*, *ńesu̯y*, *vedę*, *vedǫ*^{m}, *veduą*, *veduo*, *veduy*, *vezę*, *vezǫ*^{m}, *vezu̯a*, *vezu̯o*, *vezu̯y*, *berę*, *berǫ*^{m}, *perę*, *perǫ*^{m}, i t. d.

Jako refleks ѣ występuje *e* w wyr. *mech*, *bes*, *u̯eb*; w dalszych przypadkach w og. pol. *e* ginie, w Krz. pozostaje pod wpływem nomin.: *mechu*, *besu*, *po u̯ebe*. Podobny objaw jest i w jęz. og.: kret kreta, deszcz deszczu; cf. w czeskim *bez bzu* i *bez bezu*, w m. rusk. мох, мохом, i t. d.

Na wzór *cas* powstało *vcaśńi* = wcześniej.

Na wzór nom. sing. nastrojony, znaleziony, powstały formy *nastrojońi*, *należońi*, *přebodźońi*, *u̯ożeńońi*.

Formy słowne *pokrapuję*, *u̯oskrabuję*, gdzie *a* jest wzdłużeniem *o*, spowodowały formy rzeczownikowe: *krapla* i *u̯oskrabiny*, zam. kropla, oskrobiny.

Jest w cerk. słowo зѣкѫ, зѣкати. W Krz. z *źejać* powstało *źajać* przez upodobnienie *e* do *a*; ta forma wpłynęła na formę praes. indic. stąd zamiast *źeję* jest *źaję*.

Kontaminacya form *dość* i *dosyś* wydała formę *dośić*.

Prefiks *pro-* często występuje w formie *pre—? prefesór* (obok *prafesór*).

Analogia w sufiksach: *śérsoń* og. p. szerszeń, *bocoń* — bocian, *vagan* — wagon, *źander* — żandarm, *śtander* — sztandar, *kater* — katar.

Pod wpływem wyr. rezolutny powstała forma *rezykant* z ryzykant; pod wpływem wyr. sobie forma imienia *Sobestyján* — Sebestyan.

B. Samogłoski czyste ścieśnione.

5. Gwara Krz. ma trzy samogłoski ścieśnione czyste: *é*, *ó*, *á*. Wymawianie: *é* dźwięk pośredni między *i* (*y*) a *e*, *á* między *o* a *a*. Naj-

lepiej i najwyraźniej przechowuje się *á*, *ó* przechodzi często w *u*, zaś *é* zachowało się w niewielu kategoryach, zresztą przeszło w *i* lub *y*. Użycie *á* jest archaizmem.

6. *á*.

Występuje w znanych kategoryach: z kontrakcyi, ze wzdłużenia pierwotnego i ze wzdłużenia zastępczego.

1. Z kontrakcyi.

ěja w *á dźáć śe*, *śáć*, *gřáć*, *váć*, *chváć* i w formach pochodnych: *śáų*, *śáli*, *gřáųa*, *váųo*, *śáńe*, i t. d.

oa i *oja:*

a) w wyr. *Ján* — Joannes.

b) w nom. sing. fem. deklinacyi przymiotnikowej: *stará*, *duzá*, *tańá*, *ktorá*, *taká*, *jaká*, *drugá*, *šóstá*, — jednakże *rada*, *sama* (dekl. niezłożona i zaimkowa w nom. rad-rada, sam-sama-samo). — Na wzór tych form mają *á* rzeczowniki rodzaju żeńskiego, które pierwotnie są przymiotnikami: *źimná* (febra), *pocęsná* (poczęstunek), *ujná* (wujenka), *strená* (stryná — stryjenka), *starośćiná*, *cysařová*, *kupcová*, *vójtová*; natomiast przymiotniki dzierżawcze na *—óv* i *—in* mają *a* jasne: *vójtova chaųpa*, *cysařova źeńa*, *matušina chustka.*

c) w słowach *báć śe*, *stáć* i w formach pochodnych.

ija:

a) w nom. sing. rzeczowników zbiorowych męskich: *braćá*, *vójćá*, *kśęzá*, *studenćá.*

b) w nom. sing. rzeczowników żeńskich, jak *vųádzá*, *chodzá*, (chodzenie), *pŕędzá*, — *buřá*, *vezá*, *veceřá*, *vólá*, *parcelá*, *kapelá*, *msá*; — na ich wzór przyswojone na *—ìja* i *—yja*: *procesyjá*, *rabacyjá*, *penksyjá*, *beškuryjá*, także nowotwór *přyvílejá*. Jednakże w wielu razach mamy *a* jasne: *sędźa*, *bańa*, *śv̇éca*, *dusa*, *źeńa*, *sadza*, *rdza*. Miklosich w „*Über die langen Vocale in den slavischen Sprache*“ tłómaczy ten objaw w ten sposób, że n. p. władza powstało z *vladija, zaś rdza wprost z *rdja.

c) w genet. sing. rzeczowników nijakich na *—*ije*: *zbaveńá*, *praňá*, *pićá*, *myćá*, *zyćá*, *želá*, *vešelá*, *vųglá*, *zbozá.*

d) w słowach: *śńáć śe*, *láć.*

e) w wyr. *zák* z diaconus.

aje: w indic. praes. (z wyj. os. 3. plur.) słów, które końcówki osobowe łączą z tematem słownym za pomocą sufiksu *je*: *vytřymás*, *vytřymá*, *vytřymámy*, *vytřymáće*, *más*, *má*, *mámy*, *máće*, *śpévámy*, *podobáće śe* i t. d. Osoba pierwsza l. pojed. ma *á* wskutek działania analogii: *třymám*, *mám*, *śpévám.* Analogiczne jest także *à* w praes. słowa

dać: *dám*, *dáš*, *dá*, *dámy*, *dáće*. Słowo *ma* (3. os. sgr. do mam) ma *á* w znaczeniu czynnem: *u̯ońec má*, *ńi má*, ale *á* jasne, jeżeli w połączeniu z przeczeniem znaczy nie jest: *ńi ma u̯ojca*.

Jeżeli kontrakcya zaszła w epoce późniejszej, to samogłoska pozostaje nieścieśnioną: *padá*, *peda*, z *povadá*, *povedá*, *dvaśća* z dwadzieścia i t. d.

2. Ze wzdłużenia pierwotnego.

a) W wyr. rodzimych i przyswojonych (tem. imienne). Długość samogłoski jest tu pierwotna, słowiańska albo obca; zdarza się jednak, że samogłoska krótka ma w pol. odpowiednią długą — ścieśnioną, n. p. pater — *paćeř*. Przykłady: *gávédź*, *gávedńik*, *tráva*, *potráv*, *záden*, *pŕyjáćél*, *u̯áńec*, *páćéř*, *u̯oktáby*, *u̯óntář*, *pára*, *gvá̯ut*, *grát*, *ráma*, *sáfa*, *vága*, *kráta*, *drágon*, *djábou̯*, *klástór*, i i.

b) W tematach imiennych jako refleks długiego ē słow.: *pásek*, *pách*, *u̯obád*, *jádu̯o*, *kvátek*, *śńádańe*, *gvázda*, *vánek*, *báu̯y*.

c) W wyr. *prácá* i *pu̯ácá*, gdzie *ra* i *ła* są formy z zabarwieniem czeskiem, w miejsce pol. *ro* i *ło*.

d) W grupie *ar* między spółgłoskami (trъt): *cárny*, *cvárty* (ale *póu̯cvarty*), *párkać* (parskać), *smářcać śe* (zmarszczać się), *žárno*, *párchać śe*, *bářc* (barszcz), *gářć* (garść), *kárpel*, *gárnek*, *gárcek* (ale garnec), *vářtva* (warstwa), *tárńe*, na wzór tych: *kvárta*, *várt*, *vártać*, ale *napařtek* (naparstek), *kark*, i i.

e) W verba durativa: *kážę*, *bácę*, *pálę*, *chválę*, *dávę*; w verba iterativa, i to: α) *á* powstałe z *o zgádzać śe*, *chádzac*, *nářać*, *rábac*, *násać*, *skrápać*; β) *á* z *a*: *strásać*, *pásać*, *u̯ámać*, *gádać*; γ) *á* z *ě*: *látać*, *jádać*, *ugńátać*, ale *zamatać*. Wogóle rzecz się ma tak. W durativach niepodobna przeprowadzić stałej reguły, trzeba by tylko wyliczyć wszystkie słowa, mające *á*; w iterativach wyjątków jest niewiele, np. *zamatać*, *davać* i *dajać*, *stavać* i *stajać* (ale *vystávać*), *vygańać*. Jeżeli od tych słów tworzy się dalsza formacya słowna za pomocą sufiksu —*ję*, —*ovać*, to *a* jest otwarte: *uvazuję*, *pŕykazuję*, *pŕykazovać*, *vygaduję*, *vygadovać*, *zabacuję*, *zabacovać*, *zatacuję śe*, *vygrazuję*. Rzeczowniki słowne, od powyższych słów utworzone, stosują się do nich pod względem ścieśniania samogłoski; a więc: *kázańe*, *podpálac*, *zgádzańe śe*, *pásá*, *látańe* ale *zamatac*, *vygańańe*, *stavańe*, *stajańe* (ale znowu *vystávańe*), *vygadovańe*, *vygrazovańe*.

f) W sufiksach tematychnych:

—*ák*: *pták*, *kŕák*, *svák*, *zimńák*, *chudák*, *prózńák*, *mamrák*, *gizdák*, *chu̯opák*, *pŕycák*, *novák*, *bolák*, *bŕják*, *choják*, *chrobák*, *víšelák*, *smatu̯ák*, — a na wzór tych: *dźišák*, *tuták*;

—*áć*: *kou̯ác*, *trác*, *bogác*, — ale *tragac*, *kopac*, *vyḿatac*;
—*ácek*: *křácek*, *chrobácek*, *chudácek*, *chu̯opácek*;
—*ásek*: *kosycásek*, *kśę^{n}dzásek*, *ptásek*, *l'ibásḱi*;
—*ál*: *gorál*, *kovál*, *korál*, *śṕítál*, *fornál*;
—*áu̯*: *jedneráu̯*, *sov́iźráu̯*, *śv́iśćipáu̯*;
—*án*: *uu̯án*, *plebán*, *kaftán*, *fořpán*, *kaṕitán*, *parchán*, *ślabán*;
—*át*: *śpekulát*, *dukát*, *advokát* i *adukát*;
—*ář*: jedne rzeczowniki mają *á* przez całą deklinacyą, inne tylko w nom.; stałej reguły nie ma; *u̯okńářa*, *kuḿińář* — *kuḿińářa*, *kośář-kośářa*, *u̯olejář* — *u̯olejářa*, *stolář* — *stolářa*, *lamentář* — *lamentářa*, *u̯óntář* — *u̯ontářa*, *smentář* — *smentářa*, *kalendář* — *kalendářa*, *gospodář* — *gaspodářa*, *gádcář* — *gádcářa*; — *gróbář* — *gróbařa*, *mu̯enář* — *mu̯enařa*, *ṕisář* — *ṕisařa*, *durkář* — *durkařa*, *ṕekář* — *ṕekařa*, *malář* — *malařa*, a na wzór tych: *cysář* — *cysařa*, *u̯azář* — *u̯azařa*.

g) W prefiksach.

Prefiksy *na*, *za* i niekiedy *nad*, jeśli są w złożeniu z tematem imiennym, mają *á* ścieśnione. I tak:

nád w *nádgroda* i *nádgrobek*;

zá: *zábava*, *zápaska*, *zámek*, *zápusty*, *zápov́édż*, *zázroś* i *zádroś* (zazdrość), *zágóvek* (poduszka), *zágon*, *zánadře*, *zápáleńe*, *zádatek*, *záv́iśle*, *zámośće*, *záraźlivy*, anal. *zákrystyjá* gdzie *zá* poczuwa się jako osobny składnik), ale *zaspómoga*, *zaku̯ad*, *zakrę^{n}t*;

ná: 1) w złożeniu z rzeczownikami: *nálepa*, *narǫ^{n}cko*, *nácelńík*, *náród*, *návśe*, *náceńe* (naczynie), *nápařtek*, *návóz*; 2) w superl. przymiotników i przysłówków: *nálepsy*, *náleṕi*, *nágorsy*, *nágořy*, niekiedy słychać *naj*—, zwłaszcza u młodszych; 3) w liczebnikach: *jedenáśće*, *dvanáśće*, *třynásty*, także *vćórnáśći*.

W złożeniach z tematami słownymi pozostaje samogłoska nieścieśniona, jednakże: *nálezy śe*, *najdę*.

3. Ze wzdłużenia zastępczego.

a) w nom. sing. rzeczowników zakończonych na spółgłoskę dźwięczną: *dál*, *cál*, *pál*, *ǵicál*, *vár*, *pár*, *spár*, *poság*, *gád*, *grád*, *dráb*, *celádź*, *ráz*, *u̯obráz*, *křán*, *pán*, *máj*, *gáj*, *ḿáu̯*; w genet. wraca *a*, ale już w wielu razach działa wpływ nomin. i *á* pozostaje: *pán* — *pana*, *gád* — *gada*, ale *cál* — *cála*, *máj* — *v máju*, *dráb* — *drába*.

b) w part. praet. act. II. na *ł*: *dáu̯*, (ale *dau̯a*, *dau̯o*), *bráu̯*, *ḿáu̯*, także po odpadnięciu *ł* przed spółgłoskami dźwięcznymi: *śláz*, *naláz*, *ukrád*, *zjad*, przed *r* pozostaje *a* jasne: *u̯otvar*, *zezar*, *umar*, *tar*.

c) w part. praet. pass. na —*an* w wyrazie nieużywanym w potocznej mowie tylko w modlitwie: *ukřyzovan*. Dalsze formacye od tego participium mają *a* n. p. *u̯obařanek*, *pochválany*, *ukřyzovańe*.

d) w imperat. słów zakończonych na spółgłoskę miękką: *pál, zápál, zvář, zváz* (ważyć), *pokáz, rádź*, jednak równie liczne przykłady na *a* jasne: *pu̯ać, pu̯ać, trać*; — przed *j*: *śpéváj, su̯cháj*, ale *daj, vstaj*.

e) w genet. plur. rzeczowników: *lát, báb, žáb* (obok *žab*), *cás* (w wyrażeniu *ráz kela cás* zn. od czasu do czasu, niekiedy). bez względu na to, czy spółgłoska końcowa jest dźwięczna czy bezdźwięczna.

f) w gen. i dat. plur. zaimków: *nás, nám. vás, vám*.

g) w zaimku *já*.

h) przed sufiksami: —ʞ*da*—, —ʞ*n*—, —ʞ*ca*—, —ˈʞ*k*—, —ˈʞ*ka*—: *právda, kázdy, dávno, u̯áśńe, vápno, zrájca, vypádek, přybránek, přybránek, přypárek, podátek, cápka, kuřávka, třáska, láska*, — ale *zadek, zadku, kopacka*.

7. ó.

Samogłoska *ó* występuje w gwarze Krz. w tych samych razach, co w jęz. og. Uwidocznimy tu tylko różnice.

a) W og. pol. *o*, w Krz. *ó*:

1. W wyrazach łacińskich zakończonych na —*or*: *prefesór, kondoktór* (konduktor), *chonór, preu̯ór*.

2. Przed spółgłoskami nosowymi: *přypómnę, spómńáu̯ se, pómogę, zaspómoga, su̯óma, kónvisář, u̯ón, u̯óna, u̯ónego, kóntetny, póno, jabu̯ónecka, kóń kóńa, kóvec, kóńcyna, góńić, bocóń bocóńa*, i t. d.

3. W wyr. *dółńi, zdóluy, kǫkól, vólá, póst, ku̯ósé, ku̯ósko*.

b) W og. pol *ó* w Krz. *o*: *ktory ńiktory, nozka, pozno, póki, poty, gorál, pagorek* (obok *pagórek*), *pagory* (a zawsze *góra*), *přodzi* (obok *přódy*), *podż, podź, podze* (obok *pódź, pódze*), *padvořec podvorca, ubostvo, latoroś, probovać* (a *próbant*).

ó przechodzi w *u* w wyr. *kuńin, kumowa, Cheruńin* (Hieromin), *paṕérus, Jantuś*. Odwrotnie *u* przechodzi w *ó* przed *r*: *zór, fóra, fórmán* i i. (zob. §. 3.$_2$), po u̯: *u̯óna, tu̯ókę* (zob. §. 3.$_2$).

8. é.

Jak *ó* tak i *é* występuje w tych samych razach, co w jęz. ogólnym, tylko z tą różnicą, że w jęz. og. *é* ciągle z wymowy znika, a zastępuje je *e*, zaś w Krz. pozostaje *é* albo jego zastępca *i* lub *y*.

Po spółgłoskach twardych i po *ř é* przeszło na *y*: *śryzoga* (śrzeżoga i szreżoga, Linde), *śrybu̯o, śrybny, dysc, spyrka, cyrvec, cylny, rycyř, japtyka, tyz, kvatyra, zygár, gazyta, gorsyt, karyta, cysář, chipotyka, špacyr*, — *křyźvy* (trzeźwy), *ryka, bryg, bryzek, gřych, gřyśńik, přycák* (*přéčák* — poprzeczny zagon), *přyrę̃bel* (u Reja przerębl), *dřyzga* (og. pol, drzazga por. trzaska; cerk. дрязга, czeskie *dřízha*, w serbo-łuż. *drazga*. Widocznie w językach zach.-słow. nie było ę ale ě,

stąd drzazga, i dřizha. Forma *dřyzga* jest na wzór czeskiej), *třyć*, *zryć* (żreć — žřeć), *uźryć* (ujrzyć — źřeć).

é zachowało się po spółgłoskach zmiękczonych (z wyj. ř): *v́éřba*, *ḿéřva*, *záćérka*, *akuśérka*, *dźérzák*, *śḿérgus*, *śérć*, *ṕérsy*, *śérsoń* (cerk. срьшень, st. pol. sierszeń), *zb́érać*, *légać*, *slépe*, *śṕévać*, *śéḱéra*, *ḿéńac śe*, *ḿéḿecḱi*, *mańébrovać*, *źv́éřę*, *u̯ozcaṕéřyć*, *uléva*, *polećić śe*, *paṕérus*, *naléź*, *maśléř*, *rab́éř*, *ślédź*, *přyjáćél*, *kavalér*, *kućér*, *podv́él* (*potyl* — *podv́él* zn. potąd — pokąd), *přyu̯odźév*, *raźńéjsy*, *bujńéjsy*. Niekiedy zmienia się w *i*: *dźìćę*, *ṕińǫ̨ⁿdze*, *paľito*, *źimńák*, *Videń*, *ǵimajny*.

W deklinacyi przymiotnikowej *é* zginęło zupełnie, mianowicie w gen., dat. i loc. sing., także w stopniu wyższym przysłówków. Końcowe *j* znikło, a *é* po spółgłoskach twardych i po *ř* przeszło na *y* (*dobry matḱi*, *dobry matce*, *v́ęⁿcy*, *ṕérvy*, *gořy*, *nágořy*), po palatalnych i gardłowych na *i* (*taḱi córḱi*, *tańi sukńi*, *leṕi*, *ṕérvi*).

Przeciwnie *i* przechodzi w *é* pod wpływem *u̯*: *jéu̯*, *śéu̯a*, *ḿéu̯y*, *ṕéu̯a*, i w konjugacyi (ob. niżej).

9. Pochodne samogłoski ścieśnione *é*, *ó*, powstają:

1) w miejsce nosowej: *jécḿeń*, *ḿésopusty*, *paḿétać*, *dźev́étnáśće*, *ṕétnáśće*, *ṕékny*.

3) w miejsce nosowej w konjugacyi słów klasy II: minął, minęła, minęło, minęli, minęły — w Krz. *ḿinóu̯*, *ḿinéu̯a*, *minéu̯o*, *ḿinéľi*, *ḿinéu̯y*, *zǵinób́*, *zǵinéu̯a*, *zǵinéu̯o*, *zǵinéľi*, *zǵinéu̯y*, *křyknóu̯*, *křyknéu̯a*, *křyknéu̯o*, *křyknéľi*, *křyknéu̯y*.

3) w miejsce *i* w part. praet. act. II. na ł słów kl. IV. w masc. *ó*, w fem. i neutr. *ě*, w plur. zostaje *é* na wszystkie rodzaje: *rob́óu̯*, *rob́éu̯a*, *rob́éu̯o*, *rob́éľi*, *rob́éu̯y*, *chodźóu̯*, *chodźéu̯a*, *chodźéu̯o*, *chodźéľi*, *chodźéu̯y*, i t. d. Jeżeli słowo ma w temacie *č ž š ř* przed *i*, to to *i* przechodzi w *y*, to *y* zaś przechodzi przed *ł* na *ó* w masc., pozostaje w fem neutr. i w plur. *ucóu̯* ale *ucyu̯a*, *ucyu̯o*, *ucyľi*, *ucyu̯y* (zob. §. 3.$_2$).

C. Samogłoski nosowe..

10. Są dwie samogłoski nosowe *ę* i *ǫ*, wymawiają się jak w jęz. og. i występują w tych samych przypadkach. Przed następującą spółgłoską rozkładają się na *ę* lub *ǫ* i spółgłoskę *m* lub *n*, zależnie od natury następującej głoski: *dǫᵐb*, *dęᵐba*, *řǫⁿd*, *pręⁿta*. Niekiedy rynizm samogłoski znika, zwłaszcza na końcu wyrazów: *z tom kopackom*, *gronta som pou̯oznajmovane*, *patřę* — *jednom razom*, *ze svojom žonom*, — *somśek*, *somśád*, *pořomńe*, w part. praet. act. II: *vźon*, *vźena*, *vźeńi*, *śćon*, *śćena*, *śćeńi*.

11. Różnice od jęz. og. są następujące:

a) Dawna nosowa zachowała się: *baųamǫ̈tny*, *baųamǫ̈ćić* (bałamucić, por. mętny, mącić, cerk. мѫтьнъ turbidus), *pǫ̈ckać* (obok *puckać*).

b) Rozwija się nosowa w *vnęk* (wnuk), *vnǫ̈cka* (wnuczka), *ćvęk* (ćwiek), *tŕęśńa* (trześnia, anal. do trzęsę), *Margořǫ̈ta* (Małgorzata ę przez e, Grete — Margořeta).

c) Og. pol. *ę*, Krz. *ǫ*: *dvema rǫ̈damí*, *vkrǫ̈cany*, *posvǫ̈cany*, *śpǫřgać śe*, *vǫgle*, *vǫgry* (obok *vęgrovaty*), *na vnǫ̈tŕu*, *dźevǫ̈ćik*, *dźeśǫ̈ćik*; — og. pol. *ǫ*, Krz. *ę*: *nastę̈p*, *vęvóz*.

d) Ginie nosowa w następujących razach: *a*) w acc. sg. zaimków osobowych: *mie*, *će*, *śe*, β) w słowie *będę*, *bedźes*, γ) w *jęcmeń*, *pękny křyknél'i mínęųy*, itd. zob. §. 9. 1 i 2. Zresztą w gwarze Krz. samogłoski nosowe żyją w całej pełni, nie ginąc, jak się to dzieje w niektórych gwarach.

II. Spółgłoski.

12. α) Archaizmy.

1. Dawne (choć nie pierwotne) *k* zachowało się w wyr. *křcę*, *křcony*, *křeśńica*, *křesny*, *křeśćijáń*; — *g* w *leguśki*, *legutki*.

2. Pierw. *ś* zachowało się w *ślachta*, *śrybųo*, *śrybny* (скрѣбро) *śersoń* (szerszeń, cerk. сршєнь, st. pol. sierszeń), *śeśce* (miejsce), *śeśck*, (miejski, cf. Bibl. Szar. 21$_{8}$: a Lot syedzal w myeszczskyey bronye).

ź z pierw. *z* przed palatalną: *uźryć* (ujrzeć), *źrauy* (dojrzały), *próźny*, *źmija*, *źvéŕę*.

ć w *všyćko*.

Nie zjawiło się *l* w *abo*, *j* w *ųoćec*, *přydę*, *zdem* (zdejm, cf. odeme tollet, aufert odeme, odemoge, z pocz. XV. w. Brückner Kaz. średn. I. 72 i 73), w superlat.: *nálepsy*, *námńi*, *nágořy* (obok tego *nájlepsy* i i., zwłaszcza u młodszych pod wpływem szkoły).

3. Dawne *s* jako przyimek zachowało się więcej niż w og. jęz.: *srǫb* (zrą^{m}b) *śmeśći śe*, *smyśny*, *sję̈ć*, *sųaźić*, także jako *ś* przed palatalnym: *ś ńem* (obok tego *ś ńego*, *š ńik* gdzie powinno być nie *s* — съ ale *z* — изъ), *śmeśći śe*, *śléź*.

z w *pozny*, *pozno* z pierw. поздьнъ — pozdny, *zvon*, *zvońić* (cerk. звонъ, st. pol. zwon).

4. Zachowało się *r* w *Margořǫ̈ta* — Margarita, i w *śmérgust* (śmigus, z niem. schmeckostern, st. pol. śmigustr i śmigurst, stąd w Krz. *r* z metatezą).

Nie zjawiło się *ł* w *udávić śe* (cerk. давити).

Nie zjawiło się *d* pomiędzy *z* i *r* w *zrájca* (ale *zdradźić*), *zázroś* zazdrość, cf. zasrosz w Ps. Puł. 24, 20, szaszroszczą Brückner Kaz.

średn.. I. 80, zasroscziva ibid. 68; — obok tego *zádros*, ale *zádrośćić* nie *zázrośćić*, *sjǫ̈ć* (zdjąć).

5. Nie zjawiło się *b* w *u̯yská śe*, *v* w *chyćić*, *stǫ̈zka*, *ujek*, *ujná*, *u̯obeśić*.

β) Nowotwory.

13. *a)* fonetyczne.

1. Gwara Krz. nie ma dźwięcznego *h*, ale *h* i *ch* mają jeden refleks *ch*. Głoska *ł* ma brzmienie nie zębowe, ale wargowe; oznaczamy ją przez *u̯*. U niektórych jednostek zauważyć można *ł* zębowe, ale jest to tylko sporadyczne. Głoska *ř* wymawia się jak *ž*.

2. W miejsce *b* i *n* występują palatalne: *mańébry* (manewry) i *bele* (obok *bele*, byle).

v przechodzi w *b* w *u̯oktáby*, *mańébry*, *jabór*.

f w *ch*: *chavoryty* — faworyty, w *chf* (*f* w *chf*) *Rachfáu̯*, *chvest* (niem. *fest*), *u̯ochf'ara*.

W part. praet. act. II. słów klasy I., których temat kończy się na spółgłoskę nosową, *ł* przechodzi w *n* po samogłosce nosowej: *vzǫn*, *vzęna*, *vzęno*, *(vzęńi)*, *vzęny*, *zacǫn*, *zacęna*, *zacęno*, *(zaceńi)*, *zacęny*, *zezǫn*, *zezęna*, *zezęno*, *(zezęńi)*, *zezęny*, itd.

Obok *skróź* (z powodu, cerk. кроѣ) występuje także *skróć*.

Spółgłoski palatalne *č*, *dž*, *š*, *ž*, wymawiają się po mazursku, jednakże nie bez wyjątków: *Bože*, *żona*, *żelazo*, *żaba*, *żnąć*, *košula*, *šeś*, *šóstka*, *povšedńi*, *všechmogǫ̈cy*, *pšeńica*, *všyscy*, *náśvę̈tšy*. Godna uwagi forma *vešele*, og. pol. wesele, w której *š* jest odpowiednikiem pierwotnego *ś*: st. pol. wiesiele. Odwrotnie *ś* i *ź* występuje w miejsce *š* i *ž* w wyr. *śtyry* (por. staropolskie sztyrzy), *urźiś*, *zgorśóu̯ śe*, *śvarny*, *śturchać*, *źobro*, (ale *źńivo* nie *źńivo*), a zwłaszcza w wyrazach przyswojonych: *maśérovać*, *śuter*, *śarśa* (szarża), *śreka* (strecke — tor kolejowy), *akuśérka*, *śtander*, *śtudant*, *śtrof*, *śpekulovać*, *cherśt*, *reśa*, *chereśtu* (obok *cherestu)*, *śkadrona* (szwadron), ale *skalpéř*, — *źander*, *kućér* (kutscher).

Głoska *dz* osłabia się na *z*: *zbanek*.

Końcowe *ch* w deklinacyi przechodzi często w *k*, zwłaszcza w deklinacyi zaimków i liczebników (*ze třek polóv*, *w tyk gájach*, *dvok*, *ś ńik śe ńe dové*, *nachytáu̯ jik*, *mojik*), rzadziej w przymiotnikach i rzeczownikach (*po jinksyk vśak to ta věrǫ̈*, *v brózdak ńima ńic)*.

Bezdźwięczna zmienia się w dźwięczną w: *veĺgi* (wielki), *śl'izgi* (śliski), *zgřypeć* (skrzypieć).

3. (Oddziaływanie spółgłosek na siebie).

a. Assymilacya.

Dźwięczna do bezdźwięcznej: *kcę* (chcę), *ryktować* (rychtować), *dośváccá*, *ześvácca*, *sf'inǫ̈ć* (zwinąć).

Nieprzydechowa (*k*, *g*) do przydechowej (*r*): *chrosta* (krosta), *parchán* (parkan), *chrobák* (grobak).

Średniojęzykowa (*ř*) do przedniojęzykowej (*s*, *n*): *srucę*, *srućić* — *ř* przeszło na *r*, które jest przedniojęzykowe; jeżeli nie ma bezpośredniego sąsiedztwa z *s* iub *n*, to *ř* wraca: *zeřucać*; — *zernę*, *zernǫ*ⁿ*ć* — zerznę, zerznąć —, ale *zařynać*.

Przedniojęzykowa do wargowej: *zou̯ḿéř* (*ń do u̯*).

Jeśli przed spółgłoską zmiękczoną (*ć*, *ś*, *l*, *ń*, *ṕ*, *v́*, i t. p.) znajdzie się niezmiękczona *s*, *z*, albo *š*, *ž*, *č*, to przechodzi na *ś*, *ź*, *ć*: *straśńe*, *ś ńem*, *gřyśńik*, *kośńica*, *křeśńica*, *śléź*, *paśv́isko*, *u̯ozpuśńik*, *śṕesy śe*, *śṕitál*, *po jamuźńe* (po jałmużnie), *śǫźńi* (sążni), *gv́iźńe*, *du̯uźńik*, *dráźńić*, *káźće*, *u̯oźláć*, *ććij*, *uććivy;* i t. d.

Trudne do wyjaśnienia są formy: *langvera* (landwera) i *gdova* (wdowa).

Assymilacya działa także wtedy, gdy głoski są oddzielone od siebie: *śǫźńi* z *sążni*, *křykopa* z *przykopa*, *felfeber* z *feldwebel*, *ḿéḿec* z niemiec.

Tu także należą objawy z fonetyki międzywyrazowej: *šeźdźeśǫ*ⁿ*t* z *sześćdziesiąt* — *sześdziesiąt*, *jagze* z *jak że*, *durg ńic* zn. całkiem nic, z *durch nic*, *ńig go ńe přymuśi* z *nikt go*, *puź ḿe* z *puść mię* — *puś mię*, *puźmy* z *puśćmy* — *puśmy*, *doźmy ta zdrov́i* z *dość my* — *doś my*, *ńek ta* z *niech ta*, *ńeksta* z *niechże ta* — *nieg ze ta* — *nieg z ta* — *nieg sta* — *ńeksta*, *dźękujęśći* z *dziękujęż ci*, *kaś śe zasypá* z *kaz* (gdzież) *się*; — również tu trzeba zaliczyć zamianę spółgłoski bezdźwięcznej na dźwięczną przed samogłoską: *ṕégem* (*piekł-em*, *piek-em*), *vlógem*, *dźiśágem kuṕóu̯*, *vnedem přyjecháu̯*, *jezdem*, *bez modzem śe pravováu̯* (*bez moc*, zn. całą siłą, uparcie), *to jez i ṕę*ⁿ*ć* (*jest i* — *jes i*).

b. Dyssymilacya.

ch przechodzi w *k* w *kv́ila*, *křán*.

ń przed palatalnemi ma skłonność do przemiany w *j*: *u̯ańcusek* i *u̯ajcusek*, *chańńok* i *chajńok*, *kóńcena* i *kójcena*, nawet przed twardą: *chańten* i *chajten*.

W grupie *ćc* i *źz* pierwsza przechodzi w *j*: *wej ze se* zn. weź ze se, *cejco* z *ceć co*, *w ń*: *řońca* z *řǫdźca* — *rǫćca*.

W grupie *źř ř* przechodzi na *r*: *uźryć*, *źrau̯y*.

W *tř t* przechodzi na *k*: *křyźvy* — trzeźwy.

c w grupie *sck* na *t*: *ćistka* (ciżba) z pierw. *ciszczka* — *ciscka*.

ł na *n* przed *t*: *u̯óntář;* piszemy *ł*, bo ta przemiana zaszła widocznie jeszcze wtedy, kiedy *ł* w Krz. wymawiało się zębowo, inaczej nie przeszłoby w *n*.

Z *nn* powstaje *mn*: *pořomny* z *porządny* — *porzonny*.

Z *kk* powstaje *tk*: *letḱi*, *ḿęⁿtḱi*.

Jeśli głoski są rozdzielone: *n-m* na *l-m*: *lumer* (numer), *t-t* na *d-t*: *destament*, *l-l* na *l-r*: *felfeber*, *r-r* na *r-u̯*: *róu̯a* (rura), *śrybu̯o*.

4. (Grupy spółgłosek).

n + *j* zlewa się w *ń*: *Páńezus* — Pan Jezus.

dź + *z* w *dz*: z *pódź ze* powstaje *pódz-ze*, stąd *pódze*, *jidze*, *vróć ze* na mocy praw fonetyki międzywyrazowej brzmi *vródź ze*, a stąd *vródze*, *zaśv́édze*, *pledze*, *ledze* (pleć że, leć że).

z + *s* (*ś*) w *s* (*ś*): *u̯ostǫᵐp śe* z *rozstąp się*, *u̯osḿáć śe* z *rozśmiać się*.

Grupy *rs*, *rś*, *rš*, *rz* zlały się w *ř*: *v́ářtva*, *gospodařtvo*, *u̯ozpyřkuje śe* (rozpryskuje się, metateza: pyrskać), *u̯oberť*, *napařtek*, *lékařtvo*, *pářkać*, *ṕeřćeń*, *gářć*, *fořpán* (vorspann), *bářc*, *mařnǫⁿć*.

5. (Metateza).

Samogłoski i spółgłoski: *durk*, *trubovać śe*, *u̯ośḿénáśće*.

Spółgłosek: *a*) *kóntetny*, *skalṕéř*, *ṕestřonek*, *pyřkać* (pyrskać — pryskać), *b*) *u̯okomon*, *Cheruḿin* (Hieronim), *jedbáv*, (jedwab́ z *gota webbi*, ahd.) *karaf'ijou̯*, *śmérgus* (st. pol. śmigurst), na metatezie polega także *lajtana* z *altana* — *jaltana*.

6. (Zjawienie się spółgłoski).

Na początku wyrazów zjawia się: *j* przed *e*, *a*, *i*: *je!* (wykrzyknik eh!), *japtyka*, *Jantuś*, *jagnusek*, *jaze*, *jinsy*, *jidę*, *jino*; — *ch* przed *a*: *chapetyt*, *charendovać*, *chav*, *chań*, *changrys* (agrest); — *u̯* przed *o*: *u̯ovoc*, *u̯ón*, *u̯ogród*, *u̯oṕekon*.

W środku wyrazów:

k pomiędzy *n* i *s*: *penksyjá*, *jinksy*, *ponksovy*.

j w *všyjścy* (obok *všyścy*) i w wyr. *dźéjs* (obok *dźis*, skrócone z *v́idźis*).

ń w *chańńok* (obok *chańok*) zn. tam, z a-ono-k; trudne do wytłomaczenia jest *ń* zamiast *n*.

r w *frybra*, *fortográf*.

l w *utáplać*, iterat. do topić, *l* tak jak w grupie języków słowiańskich wschodnio-południowej; por. cerk. топлѭ, топити, iterat. таплꙗти.

t w grupie *sr*: *strǫᵐb* obok *srǫᵐb*, zn. zrąb.

d w grupie *nr*: *Chendryk*.

n przed zębową: *mentryka* (metryka), *jandv́enta* (adwent), *kvandrac* (kwadrans), *palcánt* (kij, z palcat), *mentál* (medal), także przed *k*: *konklus* (koklusz). To wtrącanie *n* jest właściwe i innym gwarom, a z opracowanych dotąd, najwięcej gwarze pysznickiej.

Przed *o* w środku wyrazu rozwija się dźwięk ų, zwłaszcza po spółgłoskach gardłowych i zębowych: *tųo* (to), *ktųo*, *gųorki* (gorący), *chųory*, *kųorál*; ale objaw ten należy do rzadkich, sporadycznych, podobnie jak zębowe wymawianie *ł*.

Na końcu wyrazu rozwija się *t* w *juzt* (już) i *dźéjst* (z *dźis* — *vidźis*).

7. (Znikanie spółgłoski).

α) Na początku wyrazów.

d ginie z dla, stąd w Krz. *lá* (n. p. *lá cego*, *lá kogo*).

Wyr. *dy*, *dyć* (zn. a przecież) pochodzi z wżdy a nie od gdy.

ckáśe zn. mieć czkawkę; u Reja jest forma *szczka*, stąd wniosek, że i w Krz. było pierw. *scká*.

β) W środku wyrazów giną spółgłoski po największej części z grup spółgłoskowych, trudnych do wymówienia (n. p. *gárka* z garnka, *śerć* z sierść), powtóre przez pewnego rodzaju dyssymilacyą (n. p *jarmak* dla uniknięcia dwóch *r*), wreszcie pomiędzy dwiema samogłoskami.

k ginie w *cl'ivy*, *cl'ivki*, *cl'ivić*, *despet*, *despetny*, *ųodecnǫ"ć* (ocknąć się), z dwóch *kk* w *leki*, *po leku*; — *g* i to razem z *n* w wyr. *v ųocemńeńu* zn. w oka mgnieniu, w st. pol. do XVII. w. *w ocemgnieniu*.

ž w *zavdy*.

j w formach słownych *pudę*, *přydę*.

dź w *źbųo* i *dvaśća* (dwadzieścia).

ś w *śerć*.

l w *umyśny*, *umyśńe*, *lekomyśńe*, *aźbéta*.

r w *jarmak*, *śrybny*, *bernaden*, *bernát*.

z w *zádroś*, *zádrosny*, *merlavy* (mierzlawy).

t w *ųozpuśńik*, *kośńica*, *křešńica*, *paśvisko*, *bogastvo* (bogatstwo), *napasnǫ"ć*, *napasųo* (napaść, napadło, z *napastnąć*, *napastło*), *śreka* (tor kolejowy, strecke), *varko* (wartko, prędko); — *d* w *vele* (wedle), *garųo*, *garlác*, *charny*, *gvíznǫć*, *felfeber*.

n w *išpektór*, *istygovać*, *gárka gárki gárkem*, *gárcek*, *garca* (gen. do *garniec*), *vicenty*, *ifanteryjá*, *lajtant*.

ų w *jabko*, *jamuzna*, *gupi*, *stuc*, *zágóvek* (poduszka), *paųgovec* (pałogłowiec), *putory* (półtory); zresztą trudno odróżnić, czy przed *u* to ų zginęło, czy nie.

v w *ųobařanek*, *pérsy*, w przymiotnikach jak *krakoski*, *vadoski*, *króleski*, *zydoski*, między samogłoskami: *znou*, *dźáųcha*; — *b* w *tře* z *trzeba*.

γ) Na końcu wyrazów.

Jeśli na końcu wyrazu znajduje się grupa spółgłosek, to ostatnia z nich ginie. I tak:

u̯ w part. praet. act. II. słów, mających temat zakończony na spółgłoskę: *ṕék* z *piekł*, *vlók* z *wlókł*, *ńós* z *niósł*, *u̯otvar*, *zeźǫ^{m}b*; w złożeniu z słowem *jeśm* w os. 1 i 2 sing. tego u̯ również nie ma: *légem se*, *vlógem* (Sandhi), *zeźǫ^{m}bem*, *ńóześ*, (niosłeś).

l w *mód se*, *latoróś*, *myś*, i i.

ć w *zu̯oś*, *ćekavoś*, *radoś*, *kraś*, *puś*, *puźmy*, *šeś*, *šeźdźeśǫ^{n}t*, *doś*, *naléź*, i t. d.

dź w *gvóź*.

ń w *ṕeś*, *śćér*, *tár*, *ćǫg* (*ciągnij* — *ciągń*).

t w *ńik*, *jes*.

d w *trenġel*.

m w *źandar*, *katech'iz*, *rematys*.

14. *b*) analogiczne.

ś w *vźǫś*, analog. do *prząść*, *trząść*, *iśpektór* anal. do wyrazów, zaczynających się od *śp* w Krz. a *šp* w og. n. p. *śpitál* -- *ć* w *ćupas* zn. szupas, anal. do *ciupa*. — *ń* w *přeńdźe*, *u̯odeńdźe*, anal. do weńdzie, gdzie *n* jest pierw. — *ř* w *přypatřuję śe*, *upatřuję*, *přypatřovać śe*, na wzór patrzę. — *dź* w *břydźḱi* na wzór *brzydzić się*, *na podorę^{n}dźu*.

l w *legry* zn. jegry, na wzór *lager* i *leżeć*.

c w *u̯ácvy* (łatwy), na wzór *łacny*; — *dz* w *skardzyć*, *naskardzóu̯*, na wzór form jak *skardze*, *nodze*, *wadze*.

Kilka wyrazów zakończonych na *z*, które brzmi *s*, przeniosły to *s* do dalszych przypadków: *gas*, *gasu*, *bes*, *besu*, *rematys*, *rematysu*, odwrotnie: *lamus*, w dalszych przypadkach *lamuza*, *na lamuzak*.

n w *veznę*, na wzór *padnę*.

d w *jedneráu̯* na wzór jeden, w *podzvol'ić* i *nádgroda* na wzór *pod* i *nad*.

r w *trenkovać* na wzór *trę*, *b'er* (imperat. praes. bierz) na wzór *bierę*, og. pol. biorę. Przyrostek *roz-* występuje w formie *u̯oz*; sądzę, że tu jest analogia do prefiksu *o*, a *z* poczuwa się jako drugi prefiks, złączony ściśle z wyrazem; przed *o* zaś rozwija się głos u̯.

g w *mgleć*, *zemgláu̯*, *zemgléu̯o go*, na wzór mgła.

III. Akcent.

15. Akcent, jak w ogóle w języku polskim, spoczywa na zgłosce drugiej od końca, także i w tych przyswojonych na —*ija*, —*yja*, które w jęz. og. mają akcent na trzeciej. Jednak jest kilka przykładów, że akcent dawniej musiał być na trzeciej od końca, i z tego powodu wyraz uległ pewnej zmianie: *skàlcyć śe* ze *skàl'ičyć śę*, *chau̯pa* z *chàłupa*, *dopro* z *dòṕero* (w prędkiem mówieniu), *dźeu̯cha* z *dźèvu-*

cha, *matśa* z *màtuśa*, *ńeksta* z *ńèch że ta*, *najmę* z *nà imę*, *zackać* z *zàczekać*, *u̯ob'adwać* z *obiàdować*, *pechtǫ* z *piechotą*, *bojsko* z *bojisko*, *u̯ozmajty* z *rozmàjity*. W wykrzykniku jest akcent na ostatniej, stąd: *matśù* (*matusiu*!) i *će! dźiś! će gò! dźiś gò!* z *widzicie*! *widzisz*!

O tworzeniu się tematów.

16. I. Temata rzeczowników.

a) Sufiksy.

Za pomocą sufiksu *—o—*: utworzone są rzeczowniki, używane w gen. *su̯ychu*, *dychu* („*ale u̯o ńem ańi su̯ychu dychu*); *máu̯* (miałka ziemia); *pár* i *spár* (upał), *u̯opu̯át* (opłata), *strof* (masc. strofa);

za pomocą sufiksu *—jo—*: *na popřyc* (na poprzecz, na poprzek), *u̯odvecyř* (czas popołudniowy), *gorǫ"c*, *předáj*, *pál* (paliwo);

sufiks *—ije—*: *u̯odveceře* (obok *u̯odvecyř*, por. *Podgórze* i *Podgórz*), *podu̯avce* (w wyr. po podu̯avcu = po pod ławką), *vǫgle* (gen. vǫglá), *ku̯óśe* (i w plur. *ku̯ósa* z a otwartem), *návśe*, *chváśće*, *kvéće*, *chyrdźe* (drobne gałęzie), *podorę"dźe* (w wyr. na podorę"dźu = pod ręką), *u̯ozkázańe*, *cháb'e*, nazwy pól: *předmocydle*, *zámośće*, *postrońe*, *vérb'e*, *zádav'e*.

Sufiks *—a—*: *dźę"ka* („*dźę"ka Panu Jezusovi máma u̯adne zbórki*“), *praga* (upał), *vacha* (stróżowanie nocne), *u̯okropa* („*juz táki rád byu̯, co jaz u̯okropa*“);

sufiks *—ja—*: *rabacyjá*, *přyvilejá*, *chodzá* („*kulave to byu̯o, ńespore do chodzy*“ por. u Potockiego, Wojna Chocimska: Pod nogami koń dzielny i według podoby, który do przyrodzonej chodzy i ozdoby...).

Sufiks *—i—*: *u̯odbyć* (odbyt w sklepie, gen. *u̯odbyći*), *gać* (nazwa pola, gen. *gaći*), *přyćeś* (najniższa belka zrębu), *mać*. Ten ostatni wyraz ma bardzo ciekawe koleje. Z *mati*, potem *maći*, powstało *mać*, i to poczuto jako temat na *i*. W gwarze Krz. wyraz *mać* ma już tylko pogardliwe znaczenie i używa się w złożeniu *pśá mać*, gen. *ty pśi maći*, dat. i loc. tak samo, acc. *tę pśǫ mać*, instr. *tǫ"m pśǫ maćǫ*.

Sufiks *—ko—*: *stryk*, *svák* (mąż ciotki), *zvyk* (zwyczaj);

sufiks *—ъko—*: *do vytřǫsku* (prędko), *přybránek*, *dozyvotek* (dożywocie), *zevźǫ"tek* (złość, zawziętość, „*má do ńego zevźǫ"tek*“), *přodek spodek* i *zadek* (u wozu, nigdy *přód*, *spód*, *zád*), *marek* (marka), *u̯odumorek*, *zágóvek* (poduszka), *předsobek* w wyr. *na předsobku* (*nieść na przedsobku*, zn. nieść przed sobą, naprzód); neutr. *ku̯ósko*, *přeźrádko*;

sufiks *—ъka—*: *vikaryjka* (wikaryówka), *spórka* (korzyść), *zbórki* (żniwa), *rorátki* (wyr. *roráty* używa się bardzo rzadko), *bítka* (bójka) *zevźǫ"tka* (obok *zevźǫ"tek*), *ukrádka* („*zajǫ"ca można předać, jino ukrád-*

kǫm", = ukradkiem), *přyu̯odźévka* (odzież, od *přyu̯odźév*; wyraz godny uwagi, bo odmienia się podług *a* deklinacyi, był więc widać nomin. přyu̯odźéva);

sufiks —ьko—: *meśǫ"cek, póu̯nocek*;

sufiks —ьka—: *ćistka*, zn. ciżba. Wyraz ten powstał w następujący sposób: *tisk-ьka, *ćišč-ka, po mazursku ćiscka, i ta forma także jest w gwarze Krz., wreszcie *c* przechodzi na *t* przed *k*. W języku ogólnym jest w wieku XV. ćiščba, następnie ćišba, wreszcie ćiżba;

sufibs —ъk-ьko—: *Marecek* (syn Marka), *kogutecek, kotecek, ṕesecek, do vytřǫsecku*;

sufiks —ъk—ьka—: *jabu̯ónecka, kokosecka*;

sufiks —*iko*—: *śv́idřyk, vářńik;*

sufiks —*ńiko*—: *nocńik* (nocleg), *pu̯ánetńik, spřęźńik, tánecńik, jednorocńik, vyśmévńik, mǫ"drośńik*;

sufiks —*ik*—ьko—: *vářńicek, u̯o rajicku! do raźicku*;

sufiks —*ik*—ьka—: *ćeľicka*;

sufiks —*isko*—: wyr. zgrubiałe: *źimńácysko* (duży ziemniak), *chu̯opcysko, skřyncysko, chuśćisko, dźecysko, rę"cysko, krusysko* (kruch), *nozysko, palcysko* (takie zdanie, wypowiedziane przez sklepikarza: „*krusysko soľi spadu̯o ḿi na nozysko i u̯ozb́éu̯o ḿi palcysko*"); po wtóre wyrazy, oznaczające miejsce, gdzie się coś robi, lub gdzie coś było: *źimńácysko* (miejsce gdzie były ziemniaki), *u̯ovśisko, bojisko*;

sufiks —*ako*—: *biják, zb́iják, bolák, cyták, dźérzák, ǵizdák, choják, mamu̯ák* i *mamrák, maślák, novák, přycák, potvorńák, smatu̯ák, śetńák, v́iśelák*;

sufiks: —*ak*—ьko—: *chudácek* i *chudźácek, ńeborácek, chu̯opácek, panácek*;

sufiks —*ak*—ьka—: *puscacka* (ślizgawka), *uv́ijacka, sarpacka* („*zrob́éľi sarpackę*", zn. nieco się poturbowali);

sufiks —*unk*—, przyswojony z niemieckiego, poczuwa się jak —unъko— stąd rachunek rachunki; w gwarze Krz. *u* przed *n* zmienia się w *o*, stąd: *rachonḱi, taḱem pravonḱem* (takim sposobem, wobec tego).

Sufiks —*ga*—: *u̯ostręga, u̯azęga, plećuga.*

Sufiks —*cho*—: *ṕách*, ṕáchy = piaski;

sufiks —*ucha*—: *mu̯oducha* (panna młoda), *dźeu̯cha* (dziewucha);

sufiks —*ach*—ьko—: *Marásek* (syn Marka), *kśę"zásek, kosycásek, cebřycásek, v́epřásek.*

Sufiks —ьkjo—: *mrov́ec* (mrówka, por. czeskie *mravec*), *pau̯gov́ec* (jedno ze stadyów rozwoju żaby), *bab́eńec* (kruchta), *podvořec* (po-

dwórze), *u̯áńec* (łan), *u̯ozpařeńec* (nagły, gwałtowny), *u̯odḿeńec*, nazwy pól: *sov́eńec, vodźeńec, kuřeńec, štřygańec, rok̓itov́ec*;

sufiks —*ikja*—: *kaleńica* (szczyt dachu), *górńica, su̯uchalńica, kázalńica, rǫ^{m}bańica, dychav́ica, uźdźeńica, deḿeńica, kośńica, po próźnicy* (tak samo w Psałt. Puł. 24.$_4$), *mǫ^{n}drośńica, gnojńica*;

sufiks —*akjo*—: *tragac, kopac* (*a* otwarte — narzędzie do kopania), *vǫchac, vyscyřac, spřǫ^{n}tac, ṕéřac* (żyd zakupujący pierze), obok: *bogác, kopác* (ten który kopie).

Sufiks —*ula*—: *ǵizdula, chlaptula, dřystula, zgadula.*

Sufiks —*arjo*—: *gádcář, u̯okńář, śklář, smaćář, stragář, bájcář, vachář*;

sufiks —*erjo*—: *maśléř, u̯upéř.*

Sufiks —*ěno*—: *ḿescán, zelcyján* (mieszkaniec wsi Zelczyna), *polońcán, pozov́án, u̯ochodzán, ƒaćḿésán, křę^{n}ćiján, sosnov́án* (mieszkaniec wsi: Polanka, Pozowice, Ochodza, Facimiech, Krzęcin, Sosnowice);

sufiks —*ina*—: *macheřena, sceṕina, ceṕiny, srękóviny, poseľiny*;

sufiks —*izna*—; *u̯ojcyzna* (ojcowizna, w tem znaczeniu już w wieku XV: oćczyzna w Kazaniu o ośmiu błogosławieństwach; zaś Górnicki w „Dworzaninie“ powiada: Patria jest łacińskie słowo; mojem zdaniem lepiej uczyni, kto mówiąc o Polsce, rzecze patria moja niżli ojczyzna moja, bo ojczyzna częściej się rozumie to, co gruntu komu ojciec jego zostawił.);

sufiks —*onjo*—: *vargoń, chlaptoń, dřystoń*;

sufiks —*ьna*—: *ujná, strená* (*stryná*, stryjenka).

Sufiks —*achjo*—: *zvodźijás, cheľijas*;

sufiks —*usjo*—: *gárnuś, ľistuś*;

sufiks —*isja*—: *ćeľiśa.*

Sufiks —*ota*—: *ľichota, psota* (słota), *dźivota* („*Tomkov́i ńima dźivoty*“ — nie ma się co dziwić);

sufiks *otti*—: *u̯akomoś* („*z u̯akomośći to zroḃóu̯*), *peu̯noś* („*naláu̯ do peu̯nośći*“).

Sufiks —*dło*—: *přeźéradu̯o*;

sufiks —*ała*—: *smyrau̯a.*

Sufiks —*ava*—: *chlapava*;

sufiks —*ьstvo*—: *pozvoleństvo, přyjáćélstvo.*

b) Prefiksy.

Wyraz *styd* z wstyd ma formę pierwotną, bez w.

Prefiks —*s*— zjawia się w *spár* obok *pár* (upał), *staśemka* (obok *taśemka*), i *zaspómoga* (=zapomoga). Podobnie jak w ostatnim wyrazie, tak zjawia się *s* w języku ogólnym w doskonały, w staropol. dokonały.

Prefiks —*o*—: *na u̯ograńicy* (w sąsiednich wsiach).

Prefiks —*vy* —: *vydźérstvo* (zdzierstwo).

Prefiks —*ze*—: *zevźǫ̈tek* (zawziętość).

17. 2. Temata przymiotnikowe.

a) Sufiksy.

Sufiks —*jo*—: *gŕyśi* („*ten u̯odumorek gŕyśi*“), *latośi* („*pod latośi rok*“ zn. w tym roku), *ńepili* (obcy).

Sufiks —ъko: *gorki* (gorący), *chybki* (żwawy, zgrabny), w partic. *po śpǫ̈cku*, *na klę̈cǫ̈cku*;

sufiks —ъk—ьko—: *malupecki*, *pesecki* (w wyrażeniu: „*ty baja pesecká*“);

sufiks występujący w trzech postaciach: —*utko*—, —*ućko*— i —*uśko*—: *śvarńutki* i *svarńuśki*, *legutki*, *legućki* i *leguśki*, *ńedużutki*, *prę̈dźutki* i *prę̈dźuski*, *cervońutki* i *cervońuśki*, *bálutki* i *báluśki*, *malutki* i *maluśki*.

Sufiks —ъno—: *přećivny* (sprzeciwiający się), *svarny* (ładny), *charny*, *zbrojny* (zuchwały), *u̯obstarny* (stary, starzejący się), *robotny* (dzień robotny = roboczy, człowiek robotny — chętnie pracujący), *śpekulatny*;

sufiks —ьno—: *smyśny* (zmyślny), *robacny* i *chrobacny* (robaczywy, n. p. orzech), *żeleźny*, *dolucny*, *dychavicny*, *gořelny* (kierujący gorzelnią), *bŕydecny* (bardzo brzydki), *strasecny* (straszny), *setecny* (setny, dzielny), *vártalny* (cenny), *grubośny* (gruby) *śmẽsny* (dowcipny);

sufiks —ъ*njo*—: *godńi* (godńe śv̨ę̈ta — Boże Narodzenie), *u̯obstarńi* (obok *u̯obstarny*), w nazwie drogi: *u̯ochodńá dróga*;

sufiks —ь*njo*—: *dólńi* (dolny);

sufiks —ěno—: *dřevány*, *veśńany*, *róvńany*.

Sufiks —*ato*—: *śodu̯aty*;

sufiks —*jato*—: *pasaty* (n. p. chustka, zn. w pasy), *štŕę̈paty* (strzępiaty, s. gęś, zn. gęś, mająca skrzydła nastroszone), *žeńaty* (żonaty);

sufiks —*isto*—: *u̯okopisty*.

Sufiks —*ło*—: *ćeku̯y* (ciekawy, chciwy wiedzy).

Sufiks —*avo*—: *gizdavy*, *merlavy*, *gramlavy*, *smatu̯avy*, *ńemravy*;

sufiks —*ovo*—: *dyscovy*, *śarovy*, *vśovy*;

sufiks —*ivo*—: *urodľivy*, *ńeślivy*.

Na wzór comparat. powstały formy: *dopeu̯edńejsy*, i *u̯odpeu̯edńejsy* (czas), *rańsy* (poranny, n. p. rańse mléko), *jinsy* (=inny), *tedajsy* (w tym samym dniu urodzony; mówi się o dwóch ludziach, którzy w tym samym dniu na świat przyszli).

b) Prefiksy.

Wymienić można kilka wyrazów: *zbrojny* (zuchwały, od broić), *sparty*, (uparty), *źraụy* (dojrzały; participium, które się stało przymiotnikiem), *ụobstarny*, *ńezbozny*.

c) Stopniowanie przymiotników i przysłówków.

Przym. *dụuǵi* i *droǵi* mają w comparat. nowotwory: *dụugsy* i *drogsy* na wzór posit.

Prefiksem w superlat. jest *ná*— i *náj*—, obie formy zarówno używane, zwłaszcza przez młodsze pokolenie.

Z przysłówków godne są uwagi formy:
lepśi, *nálepśi*, — obok *leṕi*, *nálepi*;
ṕérv́i, *náṕérv́i*, — obok *ṕérvy*, *náṕérvy*;
přodźi, *nápřodźi* (*o* otwarte) — obok *přódy*, *nápřódy*.

18. 3. Temata liczebnikowe.

Forma osobowa *dvaj*, *třej* jest w gwarze Krz. zupełnie nieznana, zamiast niej używa się zawsze formy genet.: *dvok chụopóv, třek panóv, śtyrek somśadóv.*

Przy liczeniu powyżej dwudziestu stawia się jednostki na pierwszem miejscu: *jeden dvaśća*, *šeś třydźeśći.* Ten sposób liczenia ginie u młodszych pod wpływem szkoły.

Zamiast sześćdziesiąt starsze pokolenie używa bardzo często wyrazu *kopa*. Przy liczeniu pieniędzy powyżej 100 złr. liczy się na „*stóvḱi*“ (setki): *dv́e stóvḱi*, *dáụ córce na v́ano ṕęⁿć* (*ụośem*, *jedenáśće*) *stóvek.*

Liczebniki nieoznaczone: *ḱela*, *ḱelka*, *tela*, *v́ela*, (są to genetiwy przymiotników **ḱel'i*, **ḱelḱi*, **tel'i*, **v́el'i*, w rodzaju nijakim, deklinacyi niezłożonej), *śéụa* (siła), *pára*, *trocha.*

19. 4. Temata zaimkowe.

Jest w gwarze Krz. wyraz *chav* = tu i *chań* = tam. Powstały te wyrazy z *a ovo*, *a ono*, wskutek ściągnięcia *a* i *o*, wskutek zniknięcie *o* końcowego, i wskutek dodania *ch* jako przydechu; poparcie na to objaśnienie mamy w formach *chavok* i *chańok*; trudne tylko jest do wytłomaczenia *ń*. Do tych partykuł przystępuje zaimek *ten*, i powstają w ten sposób zaimki: *chavten*, ten tu, bliższy, i *chańten*, ten tam, dalszy. Dalsza odmiana: *chavtego*, *chańtemu* itd.

Zaimek *sъ* zachował się 1) w wyr. *latoś* zn. tego roku, i w dalszych formacyach: *latośi rok*, *latośe zboze*, 2) w zaimkach i przysłówkach: *ktoś*, *ktośik*, *cośik*, *jaḱiśik*, *cyjśik*, *ḱeśik*, *kadyśik*, 3) w imperat *pokázinoś* (poczuwane jako jeden wyraz), *pódźinoś*, zn. pokaż no, chodź no.

Temat *ko*— oprócz tych wypadków, co w języku ogólnym, występuje w partykułach, przedewszystkiem *k* tak znane paragogiczne: *tamok*, *tuták*, *chavok*, *chańok*, *dźišák*, *kašik*, *kadyšik*, *kešik*, w zaimkach: *ktošik*, *cošik*, *jakišik*, *któryšik*; w formie *ko* w *zaruteńko* = zaraz, w f. —*ek* w *zarášinek*, w f. *ka* w *velka tylka* = wiele tyle, w f. *ki* w *vnetki*, *vnedźutki*, *vnedźuski*, *zavdźutki*, *zavdźuteńki*; ta ostatnia forma jest instrumentalem pluralis, jak owszejki, zob. Kryński. Postaci osobliwe przysłówków staropolskich, Prace filologiczne, tom II.

20. 5. Temata słowne.

a) Sufiksy.

Sufiks —*ja*— w iterat. spotykamy w formach: *dajać*, rzadziej w infinitiwie, a najczęściej w partic. *dajáų*, *dajaľi* — *stajać*, *ųostajać*, *vstajać*, *přystajać*, — *přyznajać śe*.

W participium praeter. pass. w og. pol. —*to*— w Krz. —*eno*— w *spuchńony*, *zamkńony*, *zamařńony*.

W part. praet. act II. sufiks —*to*— w *zgńity* i *umarty*.

Do klasy II. należą słowa: *śadnę*, *śadnę"ć*, w ogólnym języku *siędę*, *sieść*, — *ųodpocnę*, *ųodpocnę"ć* w og. odpoczynę, odpoczynąć, a następnie odpocznę, odpocząć na wzór zacznę, zacząć, klasa I.

Do klasy III:

a) *chmurá śe* og. pol. chmurzy się, kl. IV.

b) w całej pełni używane jest słowo *zavrę*, *zavřes*, *zavřyć*, w og. pol. coraz rzadsze.

c) zachował się dawny infinitivus *suć*, ale w praes. jest już nowotwór *suję* zam. spę.

d) zachował się dawny praesens: *kolę*, *koles*, *kole*.

e) dawne formy słów częstotliwych: *grávać*.

Inne mają w praes. —*ują*, w infin. —*ovać*, w języku ogólnym —*ują*, —*yvać*, pierwotnie —*avam*, —*avać*: *přypatřuję śe*, *přypatřovać śe*, — *přylatuję*, *přylatovać*, — *vídują*, *vídovać*, — *zapisuję*, *zapisovać*, — *překopuję*, *překopovać*, — *poćiskuję*, *poćiskovać*, — *ųodgarnuję*, *ųodgarnovać*, — *ųobecuję*, *ųobecovać*, — *vyzyskuję*, *vyzyskovać*, — *přešaduję*, *přešadovać*, — *utřymuję*, *utřymovać*, — *vyskakuję*, *vyskakovać*, — *vygaduję*, *vygadovać*.

f) na wzór tych ostatnich powstały formy: *zatacuję śe*, *zatacovać śe*, — *paskuduję*, *paskudovać*, — *pochmuruje śe*, — *vygrazuję*, *vygrazovać*, — *zabacuję*, *zabacovać*, — *přemyśluję*, ale w inf. *přemyšľivać*.

W klasie IV.

Forma *vydolę*, *vydoľis*, *vydoleć*, *podolę* itd. w og. pol. wydołam, wydołać, kl. III.

Godna uwagi forma: *zarościć* w wyrażeniu: *u̯ogród śe zaroścóu̯*, t. zn. zachwaścił, por. staropolskie rostę.

b) Prefiksy.

1. Nie ma prefiksu w *zycać śe* = pożyczać się, *skórać* — wskórać, *dźérać* — wydzierać (*„pedźáu̯, ze dźéráu̯ zę̇by“*), w part. *źrau̯y*.

2. Mniej prefiksów niż w języku ogólnym: *naléź* — znaleźć, *u̯ostać* — zostać, *u̯ostavić* — zostawić, *předać* — sprzedać, *poštŕyc* — spostrzec, *pozŕyć* — spojrzeć. Te wszystkie formy są archaizmami.

3. Inne prefiksy, lub w większej liczbie niż w języku ogólnym: *strefić* (utrafić, doktór choremu strefił = poznał się na chorobie), *ześváccać* (pochlebiać, przymilać się), *zbáć śe* (*take gádki u̯opovádáu̯, jazem śe zbáu̯a*) *zgádać śe* (ugadać się; *„takbym śe zgádáu̯, zgádáu̯ s vami, a Magda by me zernęu̯a“*, ipsissima verba jednego z mężów Krzęcińskich), *zbácyć se* (przypomnieć sobie), *skřepić śe* (pokrzepić się);

u̯obrać śe — ubrać się;

u̯odecnę̇ć — ocknąć się;

u̯obźérać śe zn. oglądać się, *u̯obstařeć śe* (postarzeć się), *u̯obznácá* (oznacza), *u̯obezvać śe* (odezwać się); por. w Bibl. Szar. „spyewaci y spyewaczki asz do dzisyego dnya narzekanye nad Joziaszem obnawyaiø“ str. wyd. Małeckiego 282 b;

podolę obok *vydolę* (*„podolę to zrobić“* i *„podolę temu“*, w języku ogólnym: „zdołam to zrobić“ i „podołam temu“), *pozdrovéć*, *pomárkovać*;

podzvolić zn. pozwolić, utworzone przez analogią do słów złożonych z *pod*, *podśvaccać*;

vyznać (*„vyznać bédy“* — doznać), *vyzbyć* (pozbyć się; *„ńe dáu̯ śe vyzbyć“*, albo: *„ńi mogu̯am je vyzbyć“*), *vydoleć*, *vyspokojić*;

u̯ozpogádzá śe (wypogadza się), *pou̯oznajmovać* (powynajmować);

uzdá śe (spodoba się), *dospomóc* (por. og. pol. uspokoić, doskonały i inne), *vyzdradźić*, *vyzbérovać*, *u̯ozpoznać śe*, *nazdać* (*„do tromny ji u̯obrázkóv nazdajǫ̇“*).

c) Niektóre słowa, utworzone od imion:

kumorovać — mieszkać u kogo na „kumoře“;

pankovać — mówić komu przez pan;

pomstovać — przeklinać;

spóu̯kovać — mieć z kim spółkę;

vizytyrovać — o doktorze, zwiedzającym chorych;

zadźeśę̇tać — upomnieć kogo, usilnie prosić, zakląć;

bájcyć — bajki tworzyć;

láběďźić — narzekać, utworzone z *„lá bédy“*;

ǫopastyřyć — zawiązać chustkę w tyle skrzyżowawszy ją na piersiach; przedewszystkiem robią to pasterki, które potrzebują mieć ręce swobodne, stąd nazwa;

pśácyć — ujadać na kogo;

zaǫźiźdźić — zawalać;

zeźl'ić śe — zgniewać się;

znović — wymyślić.

21. 6. Wyrazy złożone.

Przykłady: *chvál'ipyta*, *vǫúcykij*, *ǫobźdźidrǫg*, *mésopusty*, *v oceńeńu* (w okamgnieniu; w w XV. w Dialogu o śmierci jest forma w ocemgnieniu, wiersz 223 i 247), *cudostvorny*, *cećjaki;* — *Třekróle* (*na Třekróle*), *křesnyǫoćec* (genetivus: křesnyǫojca, i tak dalsze przypadki), *pśákoś*, *pśákrę̨ć*, *pśámać* i t. d. (*tę̨ pśákoś*, *z tǫ̨m pśámaćǫ̨m*, *tę̨ pśamać* i *tę̨ pśǫ̨mać*), *dobránoc* (zabawa, poprzedzająca ślub i wesele, i odbywająca się w noc poprzednią, stąd: *„jidę̨ na dobránoc“*), *ńimátvář* (wyraz pogardy; por. u Reja: Żywot poczciwego człowieka: „albowiem patrzaj, jako pszczółki, choć niema twarz, jako się w tem wedle przyrodzenia swego nadobnie sprawują“). Wyr. *tydźeń* ma w dalszych przypadkach: *tydńa*, *v tydńu*, *tydńe*.

22. 7. Partykuły.

Przysłówki od tematów zaimkowych: *ka* (gdzie), *kaś*, *kaśik*, *kady*, *kadyś*, *kadyśik*, *ńka*, *ke*, *keś*, *keśik*, *kedy*, *kedyś*, *kedyśik*, (jako spójnik: *keby*). Od tematu *ovo— i ono—: chav*, *chavok*, *chavtę̨"dy*, *chań*, *chańok* i *chańńok*, *chańtę̨"dy*.

Przysłówki, których staropolska forma była: *tamo*, *tuta*, *dzisia*, *wczora*, w dzisiejszym języku ogólnym dodają jeszcze *j*: (tamoj), tutaj, dzisiaj, wczoraj. W gwarze Krz. pozostaje *vcora*, inne przybierają *k: tamok*, *tuták*, *dźiśák*, podobnie *chavok*, *chańok*.

W partykule *jino* (tylko) zachował się dawny temat liczebnikowy *jino—*, por. inochodziec.

Przysłówkowy sufiks *—dy* występuje w wyrazach: *dy* powstałe z *vždy*, zn. przecież, *a dy*, *a dyć*, a przecież, *všę̨"dy*, *zavdy*. Ostatnie dwie formy są archaizmami.

Przyimek *ku* ma formę *pu*.

Przyimek *s* (sъ) ma często dawną postać *s* i *se*: *s nańi*, *s vańi*, *se mnǫ̨"*, przed spółgłoskami palatalnymi *ś*: *ś ńem*, *ś ńeńi*, nawet *ś* jako refleks pierwotnego *iz*ъ: *ś ńego*, *ś ńik*; *sǫozyć*, *posǫaźćli*, *srućić*, *srękovíny*, *svínǫ"ć*, *sevlók* (zwlókł), *śléź*, *śláz*. Nie ma jednakże w tem konsekwencyi, tak aby można wyciągnąć wniosek, kiedy to *s* występuje;

w tym samym wyrazie mogą być obie formy: *sụaź* i *zụaź*, *srućić* i *zrućić*, *srękoviny* i *zrękoviny*.

Przyimki *bez* i *přez* zastępują się wzajemnie: *přez uroku*, *přez cápki*, *bez poụedńe*, *bez to*, *bez moc*, *na bezrok* (na przyszły rok). Jest to zjawisko bardzo stare.

Spójnik *zacem* nżywa się zam. *zańim*. Staropolskiej formie *za* odpowiadają w Krz. gwarze dwie formy: *zá* w wyrażeniu *zá tyz ta*, i *ze* w połączeniu z *li*: *zeli*, *zeliby* (znaczy: 1) aniżeli, 2) czy, czyby). Ogólno polskiemu *a* odpowiada niekiedy w gwarze Krz. *je* (e z przydechem) w takich na przykład wyrażeniach: *„ńe pudźes? je bez co?“*, albo: *„je pudźes ty ka, ty ụodmeńce!“*.

Wykrzykniki *će* i *dźis* (*dźéjs*) mają początek w formach słownych: *vidźiće* i *vidźis*, wskutek bardzo silnego akcentu na ostatniej zgłosce, połączonego z przeciągnięciem samogłoski. Formy *bę"c*, *třas*, *chyb*, *drap*, *ụap*, uważają za imperatiwy; może zgodniejsze z prawdą i więcej naturalne będzie przypuszczenie, że to są imiesłowy na *ł*, w których *ł* się nie wymawia. Rozszerzeniem form *drap* i *ụap* są formy *drabas* i *ụabas*.

23. 8. Wyrazy przyswojone.

Wyrazy przyswojone z języków obcych w czasach dawniejszych ulegały zmianom przedewszystkiem fonetycznym. W czasach nowszych panuje tu analogia, i to mianowicie jej gałąź, zwana etymologią ludową. Nie zawsze jednak da się wyszukać wyraz, według którego wyraz obcy został zmieniony; czasem się zdaje, jak gdyby mówiący powtarzał tylko pewien zbiór dźwięków, złożony zupełnie dowolnie, przypadkowo. Etymologia ludowa działa przedewszystkiem w wyrazach obcych, które tym sposobem nabierają pewnego rodzaju barwy rodzimej, ale spotyka się ją także w wyrazach rodzimych, n. p. w gwarze Krz. *třęśńa* zn. trześnia, upodobnienie do trząść, albo *vodostrych* zn. wodociąg. Kilka przykładów etymologii ludowej w zakresie wyrazów przyswojonych:

adyjọ"t — adjunkt.
bestyjon — bastyon.
gloryk — kleryk.
lamentář — elemetarz.
marmuľijá — harmonija.
ụozerva — rezerwa.
prefekta — perspektywa.
prosacyjá — procesya.
smentář — cmentarz.
śersoń — szyrting.
veńikrát — veni creator.

Z połączenia wyrazów *gacek* i *ńetopeř* powstaje *gacopér*. Inne wyrazy obce ulegają zmianom mniejszym, nie tak radykalnym: n. p. *natareus* notaryusz, *vańeľijá* ewangelia, *destament* testament, *jandvénta* adwent, *kvandrac* kwadrans, *despet* despekt itp.

Morfologia.

1. Deklinacya.

24. Rzeczownik.

Singularis.

genet. W tematach męskich na *—o*, *—jo* i *—u* wiele rzeczowników ma pierwotną końcówkę *a*: n. p. *buka*, *gřycha*, *dvora*, *paṕéra*, *lasa*, *dę̃ba*, *gnója*, *gája* (ale *do raju*), *dysca*, *bóla*, *kąkola*, *voụa*.

Rzeczowniki żeńskie na *ja* mają wyłącznie końcówkę *e*: *duse*, *syje*, *stacyje*, *stancyje*, *lelije*, *komuńije*, *parcele*, *role*, *ńedźele*, *mile*, — m. *ćeśle*, — *pivńice*, *pšeńice*, *ulice*, *kázalńice*, *uźdźeńice*, *górńice*, *klińice*, *grańice*, — m. *zrájce*, — *matuśe*, *kacuśe*, *ćeliśe*, *kuźńe*, *luśńe*, *studńe*, *bańe*, *pańe*, *keseńe*, *gospodyńe*, *źeme*. Analogicznie do tych form jest *fose*, *burse*.

Rzeczownik *krev* ma pierwotną formę *krv́e*.

dat. Rzeczowniki męskie na *—o*, *—jo* i *—u* mają końcówkę *u* w połączeniu z przyimkiem *pu* = *ku*: *pu kośćoụu*, *pu glińiku*, *ṗu Majcherku*, *pu gáju*, *pu Sovéńcu*, *pu domu*, ale słychać także: *pu końcóvi*.

accus. Rzeczowniki żeńskie na *—já*, które w nomin. mają *á* (z jakiegokolwiek powodu, czy to drogą fonetyczną, ze ściągnięcia *—ija*, czy wskutek analogii) mają końcówkę *ǫ*: *véceřǫ*, *kuźńǫ*, *volǫ*, *vézǫ*, *pásǫ*, *kapelǫ*, *msǫ*, *trójcǫ*, *zákrystyjǫ*, *vilijǫ*, *lelijǫ*, *rózǫ* — także *pańǫ*, *gospodyńǫ*.

locat. W loc. słychać formy: *v kapeluśe*, *po ụukáśe*, *v Paryźe*. Pochodzą one stąd, że wyrazy te skutkiem mazurowania poczuwa się jako temata z końcową spółgłoską niepalatalną (*s*, *z*). Jest nawet forma *ve zboźe* obok *ve zbozu*. Rzecz. *dom* ma formę: *přy domě* obok *v domu*.

Pluralis.

nomin. Temata męskie na *—o*: *gřych* i *dźád* zachowały pierwotną końcówkę *i*, ale tylko w stałych wyrażeniach: *cy će gřyśi nadali!* albo: *dźadźi mi napral'i tyla roboty!* Końcówkę *a* spotykamy w wyrazach: *take umysụa* (=myśli, zamiary), *gronta*, *rekspensa* (wydatki), *jandvénta* (adwent). Końcówka *e* w *ụobruse*.

genet. Wyraz *cas* zachował pierwotną formę genet. (*časъ*) ale tylko w stałem przysłowiowem wyrażeniu *ráz kela cás* (od czasu do czasu, raz na pewien czas).

W tematach nijakich i żeńskich spotyka się końcówkę —*óv*, ale bardzo rzadko, niemal wyjątkowo. W dwóch tylko rzeczownikach jest ona regułą: *u̯ocóv*, *usóv*.

a c c u s. Rzeczowniki męskie na —*o*, które w nom. plur. mają końcówkę *a* lub *e*, zachowują ją i tutaj: *rekspensa* („*dáu̯ mi chav pǫ̈tkę na te rekspensa*“), *umysu̯a*, *qronta*, *v jandvénta*, — *u̯obruse*.

Dualis.

Prócz form *ręce*, *u̯ocy*, *usy*, żadnej innej formy dualis nie ma.

25. Zaimek.

1. Z. osobowe i zwrotny.

I.	n. Sing.	*já*	Plur.	*my*
	g.	*mńe* i *me*		*nás*
	d.	*mńe* i *mi*		*nám*
	a.	*mńe* i *me*		*nás*
	i.	*mnǫ̈*^{m}		*namí*
	l.	*mńe*		*nás*
II.	n. Sing.	*ty*	Plur.	*vy*
	g.	*ćeb'e* i *će*		*vás*
	d.	*tob'e* i *ći*		*vám*
	a.	*ćeb'e* i *će*		*vás*
	i.	*tobǫ̈*^{m}		*vamí*
	l.	*tob'e*		*vás*

III. g. *śeb'e* i *śe*
d. *sob'e* i *se*
a. *śeb'e* i *śe*
i. *sobǫ̈*^{m}
l *sob'e*

2. Z. wskazujące.

Temat *to*—

n. sing.	*ten*	*to*	*ta*	plur.	*ći*, *te* *te* *te*
g.	*tego*		*ty*		*tych* (*tyk*)
d.	*temu*		*ty*		*tem*
a.	*tego*, *ten*	*to*	*tę*		*tych* (*-k*), *te* *te* *te*
i.	*tem*		*tǫ̈*^{m}		*temi*
l.	*v tem*		*v ty*		*tych* (*tyk*)

Temat *ono*—

n. sing.	*u̯ón*	*u̯óno*	*u̯óna*	plur.	*u̯óńi* *u̯óne* *u̯óny*
g.	*u̯ónego*		*u̯óny*		*u̯ónych* (*u̯ónyk*)
d.	*u̯ónemu*		*u̯óny*		*u̯ónem*

a. sing.	*ų́nego*	*ų́no*	*ų́nę*	plur.	*ų́nych(·k)* *ų́ne* *ų́ny*
i.		*ų́nem*	*ų́nǫ*^{m}		*ų́neḿi*
l.		*v ų́nem*	*v ų́ny*		*v ų́nych (ų́nyk)*

Temat *jo* —

Sing. g.		*jego, go*		*je* i *jéj*
d.		*jemu, mu*		*ji* i *jéj*
a.	*jego, go*		*go*	*je*
i.	*(jem)*	*ś ńem*		*(jǫ*^{m}*)* *ś ńǫ*^{m}
l.	*(jem)*	*v ńem*		*(ji) v ńi*
Plur. g.		*jich (jik)*		
d.		*jem*		
a.		*jich (jik)*		
i.		*(jeḿi) ś ńeḿi*		
l.		*(jich) v ńich (v ńik).*		

Formy m. i n. sing., instr. i loc. *tem*, *ų́nem*, *jem*, w plur. wszystkie rodzaje dat. i instr. *tem*, *ų́nem*, *jem*, *teḿi*, *ų́neḿi*, *ńeḿi* tłomaczą się fonetycznie: *y* albo *i* przed *m* przechodzi na *e*. Formy g. d. l. sing. femin. *ty*, *ų́ny*, i d. l. *ji* są nowotworami na wzór złożonej deklinacyi przymiotników. Acc. sing. *je* powstał przez zatratę ryniznu z *jǫ*, które odpowiada formie cerk. ѭ; gen. sing. zaś jest co do formy accusatiwem. Rodzaj nijaki zaimka *jen* ma w acc. tylko *go*, podobnie jak i w innych gwarach, jak w małoruskim i po części w czeskim języku.

3. Z. pytający i względny.

n.	*kto*	*co*
g.	*kogo*	*cego*
d.	*komu*	*cemu*
a.	*kogo*	*co*
i.	*kem*	*cem*
l.	*v kem*	*v cem*

4. Z. dzierżawcze.

Sing. n.	*mój (tvój, svój)*	*moje* i *me*		*moja*
g.		*mojego* i *mego*		*moji*
d.		*mojemu* i *memu*		*moji*
a.	*mojego (mego)* i *mój*	*moje* i *me*		*moję*
i.		*mojem* i *mem*		*mojǫm*
l.		*v mojem* i *mem*		*v moji*
Plur. n.	*moji, moje*	*moje*		*moje*
g.		*mojich (mojik)*		
d.		*mojem*		
a.	*mojich (-k)* i *moje*	*moje*		*moje*

AKADEMIA ŚWIĘTOKRZYSKA Biblioteka Główna w Kielcach

i. *mojeḿi*
l. *mojich (mojik)*

Formy krótsze pojawiają się tylko w singularis, i to dosyć często; w plur. prawie nigdy. Samogłoska *e* w *me, mego, memu* jest zawsze otwarta, nieścieśniona. Formy *kem, cem, mojem* tłomaczą się tak samo jak *tem, ų́nem, jem.*

26. Przymiotnik.

a) Deklinacya rzeczownikowa.

Przykłady te same, co w języku ogólnym, tylko acc. sing. neutr. na *o* w znaczeniu przysłówka występuje częściej: *dźivno, markotno.* Nadto:

Zamiast *v́ele, tyle* (są to przymiotniki w rodzaju nijakim) używa się formy genet. podług deklinacyi rzeczownikowej: *v́ela, tyla, kela.*

Przymiotnik *rád, rada* w masc. i fem.; w neutr. jest już *rade.* Podobnie przymiotniki dzierżawcze na *—óv* i *—in*: *vójtóv vóz, vójtova chaų́pa* (ale: *vójtove dźecko), matušin pásek, matušina spodńica.* Jeżeli jednak przymiotnik stanie się rzeczownikiem, to w rodzaju żeńskim ma formę podług deklinacyi złożonej: żona wójta nazywa się *vójtová*, żona starosty *starośćiná.* W języku og. forma rodzaju żeńskiego może być uważana za złożoną lub niezłożoną, bo nie ma *á* ścieśnionego.

b) Deklinacya złożona.

Singularis.

n.	*dobry, tańi*	*dobre, tańe*	*dobrá, tańá*
g.	*dobrego, tańego*		*dobry, tańi*
d.	*dobremu, tańemu*		*dobry, tańi*
a.	*dobrego* i *—y, tańego* i *—i*	*dobre, tańe*	*dobrų, tańų*
i.	*dobrem, tańem*		*dobrų^{m}, tańų^{m}*
l.	*v dobrem, tańem*		*v dobry, tańi.*

Pluralis.

n.	*dobry* i *dobre, tańi* i *tańe*	*dobre, tańe*	*dobre, tańe*
g.	*dobrych (—k), tańich (—k)*		
d.	*dobrem, tańem*		
a.	= gen. i nom.	= nom.	= nom.
i.	*dobremi, tańemi*		
l.	*v dobrych (-k), tańich (-k)*		

27. Liczebnik.

L. *jeden, —o, —a* odmienia się jak *ten, to, ta.*
L. *dva, ų́oba.*

n.	*dva dva dv́e*	*u̯oba u̯oba u̯oḃe*
g.	*dvok i dvuk*	*u̯obuk*
d.	*dv́ema*	*u̯oḃema*
a.	*dvok* i *dva*, *dva*, *dv́e*	*u̯obuk* i *u̯oba u̯oba u̯oḃe*
i.	*dv́ema*	*u̯oḃema*
l.	*dvok* i *dvuk*	*u̯obuk*

Rodzaj nijaki ma formę *dv́e* w *dv́esta*, obok *dvasta*, zresztą zawsze *dva*. Formy dat. i instr. *dv́ema* i *u̯oḃema* są pierwotne. Formy *dvuk*, *u̯obuk* = dwuch, obuch, są tworami analogicznymi, tak samo *dvok*. Form *dvaj*, *obaj* w gwarze Krzęcińskiej nie ma; *dva*, *u̯oba* służą na oznaczenie żywotnych i nieżywotnych.

L. *třy*, *śtyry*.

n.	*třy*	*śtyry*
g.	*třek*	*śtyrek*
d.	*třem*	*śtyrem*
a.	*třek*, *třy*	*śtyrek*, *śtyry*,
i.	*třema*	*śtyrema*
l.	*v třek*	*v śtyrek*

Podobnie jak nie ma formy *dvaj*, *obaj*, tak samo nie ma *třej*, *śtyrej*.

Licz. *ṕę̯ⁿć*, *šeś*, *śedem*, *u̯ośem*, *dźev́ę̯ⁿć*, *dźeśę̯ⁿć* mają tylko jednę formę (prócz nomin.): *ṕǫⁿći*, *šeśći*, *śedḿi*, *u̯ośḿi*, *dźev́ǫⁿći*, *dźeśǫⁿći*. Bardzo często przystępuje *k*, które jest modyfikacyą *ch*, przeniesionego z deklinacyi zaimkowej: *ṕǫⁿćik*, *šeśćik*, *śedḿik*, *u̯ośḿik*, *dźev́ǫⁿćik*, *dźeśǫćik*.

Liczebniki jedenaście do dziewietnaście mają formy prawie całkiem takie, jak w języku ogólnym: *jedenástu*, *dvunástu*, *śternástu*, *u̯ośḿenástu*, *dźev́étnástu*. Jak przy pięć, sześć, tak i tu przystępuje często *k*: *jedenástuk*, *dźev́étnástuk*.

Podobnie odmienia się *dvadźeśća*, *třydźeśći*, *śterdźeśći*.

Godna uwagi jest odmiana liczebników od pięćdziesiąt do dziewięćdziesiąt: po prostu do liczebnika dodaje się tylko *u* (końcówka liczby podwójnej!): *ṕę̯ⁿdźeśǫⁿtu*, *šeźdźeśǫⁿtu*, *śedemdźeśǫⁿtu*, *u̯ośemdźeśǫⁿtu*, *dźev́ę̯ⁿdźeśǫⁿtu*.

Liczebnik *sto* ma tylko gen. *sta*, zresztą nie odmienia się; w dual. jest *dv́esta* i *dvasta*, bez różnicy znaczenia. Od *dvasta* są liczebniki nieodmienne.

Z liczebników porządkowych wymienić można *stovy* zamiast *setny*, zresztą używane bardzo rzadko.

2. Konjugacya.

28. Form liczby podwójnej nie ma wcale. Ślad tylko zachował się w końcówce pierwszej osoby l. mnogiej —*ma*: *jadema*, *stojema*, *máma*, w im-

perat. *pódźma*, *kupma*. Ta końcówka jest kontaminacyą końcówek —*va* i —*my*, i oznacza liczbę mnogą, nie podwójną.

Również nie ma śladów aorystu prócz tych, które są w języku ogólnym: *byś*, *by*, *bymy* (nigdy *byśmy*), *byśće*; osoby pierwszej *bych* gwara Krzęcińska nie zna.

29. Indicat. praes.

W klasie I., II. i IV. (podział według Leskiena) pierwsza osoba liczby mnogiej uległa silnemu działaniu analogii osoby pierwszej liczby pojedynczej, i stąd powstają formy, które wyglądają po prostu jak złożone z formy pierwszej osoby sing. i z zaimka *my*: *ƀerę* (o *e* zam. *o* była mowa w Głosowni) więc l. mn. *ƀeremy*, *mogę* — *mogemy*, *ćisnę* — *ćisnemy*, *lecę* — *lecemy*; przykładów można przytoczyć bardzo dużo: *stanemy*, *pojademy*, *bedemy*, *ńesemy*, *mogemy*, *zenemy*, *zeznemy*, *ƀeremy*, *dremy*, *tremy*, *v́ezemy*, *gńetemy*, *ćisnemy*, *dźv́ignemy*, *pou̯ozemy*, *wyu̯uṕemy*, *chválemy*, *pálemy*, *vrócemy śe*, *stojemy*, *śedzemy*, *musemy*, *v́idzemy*, itd. Obok form z końcówką —*my* są także formy z —*ma*. Ale obok nowotworów są także formy stare: *jedźemy (jedzema)*, *zńemy*, *bedźemy*, *mozemy*, *ƀeřemy*; w klasie IV., panują wyłącznie formy analogiczne.

Zamiast pierw. *spę*, *sṕeš*, w og. p. *syṕę*, *syṕeš*, *sypać*, gwara Krz. ma nowotwór *suję*, *sujes*, w infin. i formach pochodnych pierw. *suć*, *suu̯*, *vsuty*.

Forma słowa kl. I. *śędę*, *śeść*, w gwarze Krz. zaginęła; na jej miejsce powstała forma klasy II. *śadnę*, *śadńes*, *śadńij*, *śadnǫⁿć*, *śadnóu̯*.

W kl. III. zachowała się dawna odmiana wyr. *kolę*, *kłóć*: *kolę*, *koles*, *kole*, *kolemy*, *koleće*, *kolǫ*. Słowo *u̯ořę* ma w 3. os. pl. *u̯orajǫ*, na wzór kochają, znają. Zastanawia forma *źaję*, *źajes*, *źajać*; w infin. jest to forma nieściągnięta, por. cerk. зѣꙗти; *a* tłómaczy się assymilacyą do *a* w *ać*. — Na wzór *bije* powstała f. *śńije śe* — śni się.

W gwarze Krz. częstsze są formy 1. osoby sing. na —*uję* niż w jęz. og.: *vylazuję* (wyłażę), *zatacuję śe* (zataczam się), *přemyśluję* (przemyśliwam), *pochmuruje śe* (chmurzy się).

Zam. chmurzy się mówią także *chmurá śe* (kl. III).

Na uwagę zasługuje odmiana słowa *jestem*: *jezdem*, *jezdeś*, *jest*, *[jezdeśmy*, *jezdeśće]*, *sǫᵐ*. Najpowszechniejsze są f. *jest* i *sǫᵐ*, mniej *jezdem* i *jezdeś*, a bardzo rzadkie *jezdeśmy* i *jezdeśće*; zamiast tego używa się form trzeciej osoby w połączeniu z zaimkiem: *já jest*, *tyś jest*, *my sǫᵐ*, *vyśće sǫᵐ*. Przykłady: *jezdeś ta?* — *jezdem;* ale *já jest mu̯ody; jezdeśće ta?* — *sǫᵐmy*; ale: *cyśće ta sǫᵐ?*

30. Imperativus.

Pierwotna forma zachowała się w *jidźino*, zn *jidźi* — *no*, idź no; jednakże kto wie, czy nie trzeba przyjąć tej formy za złożoną z *jidź jino*.

W 1. os. l. mn. obok końcówki —*my* występuje —*ma*.

Słowa klasy II. tworzą imperativus w jęz. og. w ten sposób, że do formy z *i* przystępuje *j*: ciągnij, drażnij; w gwarze Krz. w kilku wyrazach *j* nie ma, *i* ginie, zostawiając ślad w zmiękczeniu *n* ale wreszcie i to *ń* ginie. Wskutek tego mamy formy *ćǫg, ćiś, cof śe, dráź*. Za to jest *stańij* obok *stań, śadńij se*. W plur. *ćǫgće, ćiśće, cofće śe, [drážće* nie słyszałem*], stańijće, śadńijće śe*.

Słowo *dam* ma w imperat *daj* i *dej*; co do użycia są delikatne odcienia: n. p. „*dać mu? — ńe daj!*“ — ale: „*bedźes vidźć, jino mi ty ńe dej!*“; albo: „*ty mu daj, bedźes vidźáų, jak ći ǫddá!*“

31. Part. praes. act. należy do wyjątków; pojawia się w pieśniach (pieśni w ogóle dłużej przechowują dawne formy) i w stałych zwrotach, jak n. p. „*ńe vela myślǫ"cy, ńe vymávajǫ"cy Panu Bogu byųem v kośćele*“, „*ńe chválǫ"cy śe*“.

32. Infinitivus.

Bardzo dużo słów częstotliwych na —*avać* w języku ogólnym uległo zmianie na —*ovać* (na wzór kupować), wreszcie na —*yvać* (na wzór bywać, zrywać). W gwarach ludowych pozostała przeważnie forma na —*ovać*, rzadziej na —*avać*; tak w Krz: *grávać, přeskakovać, poćiskovać, vyzyskovać, vynajdovać, dovádovać śe, vypytovać śe, vidovać, překopovać, zapisovać, pokazovać, ǫbecovać* i wiele innych.

Zachował się dawny infin. *suć*, w og. p. *sypać* i formy pochodne: *suų, suųa, sul'i*.

Part. praet. act. I., podobnie jak part. praes. act. pojawia się bardzo rzadko; n. p. „*uććivsy te śvę"te ǫbrazy*“.

Part. praet act. II. na *ł* w klasie II. tworzy się w rodzaju męskim sing. od tematu rozszerzonego sufiksem —*nǫ*—, w żeńskim i nijakim i w plur. od tematu bez tego sufiksu: *ćisnóų, ćisųa, ćisǫo, ćiśli*, — *skoknóų, skokųa, skokǫo, skokli*, — *cofnóų, cofųa, cofǫo, cofli*, — *zamknóų, zamkųa, zamkǫo, zamkli*. — *třasnóų, třasųa, třasǫo, třaśli*.

Part. praet. pass. Obok *zamkńę"ty, spuchńę"ty*, spotyka się f. *zamkńony, spuchńony*. Od *umrę* jest forma *umarty*.

33. Formy słowa złożone.

W praeteritum 1. os. plur. nie ma *ś*: *bylimy, stanęlimy, chodźélimy*; podobnie w conditionalis: *jesce by my vę"cy uńeśli*.

Futurum powstaje przez połączenie słowa *bedę* z infinitiwem lub part. praet. act. II., bez zachowania reguły — ostatecznie dowolnie przez gramatyków ustanowionej — że jeśli *będę* poprzedza, to ma być part., jeśli zaś następuje, to infin.: *bedźe chodźić* a *trenkováų bedę*, obok: *bedę chodźóų* i *trenkovać bedę*.

Składnia.

34. Rodzaj.

Ze zmianą formy zmienia się i rodzaj, stąd są masc. *topól* — topola, *strof* — (kara, strafe), *gorǫ̈c* — gorąco, *marek* — marka, *dozyvotek* — dożywocie, fem. *u̯odbyć* — odbyt.

35. Składnia w zdaniu prostem.

1. Podmiot.

Zdania bezpodmiotowe: *vela mu lát byu̯o?*, *dá mí śe pozŕyć* — zn. mniej więcej: patrzę ja, aż tu coś itd., *byu̯o juz vecór*, *Tomkovi ńima dźivoty*, *tak gruch ńesu̯o*, *Magdźe vźeno bondźorę*, *tak jes naprane grusek*, i t. d.

2. Łącznik opuszcza się bardzo często, zwłaszcza w mówieniu żywem, prędkiem; opuszczanie łącznika jest w ogóle cechą mowy ludowej. Przykładów przytoczyć by można wiele, ale nie potrzeba: jeden tylko ciekawszy (co do słowa autentyczny): *jak chmury dyscove*, *to mokre*, *a jak pogodne*, *to suche*, *to śe tak rachuje* (sądzi, mówi); albo: *vy se cytáće a přeće vám juz ńe vidok*, albo: *u̯ón póno faměľijá do vás* (krewny wam).

3. Orzeczenie.

Orzeczenie zgadza się oczywiście w liczbie z podmiotem. Wyjątek stanowi powszechne t. zw. „dwojenie“. Mówiąc o osobie starszej, poważniejszej, używa się liczby mnogiej, choć podmiot jest w liczbie pojedynczej: *matuśa přyśl'i*, *tatuś śekǫ̈*, *moze śe pán napíjǫ̈*. Mówiąc do kogoś, używa się l. mn. *kaz jedźeće?*, przyczem orzeczenie przymiotnikowe może być w l. pojed. lub mn. *tacyśće mǫ̈dry* albo *tacyśće mǫ̈dřy*, albo wreszcie: *takiśće mǫ̈ndry*.

W czasie przeszłym, złożonym z part. praet. act. II. i słowa być osoba trzecia zwykle zastępuje pierwszą, tak w sing. jak w plur.: *já byu̯*, *já chodźóu̯*, *my byl'i*, *my chodźél'i*, *chodźél'imy*, *jesce by my vę̈cy u̯ńesu̯y*, *jáby voláu̯*, *zeby my ma̯u̯y cas*, *to by my vytřǫsu̯y trávę ze zbozá*, *zeby my pośli*; — także słowo być w praes. ma tę samą właściwość: *já jes(t)*, w plur. *my sǫ̈*, w 2. os. *vyśće sǫ̈*.

Czas przyszły złożony może mieć formy: *bedę máu̯*, *bedę meć*, *máu̯ bedę* i *meć bedę*.

4. Infinitivus jako przedmiot: *znám cytać*.

Użycie przypadków:

nom. *bedemy vę̈ksy přyjáćele*, *ta dróga mu śe straśńe du̯ugá vidźau̯a;*

accus. *dopád te piǹǫ̈dze*, *vem ptáki* (zn. wiem, gdzie jest gniazdo);

genet. *vróćić króv* (zawrócić krowy), *popaś krovy*, *přysed jednać* (zgodzić) *pogřebu*, *któz mi jik* (jabłka) *bedźe zryváų?*

5. Zwroty, wyrażające okoliczności czasu, miejsca, sposobu, i t. p., odmiennie niż w jęz. og.:

na pytanie kiedy? *tyle casy go ńe byųo*, *ślubováų ten tydzień* (w ten tydzień), *v mésopusty*, *pérse* (najpierw, po raz pierwszy: *„jak přysed z vojska*, *to pérse do nás přysed“)*, *práve na same Třekróle*, *v jandźventa*, *jutro po vtorku pojadema*, *co po chźila*, *pod latośi rok*, *do razu*, *do raźicku*, *v te raźicki*, *v te razy* (*„kćáų je v te razy přebić“* zn. w tej chwili, naraz), *na jeśeńi*.

na pytanie gdzie?: *doma* i *v doma*;

na pytanie jak? *po śpǫ̈ncku* i *na śpǫ̈ncku*, *na klę̈cǫ̈ncku* (na klęczkach), *po próźńicy* (na darmo), *chyćóų je po leku*, *vznacki* (na wznak), *pechty* obok *pechtǫ̈* (piechotą) i *na pechty*, *trochy* i *troski* (trochę), *dźećom ńerada* (niedobrze, niewygodnie) *jiś do skoųy*, *a dyć chań leje ńe śpas* (nie na żarty), *pod sumeńem vám móvę*.

6. Inne użycie przyimków: *byų bardzo dobry na ńego*, *ś nik śe ńe dovе*, *přystanę na uųana*, *přebráų śe na babę*.

7. W zdaniu: *ńe byų razu*, *a ų̈ón razu ńe stańe*, jest tylko jedno przeczenie, w jęz. og. są dwa.

36. Składnia w zdaniu złożonem.

1. Po comparat jest partykuła *jak: vę̈ncy jes ų̈obesony jak zabity*, *lepi svoje vsy bić jak cudze piǫ̈ndze rachovać*, *já rachuję*, *ze latoś byųo vę̈ncy jak ų̈ońi*, *já pervi z tego śvata zejdę jak ty*, — również w zwrotach *ų̈ón jes lepsy jak ty* i t. p. Obok *jak* zjawia się *zeľi*: *umar pérvi zeľi ten*, *lepsy Tomek zeľi Franek*.

2. W zdaniach względnych zastępuje się zaimek *który* przez *co*, w 1 przypadku samo, w innych razem z odpowiednią formą zaimka *ji*, *ja*, *je;* jest to regułą; zaimek *który* w znaczeniu względnego w gwarze Krz. nie istnieje.

3. Zaimek *co* zastępuje również spójnik *że* w zdaniach skutkowych: *juz taki rád byų*, *co jaz ų̈okropa*, *tak ćurcǫ̈m kurcę̈nta*, *co rety*, *tak duzo*, *coby śe ńe zavarų̈o*, *jak już vyrosųa*, *co ji było šesnáśće lát*.

4. W zdaniach warunkowych ke zastępuje jeżeli, *keby* — gdyby: *ke tak*, *to pudę; tak chodźis*, *keby śledź*.

5. W pytaniach ubocznych *zeľi*, (st. pol. za, zali) zam. czy, *zeľiby* zam. czyby: *sųuchaľi*, *zeľi kto ńe jidźe; prośóų*, *zeľiby se i ų̈ón co ńi móg ulepić*.

Charakterystyka gwary Krzęcińskiej.

37. Różnice pomiędzy językiem ogólnym a gwarą są dwojakie. Albo jakaś forma pozostała w gwarze taką, jaką była w języku ogólnym dawniej, i to jest archaizm, albo też przemiany poszły inną drogą niż w języku ogólnym i stąd są nowotwory; te zaś mogą być fonetyczne albo analogiczne. Gwara Krzęcińska ma archaizmów nie wiele, stosunkowo najwięcej z zakresu głosowni i deklinacyi; nowotworów wykazuje najwięcej nauka o tworzeniu się tematów.

W porównaniu z innemi gwarami polskiemi gwara Krzęcińska okazuje się najwięcej zbliżoną do języka ogólnego. Rzecz to zupełnie naturalna wobec tego, że narzecze małopolskie było tą gwarą, z której powstał język literacki. Nie wchodzi w zakres naszej pracy tłomaczyć to obszernie, nadmienimy tylko, że od wieku XIII. Kraków staje się głównym punktem Polski pod względem politycznym, od XIV także i pod względem oświaty (założenie akademii). W wieku XVI. zaś większa część pisarzy, którzy ten język wyrobili i wykształcili, pochodzi z Małopolski. Stąd też do dzisiaj gwary ludowe z dawnej Małopolski są do języka literackiego zbliżone najwięcej (por. gwarę Zebrzydowską, Krzęcińską, Brzezińską i Opoczyńską, z różnych stron, a tak do siebie i do języka literackiego podobne). Ze wszystkich zaś najbliższą jest gwara Krzęcińska; ona jedna straciła zupełnie aoryst i dualis, tak dalece, że nawet nie ma form *ręku, oczu, uszu, rękoma, oczyma, uszyma*, które są w języku ogólnym.

Najważniejsze różnice pomiędzy językiem literackiem a gwarą Krzęcińską:

38. Z głosowni.

1. Pewna (niezbyt wielka) liczba archaizmów, występujących przeważnie samotnie, nie w kategoryach; wyjątek stanowi zupełne zachowanie *á*.

2. Przejście *i* w *ó* i *é* pod wpływem ų. (§. 3_2).

3. Przejście *i* i *y* w *e*, *u* w *o* pod wpływem spółgłoski nosowej (§ $3._2$).

4. Analogiczne *e* w miejsce *o* przed zębowymi twardymi (§. 4).

5. Przejście *é* w *y* po spłgł. twardych i po *ŕ* (§. 8).

6. Pochodne *ó* i *é* w miejsce ǫ i ę w konjugacyi (§ 9).

7. Zniknięcie *h*; wymawianie *ł* jak ų (§. $13._1$).

8. Przejście *ł* w *n* w part. praet. act. II. słów klasy I., których temat kończy się na *n*. (§. $13._2$).

9. Mazurowanie (§ $13._2$).

10. Assymilacya *s, z, š, ž, č* do zmiękczonych *ś, ź, ć, ń*, i i (§ 13.$_3$).

11. Zlanie się grup *rs, rś, rš, rz* w *ř*. (§ 13.$_4$).

12. Przydech przed samogłoskami. (§ 13.$_6$).

13. Znikanie spółgłosek z grup. (§ 13.$_7$).

Z nauki o tworzeniu się tematów.

1. Wielka liczba wyrazów (rzeczowników, przymiotników i słów), które mają sufiksy i prefiksy inne, aniżeli w języku ogólnym. Tutaj różnica jest największa. (§§. 16 a, b, 17 a, b, 20 a, b).

2. *ná*— w superlat. przymiotników i przysłówków. (§ 17 c).

3. Użycie tematu zaimkowego *ko*— jako *k* paragogicznego, a brak zupełny *j* w tej funkcyi (§ 19).

4. Zachowanie przyimka *s* i pomieszanie *bez* i *přez* (§ 22).

5. Działanie etymologii ludowej. (§ 23).

Z morfologii.

1. W deklinacyi rzeczownika zachowanie dawnych form genet. jak *dvora* i *pivńice* (§ 24), accus. na ǫ jak *večeřǫ* (ibid.), genet. plur. *cás* (ibid.), zniszczenie dualis (ibid.),

2. Resztki rzeczownikowej deklinacyi przymiotnika (§ 26).

3. Archaizmy w dekl. liczebników (dat. *dvema*, odmiana *pę̋ći, šešći*), forma *dvesta* i *dvasta*. (§ 27).

4. W konjugacyi końcówka 1. os. l. mn. *ma*, kontaminacya z *my* i *va* (§ 28).

5. Analogia w zakresie konjugacyi (*beremy, ćisnemy, mogemy, bedemy*, § 29).

6. Częstsze formy 1. osoby sing. na —*ję* (ibid.).

7. Tworzenie imperat. w kl. II (§ 30).

8. Zniknięcie part. praes. act. (§ 31) i praet. act. I. (§ 32).

9. Zachowanie infin. na —*ovać* (§ 32).

Ze składni.

1. Częste opuszczanie łącznika. (§ 35.$_2$).

2. „Dwojenie“. (§ 35.$_3$).

3. Zastąpienie osoby pierwszej przez trzecią w czasie przeszłym, złożonym z part. praet. act. II. i słowa być. (§. 35.$_3$).

4. *jak* po comparat. (§ 36.$_1$).

W zakresie słownika.

Znaczna liczba wyrazów nie znajdujących się w języku ogólnym, albo też używanych w innem znaczeniu.

Słownik.

A.

Abrys — plan.
adukát obok advokát — adwokat.
adyjǫ̈nt — adjunkt.
agzamin — egzamin.
agzorta — obok egzorta — mowa pogrzebowa.

B., Ḃ.

Baba — 1) stara kobieta 2) żona — „*moja baba*“.
babka — 1) roślina, 2) matka rodziców, 3) żebraczka, 4) akuszerka.
babrać — walać, mazać. Linde podaje znaczenie: *gmerać*; „*już byłeś żołnierzem, kiedy ja jeszcze babrałem w moim Gallercie*“ Teatr polski 49, 17.
bab'eńec — kruchta.
bácę — pamiętam. Złożone: *zabácę se, zbácę, přybácę.*
baganće — wielkie niezgrabne buty.
baja — w wyr. „*ty baja pesecká*“, zn. ty kłamco; pod. baj baja!
bájcář, bájcárka — ten (ta), co tworzy bajki.
bájcę, —ys, —yć — tworzyć bajki.
bajóro — trzęsawisko, bagno. Linde podaje f. *bajor* i *bajoro.*
balasy, balaski — sztachety.
baldach — baldachim; wyraz utworzony drogą etymologii ludowej, przez upodobnienie drugiej części do wyrazu dach.
baųamǫ̈ćić — bałamucić; wokalizacya pierwotna.
baųusyć — hałasować. Linde podaje cytat z r. 1693: „*gdzie są synogarlice aby huku z bałuszeniem nie bywało*“, i „*aby jeden drugiego nie bałuszył*“. Wyraz ten z pewnością jest w związku z tym faktem, że w języku litewskim na oznaczenie głosu spotykamy dwa wyrazy: *balsas* i *garsas*, w słowiańskich zaś tylko **gołso*—. Ale jak wtedy wytłomaczyć formą *bałuch*—, kiedy według praw głosowych powinno być *błos* lub *błoch?*
banuję śe, banovać śe — bawić się, hulać. Wyraz przyswojony z rumuńskiego (Prof. L. Malinowski. O niektórych wyrazach ludowych polskich R. W. filolog. t. XVII); węg. *bán* = żałować, troszczyć się, rum. *a bănui* (t. s.), por. małoruskie *banowaty* i *banuwaty*. Wyraz ten istnieje i w innych gwarach polskich, w ciesz., zakop., podhal., ale wszędzie ma znaczenie pierwotne, to samo co w węg. i rum.: żałować, trapić się, smucić się.

baña — 1) bania 2) dynia 3) w znaczeniu przenośnem, o człowieku, zwłaszcza o dziecku: *„padám vám, taká vám baña mę"drá, co jaze strach!"*

bańdźoch — brzuch; wyraz zgrubiały.

bazgera — sukmana. Wyraz ten gdzieindziej jest nieznany, i nie ma go w żadnym słowniku. Jeden z chłopów Krzęcińskich zapewniał mię, że wyraz ten jest używany tylko w parafii Krzęcińskiej, Pobiedrskiej i Porębskiej, (wszystkie trzy na prawym brzegu Wisły), gdzieindziej, n. p. za Wisłą nie. Linde ma wyr. *bluzgier*, zn. palatynek kobiecy (u Krasickiego).

bažy śe — zachciewa się. W innych okolicach bazy śe; prof. Malinowski wyprowadza z czeskiego: *bažiti na nčco, počem*, zn. żądać czego, tęsknić.

bę"dźora — część ubrania kobiecego, obcisły watowany kaftan na zimę.

bęk — nieprawe dziecko; skrócone z *bękart* a to z niem. *bankart*.

bekalář — bakałarz; etymol. lud. do *bekać, beczeć*.

berdyjá,

beskurcyjá i *beśkuryjá*,

bestva — te trzy wyrazy zastępują wyraz bestyjá, którego użycie jest grzechem.

bestyjon — bastyon; etym. lud.; *„stojemy v persem bestyjońe"*.

bez — często w znaczeniu przez, i odwrotnie.

bezrok, nie używane samo tylko w połączeniu z na: *na bezrok* — na rok przyszły; st. pol. *przezrok*.

bę"ckać — pięścią bić.

blacha — 1) blacha 2) pars pro toto: piec kuchenny.

bluzka — część ubrania chłopca, rodzaj marynarki płóciennej z aksamitnym zazwyczaj kołnierzem.

bobo, bobko, bobuśko, boćko — strach, straszydło.

bocoń — bocian.

bolák — wrzód, liszaj.

brevider — krótko a węzłowato. (Pob.) [1])

brycny — zgrabny, wesoły: *brycná dźeucha*: zn. dziewczyna do tańca i do różańca.

bryśkám, —ás, —ać — wyraz oznaczający chodzenie, ale niekoniecznie w pewnym celu; np. o dziewczynie, która w danej chwili

[1]) Pewna ilość wyrazów w Słowniku pochodzi ze wsi Pobiedr, sąsiadującej z Krzęcinem; gwara w Pobiedrze jest zupełnie taka sama jak w Krzęcinie, jeżeli jednak co do jakiego wyrazu nie mam pewności, czy i w Krzęcinie jest używany, daję w nawiasie (Pob.).

chodziła boso, matka jej powiedziała: *a dy u̯óna ta teráz boso bryśká.*

brydecny — bardzo brzydki.

brydźki — brzydki.

bryg, bryzek — obok ripa, zn. także praecipitium, tak jak w cerk., a więc zachowane jest znaczenie pierwotne, por. niem. *berg.*

buba — nazwa krowy u dzieci.

bucák — moneta niedawno wyszła z użycia, cztery centy.

bucek — kij, którym się owoce z drzewa strąca *(„ćapé“).*

bućór — osoba niezgrabna, skrzywiona, w ogóle jest to wyraz obelgi lub pogardy niewielkiej; użycie jego jest najrozmaitsze. Gwary ludowe wyrazów takich mają dużo i używają ich w bardzo rozmaitem zastosowaniu; w tem ostatniem podobne są do języka ogólnego warstw wykształconych, w którym takie na przykład wyrażenie: „ty fujaro!“ może mieć znaczeń bez liku, zależnie od okoliczności, w których je wypowiedziano. Od wyr. *bućór* utworzono przymiotnik:

bućorovaty — niezgrabny, nieruchawy, ociężały.

bucyfáu̯ — 1) tęgi, tłusty 2) zuchwały, zbereźnik.

buchnǫ̈ć — uderzyć.

burtać — mieszać, rozrzucać, zakłócać, np. *poburtać mléko*, albo *zburtać u̯ózko.*

bédny — 1) biedny 2) chudy, mizerny.

biják — krótsza część cepów.

bitka — bójka.

C, Ć.

Cǫ̈mbřyć — targać za włosy; *„tak mie vycǫ̈mbřóu̯“.*

ceć i *cej* — w wyrażeniach: *cećjaki, cejco* i *ceć ńe co*, zn. różny, dziwny, różne rzeczy; np. *„cejco byu̯o na jarmaku!“* Etymologia tego wyrazu: *ce* jest to mazurska forma zam. *če*, dawny acc. sing. zaimka *co*; *ć* jest dat. ethicus, zaś *j* powstało z *ć* skutkiem dyssymilacyi.

cembřyna — ocembrowanie studni.

cepíny — czepiny, obrząd weselny.

cęgi — rodzaj obcęgów.

clivki — *clivki mieć* zn. łatwo odczuwać łechtanie.

clivy — ten, co ma *„clivki“.*

clivić — łechtać, łaskotać.

cńe śe — przykrzy się, jest tęskno.

cudák — dziwak.

cudostvorny — niezwykły, niesłychany: „*u̯opovádáu̯ cudostvorne řecy*“ (Pob.).

cudźić — 1) śledzić, szukać: „*cudźéli za ńemi, ale jik ńi mogli zdybać*“ 2) cucić. Wyraz ten ma w gwarze podhal., zakop. i ciesz. znaczenie czyścić, n. p. owies *cudzić* zn. przesiewać przez przetak. Linde podaje: 1) zgrzebłem konia czesać i chędożyć, 2) ćwiczyć, trzepać, bić, czesać.

cyckać — ssać.

cylista — cyklista.

cyńánka — młoda koniczyna, pomieszana z innymi roślinami.

cyták — 1) umiejący czytać, 2) czytający.

ćama — wyr. obelgi, zob. *bućór*; „*jak tyz ten ćama, ka śadńe i bedźe jád, a u̯ónemu ńe dá!*“

ćapać — strącać z drzewa owoce kamieniem lub kijem *(buckem)*.

ćárać — walać, mazać.

će — wykrzyknik: *će go! će vy go!* powstałe z *widzicie!* wskutek silnego akcentu na ostatniej zgłosce.

ćekų̇y — ciekawy, żądny wiedzy.

ćelicka, ćeliś, ćeliśa — jałóweczka.

ćeś, ćeśa — wołanie na konie, zwłaszcza na źrebięta, stąd w języku dziecinnym koń nazywa się *ciesia*.

ćérlica — kobieta, która „*ćérli*“.

ćerlę, —is, —ić — „*tak ćérli pyskem*“ zn. wygaduje, dużo mówi.

ćęzki — trudny; „*náćęzse rachonki*“.

ćiscka i *ćistka* — ciżba.

ćoska — siekiera mniejsza.

ćpać — jeść chciwie, niełądnie.

ćućmák — wyraz pogardy; por. *bućór, ćama*.

ćupas — 1) szupas; „*u̯odesu̯ali go ćupasem*“, 2) odprawa, odmowa: „*jak śe dovedźáu̯, ze u̯ón dostáu̯ taki ćupas*“.

ćupę, —es, —ać — 1) rąbać, bić; w tem znaczeniu u Lindego. 2) o deszczu: „*dysc ćupe górom*“ zn. pada.

ćurcy, —eć — o kurczętach: „*tak ćurcǫm, co rety*“; w og. pol. ciurczeć mówi się o deszczu; być może, że głos kurcząt wydawał się podobnym do odgłosu kropli deszczu.

ćvęk — ćwiek.

D.

Dać śe — wziąć się do czego, zabrać się: „*tak śe dau̯a i zab'éu̯a jedno prośę*“.

dál — w wyr. „*tyle dále!*“ zn. tak daleko!

dávić — dławić, w cerk. давити, st. pol. dáwić.
[del'izant — denuncyant, raz słyszane].
deńeńica — wrzód.
despet — *zrobić na despet* zn. zrobić na złość.
despetny — złośliwy, szkodliwy.
destament — testament.
dę"tka — zawieja; „*dę"tka a jak zademá, to jednoś*".
dụugośny — bardzo długi.
dobránoc — (akcent na *á*) zabawa, odbywająca się wieczorem i w nocy przed ślubem.
dobrovolny — „*dobrovolńe śe ụczchorováụ*" zn. rozchorował się bez powodu; »*dobrovolńe umar*" zn. umarł naturalną śmiercią.
dokucny — dokuczliwy, nieznośny.
dopoụedńejsy — d. *cas* zn. czas przed południem.
dorostek — np. o małych dorastających prosiętach mówi się, że to są dorostki.
dozyrać — dogryzać komu: „*tak mu dozyráụ i dozyráụ*".
dozyvotek — dożywocie.
drabas, drap — wykrzyknik oznaczający chwytanie.
dřevány — drewniany.
dřystoń, dřystula — wyraz obelgi.
dřyzga — drzazga, cerk. дрѣзга, czesk. *dřízha*.
dubelt — dobry, dobrze: „*kupćụam bóty dubelt*", albo: „*ụóna dubelt zrobi*".
durk, durkować — druk, drukować.
durk — materyał na spódnice.
durk — z niem. *durch*, zn. zgoła nic: „*sǫ" tacy, co ńic ńe zasadźeli durk ńic*".
duśi — mieć mocny kaszel: „*duśi ńe bez całǫ" źimę*".
dvojić — d. komu zn. mówić mu przez „*wy*".
dy, dyć — przecież, wżdy.
dychaváca — kaszel, astma.
dychaváicny — cierpiący na kaszel.
dyrda — lecieć dyrda, w dyrdy, dyrdolić, zn. biec prędko, truchtem.
dyzenter — dezerter.

Dź.

Dźady — „*dźady go bijǫ"*, zn. wymiotuje.
dźáụ — pagórek, por. moraw. *děl* (nazwa góry), małorusk. *dił* (pagórek) Bojk., serb. *dȇlь*; — pochodzi ten wyraz z rumuńskiego *dêl, deallu*, zn. góra (Zob. Pr. L. Malinowski. O niektórych wyrazach ludowych polskich str. 7).

dźarva — elegant, panicz; czy nie przekręcone z gawer, które jest pospolite w gwarze miejskiej Krakowskiej?
dźérzák — dłuższa część cepów, ta, którą się dzierży.
dźęka — w wyrażeniu: *„dźęka Panu Jezusoví“*, *„dźęka Panu Bogu“*.
dźis, *dźéjs*, *dźejst* — wykrzyknik: *„dźis go!“*, *„dźis jik“* z widzisz.
dźivny, — *„myśli, ze mi voda dźivná“*, zn. myśli, że wodę uważam za coś niezwykłego, że jej nie piłem.

F.

Fana — z niem. fahne 1) chorągiew wojskowa. [2) wieniec na trumnę, raz słysz.].
feler — wada — tylko o koniach i o bydle.
felfeber — feldwebel.
foręgel — chorągiew.
fornál — woźnica, z niem. *vornagel.*
fortográf — fotograf.
fořpán — vorspann, podwody.
frandzle — frendzle.
frybra — febra.
furt — ciągle, z niem. *fort.*
futraś — żywność dla koni.

G. G'.

Gacopéř — nietoperz, gacek.
galas — nieporządek, zamieszanie.
gaųusyć — hałasować.
gańdźara — człowiek powolny, niezgrabny.
garlác — człowiek z wielkiem gardłem.
garus — to samo, co galas, nieporządek, nieład.
gas — nafta (gas, gen. gasu).
gazda — w ironicznym zwrocie: *„jaki mi gazda!“* — ten co się rozpiera, rządzi.
gádcář — umiejący opowiadać *„gádki“*.
gádka — opowieść; w 1. poł. wieku XV. gadka znaczyła tyle, co przypowieść: *thotho podobenszthwo albo thǫtho gadkǫ*, Brückner Kazania średniowieczne I. 82.
gář (gářć) — pokosy; „zboze na gářći“, zn. zboże leżące na pokosach.
gávedńik — bydło, por. cerk. говѧдо.
gdova, *gdovec* — wdowa, wdowiec.
glańę, *—es*, *—ać* pomału jeść (*„glańe i glańe, jaz śe dockać ńi mogę“*). W gwarze podhalskiej wyraz ten znaczy kłamać; prof. L.

Malinowski wyprowadza go z kontaminacyi rodzimego kłamać, z rumuńskiem *glъgi*. Czy oba wyrazy (Krz. i podh.) są ze sobą w związku, trudno rozstrzygnąć.

gloryk — kleryk; etymol. ludowa, mianowicie upodobnienie do często słyszanego gloria.

gmyz — drobiazg.

gnojńice — deski wozu, w którym się nawóz wywozi.

gody, godńe śv̨ę"ta — Boże Narodzenie.

gou̯y lodek — gołoledź.

gorǫ"c — upał.

gorki — gorący.

gořelny — kierownik gorzelni.

góra — strych.

górńica — płótnianka, ubiór, który w Krzęcinie wyszedł w ostatnich czasach z użycia.

grajda — niezgrabny.

grajdoń — t. s.

grajdyga — t. s.

grajdám śe, —ać śe — iść pomału, niezgrabnie: *„ledve śe přygrajdáu̯"*.

gramlavy — nieruchawy, niezgrabny.

gromńice — na gromńice: na Matkę Boską Gromniczną, 2. Lutego.

gróba — piwnica mniejsza, niemurowana; po prostu dół wykopany w ziemi, więcej regularny i przykryty czemś nakształt dachu.

gróbář — w Krzęcinie nazywa się tak i grabarz i kościelny, ponieważ obydwie te funkcye spełnia jedna osoba.

grubośny — bardzo gruby.

gruch — hałas, wrzask.

gřyśi — w łajaniu: *„ty u̯odumorku gřyśi"*, albo *„ty dźadu gřyśi"*.

ǵelejzák — człowiek wysoki, chudy i niezgrabny.

ǵicále — nogi; przedewszystkiem jako wyraz zgrubiały: nazywają się tak nogi duże i niezgrabne.

ǵimajny — szeregowiec.

ǵizd — brud, śmieci, nieporządek; od tematu *gyd—*, por. czeskie *hyzd*, brzydota, *hyzdění*, nagana.

ǵizdák — człowiek nieporządny, brudny.

ǵizdavy — nieporządny, wstrętny.

ǵizdula — t. s., odnosi się do kobiet, *ǵizdák* do mężczyzn.

ǵiźdźić — zanieczyszczać, por. czeskie *hyzditi*.

ǵizu̯ące — wielkie nogi.

ǵizu̯áty — t. s.

Ch.

Chabańina — mięso w gorszym gatunku.
chaųpa — chata.
changrys — agrest.
chań, *chańok* — tam.
chańten — tamten.
charbata — herbata.
charendovać — arendować.
charchara — coś nieudolnego, starego, niezgrabnego, n. p. o świni: *jakáśik charchara chudá.*
charnaśić śe — tłuc się, hałasować.
charny — dumny.
chav, *chavok* — tutaj.
chavten — ten (bliższy).
chavoryty — faworyty.
chábe — chwasty, por. ruskie хабина.
cheba — chyba.
cheľijás — aloes.
chet, *chetta* — wołanie na konie, aby szły w prawo; w lewo woła się: „*ćichi*“.
chereśt i *cherest* — areszt.
chlapava — błoto, kałuża.
chlap — wykrzyknik.
chlaptoń — wyraz ze znaczeniem pogardliwem: „*ty chlaptońu!*“
chlaptula — t. s. do kobiet, zwłaszcza dziewcząt; najczęściej używa się w zwrocie: „*dźéjst chlaptula dřystula*“ wtedy, jeśli się ktoś wyrwie z czemś nieprzyzwoitem albo niemądrem.
chlas — wykrzyknik, oznaczający uderzenie: „*ųón go chlas (chlast) śękérǫm*“.
chlasnǫ"ć — uderzyć (*„chlasnóų go bez pysk“*).
chųop — 1) mężczyzna, 2) mąż, 3) chłop.
chmyz — obok *gmyz*, drobiazg.
chojdać śe — ciężko iść.
chojina (chojna) i *choják* — sosna, zwłaszcza młoda.
chola — okrzyk pasterzy.
cholać — wołać „*chola*“. Jest to wyraz, używany przez pasterzy, nawołujących się wzajemnie śpiewem:
„*chola*, *chola*, *cervone jabusko*,
„*a napáześ ta juz*, *Scepán serdusko*,
„*chola*, *chol!*“.

Ten, do którego było wezwanie wystosowane, winien w podobny sposób „*u̯odcholać*“. Jeżeli tego nie zrobi, wtedy się mu śpiewa inaczej:

„*chola, chola, klósḱi na u̯oleju,*
„*a cemuześ ḿi ńe u̯odcholáu̯, Sc. zu̯odźeju,*
„*chola, chol!*“

albo jeszcze gorzej:

„*chola, chola, bez pole u̯ańcuch,*
„*a cemuześ ḿi ńe u̯odcholáu̯, S. u̯besrańcuch,*
„*chola, chol!*“

cholańe — wołanie „*chola*“.

choláf'ić i *cholof'ić* — hałasować, wyprawiać krzyki.

chovać — żywić, por. czeskie *chovám*, które pomiędzy innemi znaczy także żywić. Podobne zjawisko w jęz. serbo-chorwackim: *hrana* zn. żywność, pokarm, *hraniti* zn. chronić i żywić.

chrobák — robak, owad; wogóle każde drobne żyjątko, nie podpadające pod wyraźną kategoryę ssawców, ptaków, gadów i ryb, nazywa się „*chrobáḱem*“.

chrobacny — robaczywy.

chuknǫ^{n}ć — uderzyć.

churceć — wydawać odgłos: „*ućekáu̯, ze jino kŕáḱi churcau̯y*“.

chváśće — chwasty.

chváľipyta — samochwał.

chv́erutać — chwiać.

chyba — 1) uchybienie, 2) szkoda.

chybám, —ać, chybnǫ^{n}ć — skakam, skoczyć.

chybḱi — zwinny, żwawy.

chyb́á — brakuje; „*latoś ṕińę^{n}dzy chyb́á*“.

chycę, —ćić — chwycę; — „*chyćóu̯ póu̯ morgu*“ wziął w dzierżawę; — „*na pšeńicysku ńe chytá zyto*“, zn. nie puszcza się, nie rośnie.

chyrba — kupa, dużo; „*to nás jes chyrba*“, albo: „*taká chyrba śana*“. Wyraz ten jest przyswojony z czesko-słowackiego *hrb*, które odpowiada polskiemu *garb* i znaczy: 1) garb, 2) góra, pagórek, 3) gromada.

chyrdźe — gałęzie, które już są nieużyteczne do większych robót, n. p. do płotu.

chyrlák — w ogólnym języku charłak, z tego tematu co cerk. хыра, zn. debilitas, morbus.

chytry — chciwy; „*taḱi chytry na ṕińǫ^{n}dze*“.

J.

Jagody — zwykle nazywają się tak wyłącznie czernice (*u̯ostręǵi*).
jagnusek — medalik.
jandv́ent, *jandv́enta* — adwent.
jǫⁿdřny — „*jǫⁿdřne jabka*“ zn. soczyste (Pob.).
je — partykuła, odpowiadająca ogólno-pol. wykrzyknikowi *e!*, wyraża wszelkie odcienia N. p. „*ńe pov́és? je bez co?*“; albo: „*je pudźes ty ka, ty u̯odmeńce!*“; albo: „*kaześće byl'i? je byu̯am źimńákóv kopać*“.
jeden — w wyr. „*to jedne ṕińǫⁿdze*“, zn. to ta sama cena.
jednám, — *ać* — godzić, zamawiać: „*přysedem jednać pogřebu*“.
jedneráu̯ — generał.
jednorocńik — jednoroczniak.
jednoś — jedność, to samo: „*dęⁿtka a jak zademá to jednoś*“.
jéřeń — żarzące się węgle po przepaleniu się drzewa (Pob.).
jinkv́izyt — areszt śledczy „*śedźáu̯ bez póu̯ roku v jinkv́izyće*“ (Pob.).
jino — tylko.
jistygovać — ujadać na kogo.
jizdebka — izba, w której się zwykle nie siedzi, świetlica; jest to jakby salon wiejski.
józyna — podwieczorek.

K, Ḱ.

Ka, *kaz* — gdzie, gdzież.
kady — gdzie, którędy.
kalafa — błoto, kałuża.
kalemba — ociężała istota rodzaju żeńskiego; wyraz pogardliwy; mówi się więc kalemba o kobiecie, o krowie, o świni.
kaleńica — szczyt dachu (strzechy przedewszystkiem).
kalétḱi — płatki u dołu gorsetu.
karkoska — smolne łuczywo, obecnie używane tylko przez chłopców na sobótki. Prof. Malinowski (O niektórych wyrazach ludowych polskich, str. 39) podaje: *karkosz*, *karkoszka* (łuczywo) w gwarze ciesz., *karkoska* (smolny i twardy sęk) podh.; u Klonowicza Flis: *zakurzy się ta karkosz* E, 4, b.; por. także nazwy osad: *Karkosy* w Zgierskiem, Łęczyckiem, *Karkoszka* tamże, *Karkoszki* w Łęczyckiem, Radomskiem; por. czesk. *krkoška* (grdyba), mor. (sęk w drzewie), pl. *krkošky* (mały skrzywiony kawałek drzewa): por. stsł. *krъkъ*, czesk. *krk*, pol. *kark*.
kater — katar.

kázalńica — ambona.

klajdosę, —śić — pleść głupstwa: „*klajdośi i klajłośi keby gųupá*“ (Pob.).

klekotka — przyrząd do „klekotania“, które zastępuje dzwonienie w Wielki Czwartek, Piątek i Sobotę.

kľińica — klinika.

kųósko — kłosek.

kųósa — kłosy.

kocmoluch — człowiek zabrudzony.

kole — około, przy, w pobliżu. Jest to locat. od rzeczownika koło; w og. jęz. jest accus.; w czeskiem instrum. *kolem.*

koleǵiján — kolega, towarzysz: „*zabáváų śe z koleǵijánami*“ (Pob.).

kolę śe — *kole śe* — znajduje się: „*źandar byų, cy śe ka ńe kole*“.

kouton — wyraz obelgi: „*ty kouťońe!*“.

konklus — koklusz. (Pob.).

kopac — kopaczka więcej podłużna, narzędzie do kopania; okrągła nazywa się *kopacka.*

kopyrtać śe — przewracać się, wywracać koziołki; por. opolskie *vpirtnǫć* zn. hineinschieben. Prof. Malinowski wyprowadza z czesko-słow. *koprcati* (wywracać koziołki).

kośńica — kostnica, trupiarnia.

kotas — tapczan, wyrko. Wyraz ten pokrewny jest z cerk. **котьчь** (cella, mansiuncula), pol. *kociec, kojec;* w czesk. *kotec* obok kajuta, zagroda, oznacza także w sensie żartobliwym łóżko. Wyraz ten pochodzi z języków germańskich: angs. *cot*, st. nord. *kot*, śr.-grn.-niem. *kot.* (Malin. O niekt. wyr. 41 str.).

kónvisář — komisarz.

kónvisyjá — komisya.

krapinka — krepinka, rodzaj koronki.

królić — mówi się o głosie n. p. świni: „*stará śvińa tak króléųa*“.

kruch — okruch.

křasųo — krzesło.

křta — *do křty* zn. zupełnie, całkiem.

křykopa — przykopa.

křyśić — trzeźwić.

křyźvy — trzeźwy.

křyźvę, —ić — trzeźwić, cucić.

kućér — woźnica.

kumora — „*śedźeć na kumoře*“ zn. mieszkać w obcym domu.

kumorńica — osoba „siedząca na kumorze“.

kumoruję, —ovać — to samo, co siedzieć na kumorze.

kurdupel — wyraz pogardy: *„ty kurduplu gřyśi!“*; zwłaszcza o małych chłopcach.
kvandrac — kwadrans.
kvatyra — 1) szyba razem ze swą oprawą, 2) mieszkanie, kwatera.
kvestongartyleryjá — festungsartillerie.
ḱe — kiedy, skoro.
ḱeby — gdyby, żeby.
ḱeś, *ḱeśik* — kiedyś.
ḱelusek — kieliszek.
ḱę̈der — kiernoz.
ḱicać śe — walać się, zwłaszcza o dziecku, które się powalało jedzeniem: *„jak śe to poḱicało!“*.
ḱidać — *„dysc ḱidá“* zn. deszcz pada.
ḱiḿiśaj — wyraz sztucznie zrobiony, jakoby żydowski, w czterowierszu:
„posed zydek po vodę,
chyćéł i go za brodę;
aj, vaj, ḱiḿiśaj,
moji bródki ńe rusáj“.
ḱirny — pijany.
ḱiřyć, *skiřyć śe* — pić, upić się. Te dwa wyrazy z pewnością wzięte z miejskiej gwary krakowskiej.

L.

Lajbik, *lajbiték* — wierzchnie ubranie (Pob.).
lajtana — altana.
lajtant — lajtnant.
lajzdragán i *lazdragán* — przednowek; używa się tego wyrażenia w zwrocie: *„„vypę̈dzać lajzdragána“*; mówi się tak wtedy, gdy pierwszy raz młócą nowe zboże; zapewne z landsdragon.
lamentář — elementarz.
langvera — landwera.
latoś — tego roku.
latośi — tegoroczny, n. p. *latośe zboze*, *latośe zbórki*, nawet *latośi rok*.
láḃędźić — narzekać.
láger — obóz, obozowisko nocne w czasie ćwiczeń.
legry — jegry.
lejbuś — wyrażenie na pół pogardliwe, na pół żartobliwe: *„ty lejbusu!“* mówi się niby z pogardą, ale zarazem z życzliwością.
lekomyśńe — niedbale, niestarannie, l. coś zrobić, n. p. *ůón vešelá lekomyśńe ńe zroḃóů*, t. zn. nie urządził wesela lichego, ale sute.

lepić — lepić chaupę: szpary między belkami zapycha się mchem („*chaupę śe msy*“), poczem ten mech zalepia się gliną, w końcu bieli. To zalepianie nazywa się: *lepić chaupę*.

lestryka — elektryczność — z elektryka. Oczywiście pojęcie tej elektryczności jest bardzo niejasne. O kobiecie, którą w Krakowie leczono za pomocą elektryczności, mówiły kumoszki, że jej doktór „*puśćóu lestrykę*“.

léska — leszczyna.

léskovy — laskowy, *léskovy uořech*.

legnǫ"ć se — położyć się.

l'ichota — mówi się o ludziach pogardliwie, „*ty l'ichoto jakiśik!*“.

l'iterki — mniejsze drobiny do wozu; gdzieindziej *leterki* i *léterki*; z niem. *leiter*.

luberyjá — liberya.

lumer — numer.

luverver — rewolwer.

U.

Uachy — różne części ubrania, szmaty; por. og. pol. łachman, st. pol. łach.

uakomoś — łakomstwo.

uava — kładka na rzece.

uáńec — łan.

uáśńe — właśnie.

uońi — zeszłego roku.

uoński — zeszłoroczny; np. *uońske źimńáki, uońske zboze*. Podobnie jak w *latośi*, stracono poczucie, że sam wyraz *uoński* wystarcza na oznaczenie roku, i używają zwrotu „*uoński rok*“, w og. pol. byłoby „zeszłoroczny rok“.

upéř — 1) drapieżnik, zdzierca. 2) beksa, płaczliwy.

upić — zdzierać; *upić śe* — wrzeszczeć.

uygoń — większy chłopak, chodzący bez spodni.

M, Ḿ.

Maćek — 1) brzuch, zwłaszcza duży, 2) obżartuch.

magazon — magazyn.

macheřena — pęcherz.

majdać — ruszać czem; „*kóń majdá uogonem*“.

malupecki — bardzo mały.

maluśki i *malucki* — t. s.

mamlák — ten co „*mamle*“.

mamleć — niewyraźnie mówić.
mamų̈ać — t. s.
mamų̈ák — ten, co „*mamų̈á*“.
mamrać — to samo, co mamleć.
mamrák — ten, co „*mamrá*“. W języku małoruskim są wyrazy: мамра, мамравець, мамравий, zn. leniwy robotnik, мамляти i мамрати leniwo robić.
mańébruję, —ować — manewrować.
mańébry — manewry.
mańijá — wyraz, którego znaczenie trudno określić. Jeżeli ktoś (a zwłaszcza dziewczyna) coś robi niedobrze, tak że raczej zawadza, albo jeżeli plecie głupstwa, to jej mówią: „*je jidze ty mańijá!*“, podobnie do dziecka, które przeszkadza w robocie.
marek — marka (znaczek pocztowy).
markocę śe, —ćić śe — 1) smucić się 2) gniewać się na kogo.
markotno — smutno, przykro.
markotny — 1) smutny 2) gniewny.
marmuľijá — harmonia.
mařana — mniej więcej to samo, co manijá.
maśláк — ten, co się „*maśľi*“.
maśléř — to samo.
maślę śe, —ić śe — płakać ciągle, beczeć.
má śe — ptáк śe má zn. gnieździ się.
máľi — prędzej; w innych gwarach *máźľi*.
mǫ"drala — udający mądrego.
mǫ"drośńik — to samo.
mǫ"drośńica — to samo o kobiecie.
mentryka — metryka.
mę"dľikac — krętacz (Pob.).
mgleję, —eć — mdleć, *zemgláų̈* — zemdlał.
mų̈oducha — panna młoda.
moc — bez moc: usilnie; „*bez modz-em śe pravováų̈ z doktorem*“.
mówić — „*mówić komu co*“, zwykle z przeczeniem: „*ńe mówić*“ zn. nic nie robić złego: „*ų̈od tego casu djáboų̈ juz ńe mówóų̈ ńic ńikomu*“.
mrovec — mrówka; por. czeskie *mravec*.
msę, —yć — „*msyć chaų̈pę*“ zn. zatykać mchem szpary pomiędzy belkami, stanowiącemi zrąb chaty.

muźám śe, *—ać śe* — gładko się uczesać; wyraz z odcieniem ironii, pogardy: „*o jak śe ty vymuźała*“, albo: „*a cy će ćelę językem vymuźało?*“.

myrchám, *—ać* — mierzwić.

myrski — żwawy, ruchliwy; z czeskiego: *mrsk* zn. rzut, *mrskati* — rzucać; por. małoruskie морськати і морснути, zn. 1) rzucać, 2) szyko skakać.

myśńik — cebrzyb do mycia naczynia.

ńerlavy — wstrętny.

ńesopusty — zapusty.

ńeśę̃c — księżyc (wyr. księżyc nieznany). Czas liczą niektórzy na miesiące, ale jak dotąd jest to dotąd jeszcze wyjątkowe, zresztą na „*tydńe*“.

ńiśkář — kastrujący bydło. Dla małych chłopców ten wyraz oznacza coś strasznego, czego się nadzwyczaj boją; starsi bowiem straszą ich tem, że ich oddadzą „*miśkářoví*“, chociaż chłopcy znaczenia tego wyrazu nie rozumieją.

ńiśkuję, *—ovać* — kastrować.

ńitvać śe — mieszać się; raz pogoda, to znów deszcz, wtedy się mówi, że „*śe ńitvá*“.

N, Ń.

Napasnę (—tnę), *—ę̃ć* — napaść.

naprać — 1)*dźadźi ńi napral'i tyla myćá!* — nadali, nawalili, wyraz oburzenia, 2) „*grusek naprane na dřeve*“ — jest pełno, 3) *naprać kogo* zn. nabić, wybić.

nastę̃pić śe — mówi się do krowy: *nastę̃ p* (obok tego *nastę̃p*) albo: *nastę̃p śe*, jeśli się chce, aby się nieco posunęła.

nastoparcyć i *—pyrcyć* — n. p. spódnicę: wyprostować, wykrochmaliwszy ją poprzednio, tak aby była sztywna. U Klonowicza, Flis, spotykamy: „*wnet miasto żagla nastoperczy wzgórę posłuszną skórę*“.

natareus — notaryusz.

nazdać — ponadawać: „*nazdajęm ji obrázkóv*“.

nádoek — część koszuli kobiecej od pasa do dołu, zwykle z gorsze materyi.

nárę̃cko — wiązka drzewa.

náród — ludzie w ogóle: „*tyla było národu*“ zn. tyle ludzi. W podobnem znaczeniu używa tego wyrazu Rej.

ńávśe — „miejsce wolne pomiędzy domami, nie należące ściśle do żadnego gospodarza“, zwyczajnie nazywa się tak ten punkt, w którym wieś jest najbardziej sobą, wieś właściwa.

nocńik — nocleg.

novák — nowicyusz w ogóle.

nuta — głos: „*kśę"dz vikary ńi má nuty*“, zn. nie ma głosu, nie śpiewa dobrze.

ńemravy — nieruchawy, niezdarny.

ńepeć — w wyraż. „*iak vidźáu̯, ze ńepeć*“, t. zn. gdy widział, że nic nie poradzi.

ńepil'i — obcy, cudzy. Pr. Malinowski w przytaczanej już kilka razy rozprawie O niekt. wyrazach lud. pol. mówi o tym wyrazie (str. 47): „*niepili*, *niepilec* (człowiek cudzy, przybysz, niedawno w gminie zamieszkały) żyw.; podh., zakop. Mikl. Et. Wb. pod *pil*— notuje: p. steht *pili* dial. für krewny, *niepili* (fremd). Mnie znany jest tylko ten ostatni przymiotnik złożony, z przeczeniem. Sądzę, że rozwój znaczenia był następujący: pierwotnie *niepili* znaczyło: człowiek bez zajęcia; porówn. st. czesk. *nepile* (sorglosigkeit), *pile* (studium); a następnie cudzy, t. j. nie będący osiadłym gazdą.

ńerada — niemożliwość, trudność: „*dźećom straśńe ńerada jiś do skou̯y, bo bu̯oto*“.

ńeskrę"cony — niezgrabny.

ńespory — nieskory: „*take to bu̯o ńespore do chodzy*“.

ńeśl'ivy — *kura ńeśl'ivá*: znosząca dużo jaj.

ńevymovny — nie wymawiający się, nie wzbraniający się.

ńezbozny — niepobożny.

ńezgóu̯a — niezgrabny.

ńika — nigdzie.

ńimátvář — wyraz niezbyt silnej pogardy: „*taká ńimátvář*“; z niema twarz, por. u Reja Żyw. poczc. człow. (zob. O tworzeniu się tematów).

O.

u̯Obezvać śe — odezwać się.

u̯oberť i *u̯obeśt* — pułkownik (oberst).

u̯objésny — o. krowa — która chętnie i dużo je.

u̯obláki — małe belki.

u̯obu̯apę, —*ić* — uchwycić za nogi.

u̯obora — wyłącznie dla bydła; dla koni jest stajńa.

u̯obrážńik — noszący obrazy.

ǫobstarny i *—ńi* — człowiek starszy.
ǫobstařeć śe — postarzeć się.
ǫobśtafovać — otoczyć szlachetami.
ǫobyrtnǫ"ć śe — obrócić się w koło.
ǫobznácá, —ać — oznaczać.
ǫobzynek — dożynki.
ǫobźdźidrǫg — wyraz lekceważenia.
ǫobźérać śe — oglądać się.
ǫobić — *„gruska jes ǫobitá ǫovocem“* zn. jest na niej pełno owocu.
v ǫoceńeńu i *v ǫocyńeńu* — w oka mgnieniu.
ǫocudźić śe — obudzić się.
ǫocépka — wiązka słomy albo patyków.
ǫocvára — coś dużego, potwornego, ogromnego.
ǫodbyć — gen. *ǫodbyći* odbyt w sklepie. *„ w kóǫku jes duzá ǫodbyć“.*
ǫodbórka — pobór wojskowy.
ǫodecnǫ"ć — ocknąć się.
ǫodcholać — zob. cholać.
ǫodkopki — *„jíś na ǫodkopki“*: zapłacić za coś pracą przy kopaniu ziemniaków, przedewszystkiem zaś za kopanie. Ludzie z jednego domu pomagają innym przy kopaniu, za co im się tamci odwdzięczają w podobny sposób. To się nazywa *„ǫodkopki“*.
ǫodńeńec — człowiek niedobry; pierwsze znaczenie jest: dziecko, odmienione przez boginki, ale poczucie tego znaczenia w gwarze Krz. już nie istnieje.
ǫodpedźeć — powiedzieć, że nie: n. p. ktoś wynajął furę na pewien dzień, ale nie może jechać, musi więc *„ǫodpedźeć“*.
ǫodraźić śe — orzeźwić się.
ǫodumorek — wyraz na pół pogardy, na pół pobłażania (*„ty ǫodumorku gŕyśi!“*).
ǫodvéceře i *ǫodvécyř* — czas przed wieczorem.
ǫogavy — niezgrabny, chudy, niełady.
ǫograńica — wsi okoliczne; ktoś się ożeni w sąsiedniej wsi, to się nazywa, że się ożenił *„na ǫograńicy“*.
ǫogrubny — gruby, grubawy.
ǫchfara — ofiara.
ǫojcóve — rodzice.
ǫojcyzna — ojcowizna.
ǫojcóvicek — chłopiec mający rodziców, w przeciwstawieniu do sieroty.
ǫokǫocek — snopek słomy równej.
ǫokńář — szklarz.

u̯okopísto — obficie, pełno; „*u̯okopísto*“ jest masła w garnuszku, albo zboża w miarce.

u̯okropa — okropność, ale w znaczeniu dobrem: „*juz taki ráď byu̯, co jaz u̯okropa*“.

u̯okrutńe — bardzo: „*u̯okrutńe go lubę*“, albo: *přydau̯aby mi śe u̯okrutńe taká kśę̯zecka*“.

u̯oktáby — oktawy, 1) czas od Bożego Ciała do drugiego czwartku, 2) nabożeństwa odprawiane w tym czasie.

u̯omnes — całkiem, zupełnie.

u̯óntář — ołtarz.

u̯opacny — przewrotny, śmieszny, n. p. „*takáś dźeu̯cha u̯opacná*“.

u̯opacńe — odwrotnie, śmiesznie: „*u̯opacńe gádá*“.

u̯opastyřyć — zawiązać chustkę w tyle, skrzyżowawszy ją na piersiach, tak aby ręce były swobodne.

u̯opu̯át — opłata.

u̯ostavić — zostawić „*u̯ostavić dźecko*“ zn. przestać karmić dziecko piersiami. W tem znaczeniu już w w. XV.: *ostavicz* infantem ab ablactatione amovere Brückner. Kazania średniowieczne I str. 69, *ostavyenye* ablactatio Bibl. Szar. 24a.

u̯ostręgi — czernice.

u̯osyvka i *u̯obsyvka* — kołnierz u koszuli, zwłaszcza jeżeli jest haftowany.

u̯ozbebu̯ać — pomierzwić, rozwiązać, rozpuścić: „*u̯oćépka śe u̯ozbebu̯au̯a*“ zn. rozwiązała; człowiek „*u̯ozbebu̯any*“: rozczochrany, mający ubranie w nieładzie.

u̯ozbuchany — rozpuszczony, zuchwały.

u̯ozbuchańec — t. s.

u̯ozbić śe — spełznąć na niczem, nie dojść do skutku; n. p. „*vešele śe u̯ozbéu̯o*“.

u̯ozcapéřyć — rozłożyć, n. p. ręce; por. ros. растопырить, i małoruskie розтопірити.

u̯ozerva — rezerwa.

u̯ozchytać śe — puścić się: „*kaześ śe tak u̯ozchytáu̯?*“ pytanie zwrócone do chłopca spieszącego.

u̯ozkosny — rozkoszny, piękny; n. p. „*u̯ozkosne zyto*“.

u̯ozmamcony — z rozpiętem ubraniem, zwłaszcza koszulą „*takiś u̯ozmamcony, jakbyś kotom cycka davau̯*“.

u̯ozmarkocony — rozgniewany, rozżalony, smutny.

u̯ozmarkoćić śe — rozżalić się, rozgniewać się.

u̯ozmazany — rozpłakany, płaczliwy.

u̯ozmóvić — odradzić „*u̯ozmávać*“ odradzać, perswadować.

ǫozńeśony — spuchnięty.
ǫozpařeńec — zuchwalec, gwałtownik.
ǫozturchany — rozczochrany.
ǫozumajty — rozmaity (Pob.).

P, Ṕ.

Palcánt — kij; z dawnego: palcat, bić się w palcaty.
paǫgovec — jedna z przemian żaby.
pankovać — mówić przez pan.
pańscář — chodzący do dworu na robotę, „*na pańske*“.
papérek — dawny 1 złr.
parchán — parkan.
paromena — panorama.
paskudny — 1) brzydki 2) robiący szkodę przez łakomstwo, n. p. dziecko, które z szafy wyjada, kot, krowa, która wejdzie w zboże lub w koniczynę, i t. p.
paskudovać — 1) robić szkodę, n. p. do krowy, która weszła w koniczynę, odzywa się pasterz: „*ńe pudźe na drógę, jino tu bedźe paskudovać*“ 2) kraść drobne rzeczy.
pasovać — pasuje: 1) przystoi: „*študantovi ńe pasuje tak robić*“ 2) jest do twarzy, n. p. „*pasuje ći ta chustka*“.
paśaty — w pasy; n. p. „*paśatá chustka*“.
paśny — karmiony, tłusty; „*śvińa paśná*“ zn. tuczona.
paterńa — patelnia.
patřyć — pragnąć: „*kázdy patřy meć dobře*“; por. u Kochanowskiego, Hymn do Boga: „*z Twoich rąk wszelkie zwierzę patrzy swej żywności*“.
pavǫz — drąg, którym się przygniata na wozie snopki albo siano.
pazerovać — wymyślać (Pob.).
pácva — wyraz obelgi.
pál — paliwo, palenie *(dřevo na pál)*.
pár i *spár* — upał.
párchać śe — copulari
pářać śe — t. s.
pǫ"dzać śe — „*krova śe pǫ"dzá*“ zn. objawia popęd płciowy.
pedźeć — powiedzieć.
peǫnoś — „*do peǫności naláć*“ zn. nalać do pełna.
penksyjá — pensya.
perfon i *perfony* — perfumy.
plećuga — ten, co „*pleće*“, mówi od rzeczy, baje.

pleńi — urodzajny: „*rok jes pleńi*“; o zbożu: „*zboze pleńe*“ zn. zboże, w którem jest dużo ziarna. Przymiotnik utworzony od tematu rzecz. *plon*, cerk. плѣнъ, z pierw. **pelno*—. Z przeczeniem *ńepleńi*.

pųachta — 1) prześcieradło, którego używają także do noszenia trawy, stąd nawet w tem ostatniem rozumieniu częściej się tego wyrazu używa, 2) ubiór kobiecy.

pųony — o gruncie: nieurodzajny, o jedzeniu: niesłone, niesmaczne; por. czeskie *plany*, zn. nieurodzajny.

pocęsná — poczęstunek.

podema — kawałek drzewa pod rozworą, podtrzymujący dyszel ku górze.

podųavce — miejsce pod ławką: „*sukám po podųavcu*“.

podoųek — „*ńéś v podoųku*“ zn. nieść we fartuszku albo w spódnicy.

podorę"dźe — *na podorę"dźu*: po pod ręką; n. p. „*píńę"dze sę" na podorę"dźu*“ zn. są każdej chwili pod ręką, do wzięcia.

podśvádcać i *ześvádcać* — 1) pochlebiać, a stąd 2) dawać do jedzenia coś lepszego, aniżeli innym; n. p. żona „*ześvádcá*“ mężowi, albo matka ulubionemu dziecku.

pogródka — przyzba.

pochviśćel — lekkoduch, zbijak.

poję"ć — „*poję"ć końa*“ zn. wdziać mu uździenicę.

pokųadać — płytko a szeroko orać (pierwszy raz).

poųóvka — p. pola: pewna przestrzeń gruntu uprawnego, obejmująca zwykle jednę piątą lub jednę czwartą morga.

póųskřynek — w skrzyni mała skrzyneczka z boku u góry.

pomstovać — wyrzekać, przeklinać.

po ųoznajmovać — powynajmować.

popoųedńejsy — popołudniowy; pod. *dopoųedńejsy* zn. dopołudniowy.

popřyc — *na popřyc*: na poprzek.

popśńić śe — zepsuć się.

porę"cny — dogodny.

porękovać śe — podać sobie ręce („*potem śe porękovali i ųożeśli*“).

poseľiny — poselstwo, wysłanie starszego gospodarza z prośbą o rękę dziewczyny.

posyć, *posyvać* — *p. chaųpę*: dawać strzechę.

potráv — otawa, drugie siano.

potvorńák — potwór, o człowieka: „*my tyk potvorńáków stę"d vyzenema*“.

potyl dotyl — potąd dokąd; także w znaczeniu: jeszcze; n. p. o chorym: „*jesce śe ta třymá potyl dotyl*“.

pozdrovéć — wyzdrowieć.

pozór — baczenie: *davać pozór*, zn. uważać.

pozvoleństvo — pozwolenie.
prać — praes. *pérę*, *péres*, zn. *ferire*, bić, rzucać, znaczenie pierwotne.
praga — 1) upał 2) pragnienie.
prantyka — w wyrażeniu: *„já mám takǫ̃ prantykę, ze jak mi śe kce v dźeń spać, to potem dys“*.
prasnǫ̃'ć — uderzyć, rzucić: *„prasnóu̯ górkem u̯o źemę“*.
pravonek — *„takem pravonkem“* zn. skoro tak, takim sposobem, wobec tego, wskutek tego.
pravovać śe — 1) procesować się 2) wogóle: sprzeczać się, spierać, n. p. *„bez modzem* (bez moc-em) *śe pravováu̯ z doktorem, com kćáu̯ jinacy“*.
prec — ciągle, nieustannie: *„prec chu̯opy su̯y“* zn. długim szeregiem.
prefekta — perspektywa.
próbant — doświadczony.
próźńica — *po próźńicy*: na darmo.
pryfatyner — służący oficerski (privatdiener).
prymny — dziarski, zuchowaty; n. p. *prymny parobek.*
přećivny — sprzeciwiający się.
předsobek — *na předsobku*: przed sobą, n. p. nieść coś na przedsobku.
překazovać śe — przechwalać się.
překopyrtnǫ̃'ć śe — przewrócić się.
přeźéradu̯o — zwierciadło.
přeźrádko — t. s.
přodek — przód wozu nigdy się nie nazywa przodem ale przodkiem; por. *spodek* i *zadek*.
přybácyć se — przypomnieć sobie, dawniej powszechne.
přybránek — zagon mniejszy, z boku, niby przybrany.
přycák — zagon poprzeczny; w og. pol. **przeczak*, tem. *přěk*.
přyćeś — najniższa belka zrębu.
přyćérać — p. zboże: młócić snopki nie rozwiązując ich, a więc niezupełnie.
přygášna — garść (mowa o garści na polu, zob. *gářć, zboze na gářći*, to samo zn. *na přygášńi*).
přyjáćél — daleki krewny.
přyjáćélstvo — dalekie pokrewieństwo.
přy u̯odźév — odzież.
přy u̯odźevka — t. s.
přypatřonek — przypatrywanie się; iść na p.
přypárek — upał.
přystrojić — przygotować.
přyštřygać śe — zaczajać się, robić zasadzkę.

přytykać — porównywać; „*cóz ty mę más přytykać do kogo?*“ zn. cóż mię masz do kogo przyrównywać? (Pob.).

přyvilejá — nawyknienie, zajęcie, właściwość („*kázdy má svoję přyvilejǫ*“).

psota — 1) deszcz długotrwały, słota, 2) szkoda.

pšácyć — ujadać na kogo.

pšá— — wyrazy złożone zaczynające się od pšá— są wcale liczne; oznaczają one przekleństwo, ale żadne nie jest tak silne jak psiakrew, którego użycie uważa się za grzech. Mamy więc:

pšá bestva,
pšá krę"ć,
pšá krę̨mći,
pšá para,
pšá jucha,
pšá berdyjá,
pšá mać,
pšá ńimátvář,
pše šćérvo,
pše męso,
pše sadǫo.

pšká še — kicha się.

pu — ku.

publ'ikovać — wywoływać publicznie z ambony, w celach nagany, zgromienia.

puckać i *pę"ckać* — uderzać, bić.

pucovać — 1) czyścić, n. p. buty 2) obsługiwać: „*Šotryšóv* (rozumie się: syn, służący w wojsku) *pucuje kapitana*“.

puscacka — ślizgawka.

puščić — „*puščóų córce tŕy morģi grontu*“ zn. oddał, zapisał.

putńa — naczynie do wody; wyraz pochodzenia rumuńskiego: *putină* (*putinъ*) zob. prof. Malinowskiego O niekt. wyr. lud. pol. str. 12.

pyřkać — pryskać; „*ǫozpyřkuje še*“: rozpryskuje się.

pysny — 1) pyszny, 2) nie chcący jeść lada co, wybredny, grymaśny.

pách páchy — wielkie piaski.

pegza — zięba.

pechotny groch — fasola.

pes — na pše chodźić: na czworakach.

péřac — żyd, skupujący pierze.

pise še — nazywa się: N. N. *pise še tak a tak.*

pizda — „*kuřá pizda*“: chrosta na ciele, najczęściej na ręce, nieginąca; brodawka.

pitvaśić — wyraz lekceważący na oznaczenie jakiejkolwiek roboty.

R, Ř.

Rabacyjá — rzeź roku czterdziestego szóstego.

rachovać — myśleć, mniemać, sądzić, n. p. „*já tak rachuję, ze jutro bedźe pękńc*“, albo: „*já rachuję, ze latoś byuo vę*ⁿ*cy jak uońi*“; albo: „*jak chmury suche, to pogoda, a jak dyscove, to psota: to śe tak rachuje*“.

rajicek — w wykrzykniku: *uo rajicku!*

rańsy — ranny, n. p. *rańse mléko.*

rańtuch — biała chustka, ubiór kobiecy, obecnie jednak już wyszły z użycia.

raźicek — w wyraż.: *do raźicku, v te raźicki*, zn. zaraz, w tej chwili.

raźny — szybki, żwawy.

*rę*ᵐ*bańica* — siekiera większa, z podłużnem ostrzem, do rąbania większych belek; siekiera mniejsza nazywa się *ćoska.*

rekusovać — obok *rekurovać*, wnosić rekurs.

rema — ryma, katar. W Wokabularzu z r. 1539 spotykamy wyraz *ryma* zn. katar.

reśpens i *rekspens* — wydatek.

rety — wykrzyknik: *uo rety!*

rezykant — zuch, odważny (ryzykant).

robacny — robaczywy.

robotny — 1) człowiek: pracowity, czynny; w tem znaczeniu w wieku XV. 2) dzień: roboczy, powszedni.

równany — równy; mówi się tylko o słomie z „*uokuocka*“, nie z „*uoćépki*“; na równianej słomie kładzie się konającego.

rychtovać — przygotować, przyrządzać, wyraz stary, dawno używany, n. p. *rychtować działa.*

ryktovać — t. s.

*rypnę*ⁿ*ć* — uderzyć.

řegotać — grzechotać.

řegotka — grzechotka, używana w Wielki Czwartek, Piątek i Sobotę, obok „*klekotki*“.

řońca — rządca.

řygać — wymiotować.

S, Ś.

Sapa, sapka — potrawa z mąki; także o błocie wielkiem a niezbyt gęstem mówi się: *taká sapa.*

sarpacka — bójka, bijatyka.
sǫmśek — 1) naczynie z gontów na zboże, 2) część stodoły, w której są snopki (stodoła składa się z jednego lub dwu sąsieków i z boiska).
sekucyjá — egzekucyja.
sepoľić — szeplenić.
setecny — setny, tęgi, dzielny.
seveckí — szewski.
skalpéř — szkaplerz.
sklepńica — właścicielka sklepu (Pob.).
sklepńik — właściciel sklepu (Pob.).
skuadać śe — usprawiedliwiać się.
skovyrny — wartki, prędki.
skóńerovać — wykrzyczeć, nałajać.
skórać — wskórać.
skrony — z powodu, przez.
skróć — t. s.
skróź — t. s. por. czeskie *skrz*, cerk. крозѣ i квозѣ.
skřepić śe — pokrzepić się, wzmóc się na siłach.
skřęⁿtny — zrzędny, nudny; por. u Górnickiego, Dworzanin: „niechaj się nad nikogo nie przekłada, niechaj się nie ubiega do wyższego miejsca, niech nie będzie skrzętny, niechaj mu nie lada co wadzi“.
skumoś — rzekomo (Pob.).
suuchalńica — konfesyonał.
smaćář — zbierający szmaty, gałganki.
smarkoľi — o drobnym deszczu, kapuśniaczku: „*taká dźiśák ńepogoda, jino tak smarkoľi*“.
smatlák — wyraz lekceważenia, przezwisko.
smatuavy — t. s.
smatuák — t. s. Prof. Malinowski uważa te wyrazy za przyswojone z czeskiego: *šmatlám*, *šmatlati* zn. *křivě kolena k sobě drže choditi*, *šmaťhati* zn. mieć krzywą nogę, *šmaloun*, *šmatla*, *šmaťha* (kuternoga). W polskim: w ciesz. *szmatlać* (nogą powłóczyć), *szmatłać* (krzywo chodzić). W Krz. *smatlák* i *smatuák* jest ten sam odcień znaczenia.
smaty — bielizna w ogóle, także gałganki.
smęⁿdźi — boli, pobolewa.
smyrać — zmykać.
smyrauа — zmykający, zdołający zmykać.

smyrnǫ"ć — umknąć.
smyśny — 1) zmyślny, rozumny, dowcipny, 2) o rzeczach: piękny, zgrabny.
sovíźráų — sowizdrzał; zob. *pochviśćel.*
spapężić śe — zmęczyć się, zgrzać się.
sparty — uparty.
spár — upał.
spodek — spód wozu, ob. *přodek i zadek.*
spórka — korzyść, zysk, n p. *„spórka z dźecek“.*
spřǫgać śe — dwóch ludzi *„spřǫgá śe“* t zn. każdy z nich ma jednego konia, więc sobie tych koni na przemian pożyczają: w jeden dzień robi obiema jeden, w drugi — drugi.
spřǫ"tac — ten co ściąga, kradnie.
spřężńik — jeden z dwóch ludzi, sprzągających się.
spřykřony — uprzykrzony.
srǫ"b — zrąb.
srękoviny — zrękowiny (dawny wyraz), zaręczyny.
stajańe — kawałek pola uprawnego.
stajánko — t. s.
stavarka — błoto ze stawu.
stragář — belka podtrzymująca powałę.
strasecny — straszny, bardzo wielki.
strǫ"b — zrąb.
strǫ"ćić śe — zatrzymać się; pasterze wołają na krowę, aby się zatrzymała i zaczęła się paść: *strǫ"ć śe!*
strefić — trafić, odgadnąć: *„doktór dobry, bo mu stref'óų“.*
strená — (stryná) stryjenka.
strę"t — miejsce, w którem się ludzie zatrzymują, odwiedzają chętnie; *„e! tam jes strę"t u ty gdovy!“*, por. *strǫ"ćić śe.*
stropy — *v te stropy*: natychmiast.
stryk — stryj.
stuśina — biczysko (Pob.).
styrnál — trznadel, por. czeskie *strnádel, strnád.*
surgut — surdut.
surówka — rodzaj zgrzebnego płótna.
svarny — ładny; por. czeskie *švar, švařiti* (czyścić), *švarnik* (wyelegantowany człowiek).
svařyć śe — kłócić się; por. *swar.*
svák — mąż ciotki.
sygnárka — 1) dzwon zwany sygnaturką, 2) wieża, w której ten dzwon wisi.

syty — chustka sytá: haftowana.
śarovy — ładny, zgrabny.
śarśa — starszyzna wojskowa (szarża), a następnie każdy mający jakiś wyższy stopień lub znaczenie.
śćárać śe — zwalać się.
śćívara — przezwisko: „*ty śćívaro!*“.
śetńák — chorowity, ułomny, kaleka.
śéu̯a — (siła) wiele, dużo.
śérotka — stokrótka.
śérsoń — 1) szerszeń, 2) szyrting.
śipka — dyfterya. Por. co mówi prof. Malinowski w cytowanej już tyle razy rozprawie O niekt. wyr. lud. pol. str. 72 „*zasipnąć* (zachrypnąć), *zasipnięty* (zachrypnięty); Linde: *zasipnąć*, *zasipnieć* (stać się dychawicznym); *zasipłość*: *nasienie kopru włoskiego zasipłości i oniemieniu dobre* Syreń. 392; stsł. *siplivъ* (raucus), *sipnąti* (raucescere), *sipota* (raucum esse); nowosłow *sipiti* (difficulter respirare), *sipljenje* (asthma); serb. *sipavac* (anhelus); ros. *sipnuť* (raucescere), *sipětь* (chrypieć), *sipъ*, *sipota*; czesk. *siptati* (heiser sein), *sipota* (heiserkeit)“.
śkľić — kłamać, blagować.
ślabán — rogatka.
ślubovać — wyrzec się wódki.
śmérgust — smigus; forma Krz. jest bardziej niż og. pol. zbliżona do pierwotnego wyrazu niemiec.: *Schmeckostern*, w st. pol. było *śmigurst*.
śmésny — dowcipny, rozśmieszający.
śodu̯aty — ptak z upierzeniem ciemniejszem na skrzydłach albo na grzbiecie, przedewszystkiem odnosi się to do gęsi.
śpacyrka — spacer, przechadzka.
śpas — żart (spass).
śpasovać — żartować.
śpekulatny — człowiek obrotny, zapobiegliwy.
śpekulát — t. s.
śpencyr — spencer, ubranie męskie.
na śpǫ̈cku, *po śpǫ̈cku* — śpiąc.
śpévka — piosenka.
śpikléř — spichlerz.
śreka — tor kolejowy *(strecke)*.
śryzoga — mgła w dzień gorący.
śtander — sztandar.
śtráf — kara *(strafe)*.
śtroť — strofa.

śtudant — 1) student, uczeń, 2) chłopiec, służący do mszy, ministrant.
śturchać — szturkać, rozpychać.
śuda — najgorsze zboże ze stokłosą i innymi chwastami.
śusny — rzutki, szybki: „*śusny kóń to taki, co ų̯ostro leći*“.
śvargotać — szwargotać.
śvarny — piękny; zob. *swarny*.
śvatovec — chętny do świata, ciekawy.
śvécki — łzy: „*śvécki mu v ų̯ocak stanéų̯y*“.
śvérceć — pokazywać się, być widocznym; o młodem zbożu albo o koniczynie, która się pokazuje, mówią, że „*śvércy*“.
śvércki — to samo, co *śvécki*.
śvidrovaty — zezowaty.
śviśćipáų̯ — lekkomyślny, sowizdrzał.

T.

Ta — partykuła, b. często używana: „*cóz ta sų̯ychać?*“ — „*je, ńic ta ćekavego*“. — „*zdrovíśće ta?*“ — „*doś ta, dźęka Bogu*“. — „*ų̯otvóŕćez ta!*“ — „*tŕa ta jesce zaźryć*“.
taras — zamieszanie, nieład, nieporządek.
tarośić — deptać.
tánecńik — tancerz, amator tańca i umiejący tańczyć dobrze.
táplać — maczać; „*pŕytáplaų̯a vų̯osy*“ zn. przymaczała, „*stápláų̯ śe*“: zmoczył się, zrosił się.
tedajsy — 1) w tym samym dniu urodzony, w ogóle 2) rówieśnik.
toľi — oto.
topól — topola.
tragac — pewien rodzaj taczek.
trengel — napiwek *(trinkgeld)*.
trenkovać — tynkować.
troki — 1) sznurki, służące do opasywania spódnicy lub fartucha, 2) poły sukmany, gorsetu, bądziory, i t. p.
trubovać śe — turbować.
tŕeńák — przetak do przesiewania zboża.
tŕęśńa — trześnia, czereśnia.
tŕyć — t. zboże: mleć.
tyrán — mornotrawca, ten co „*tyrá*“.
v tyry ńiġi — natychmiast, w tej chwili.

U.

Udatny — zgrabny, przystojny.
ugádany — gadatliwy, chętny do rozmowy.

ugvařony — t. s.
ujná — wujenka.
ukrádkǫm — ukradkiem.
ul'ica — wązka droga we wsi, poprzeczna do drogi głównej (zwanej *drógą*)) wraz z domami, znajdującymi się przy niej.
umeųtus — blagier, kłamca (Pob.).
umys — umysł: zamiar, zamysł, w ogóle myśl. W tem samem znaczeniu występuje ten wyraz w XV. wieku w Kazaniu o ośmiu błogosławieństwach.
unářáć — zanurzyć.
urodl'ivy — urodziwy, przystojny.
urok — *urok zadać*, *urok ųodceńić* (e = y); bardzo często w wyrażeniu *na psa urok*. Jeżeli się popatrzy na coś ładnego, n. p. ładne cielę, gęś, kurę, w przytomności właściciela, i jeżeli się je pochwali, to koniecznie trzeba naprzód powiedzieć: „*na psa urok*“, a dopiero potem: „*ale to svarne máće prośę*“.
urvíś — urwisz, łobuz.
uřyc — rzucić na kogo urok.
utáplać — kilkakrotnie kogoś zanurzyć w wodę; por. cerk. ТАПЛЯТИ.
uvijacka — krzątanie się, pośpiech, zajęcie.
uzdać śe — spodobać się.
uździeńica — uzda, cugle.

V, V.

Vadyjá — wadyum; w wyr.: „*dáų na tę vadyjǫm stóvkę*“.
vagan — wagon.
vagovać śe — wzbraniać się, namyślać się.
vacha — nocne czuwanie, na które każdy dom kolejno wysyła jednego człowieka.
vachář — odbywający „*vachę*“.
vańel'ijá — ewangelia.
vańtuch — ociężały, powolny.
vargoń — mający duże wargi.
varko — prędko.
vártalny — wart.
vářá — to, co się warzy.
vářnicek — mały garnuszek do warzenia.
vářtva — warstwa; zboże w stodole leży „*na vářtve*“, tak samo siano w brogach.
vǫchac — ten, co „wącha“, szpieg.

vćórnáśći — „*cy će vćórnáśći nadali?*“ zn. czy cię licho nadało? *(wciórnastek* zn. wszystek, *wciórnaści* roz. się *djabli*).
vdźáńe — bielizna.
vele — wedle, obok.
veńikrát — veni creator (przy ślubie). Jednak ten wyraz „*veńikrát*“ nie oznacza samego hymnu, ale raczej grę i śpiew organisty podczas ślubu, stąd: płacić za „*veńikrát*“.
vnedźuśki — wnet.
vnedźutki — t. s.
vnetki — t. s.
vodostrych — wodociąg.
vśovy — wiejski.
všę"dy — wszędzie.
vycǫ"bŕyć — wyczubić, wytargać za włosy.
vycytać — wymawiać; jeśli się mówi o swoim dobrym uczynku, należy dodać „*ńe vycytajǫ"cy Panu Bogu*“, n. p. „*ńe v. P. B. byu̯em vcora v kośćele*“.
vydać śe — wyjść za mąż.
vydźérstvo — zdzierstwo.
vygrazovać — odgrażać się.
vykolendovać — przez kolendowanie zebrać pewną sumę pieniędzy; n. p. „*vykolendovali pǫ"tkę*“.
vypaskudźić śe — odbyć naturalną potrzebę.
vypóminki — w dzień zaduszny ksiądz z ambony „*vypóminá*“ imiona tych, których poleca szczególniejszym modłom parafian; czynność ta nazywa się „*vypominki*“.
vyrko — tapczan.
vyscyŕac — wyśmiewacz.
vyscyŕać śe — wyśmiewać się.
vyspokojić — zaspokoić, zapłacić.
vysyvki — hafty.
vyśmćvńik — wyśmiewacz.
vytřǫsecek — w wyr. *do vytřǫsku*, *do vytřǫsecku*: zaraz, natychmiast.
vytřǫsek — zob. poprzednie.
vyzbyć — pozbyć się, oddalić; n. p. „*ńe dáu̯ śe vyzbyć*“ albo: „*ńi moguam je vyzbyć*“.
vyznać — doznać (n. p. biedy).
vyzyće — utrzymanie.
vznacki — na wznak (*„vznacki“* pływać).
vešńany — wiosenny.
vidok — widno: „*vy se cytáće a přeće vám juz ńe vidok*“.

v̇idźi śe — zdaje się, wydaje się: „*dźivno mu śe v̇idźi*“, albo: „*markotno mu śe to v̇idźi*“, albo: „*ta dróga mu śe straśńe dụugá v̇idźaụa*“, albo: „*tak mu śe v̇idźi, ze ten p̌eŕćeń má znać*“.
v̇ikaryjka — wikaryjówka, mieszkanie księdza wikarego.
v̇iśelák — wisielec (z obu znaczeniami og. pol.).
v̇itka — 1) pierścionek 2) w ogóle kółko metalowe.
v̇izytka — kaftanik letni, który dziewczęta noszą.
v̇izytyrovać — wizytować (o lekarzu).

Z, Ż, Ž.

Zabácyć — zapomnieć.
zab'egụy — obrotny, zapobiegliwy.
zadek — tył wozu nie nazywa się inaczej, tylko „*zadek*“; zob. *p̌rodek* i *spodek*.
zadźeśę"tać — zakląć kogo, uprosić.
zagaụusyć — zagłuszyć; por. *baụusyć*.
zaǵiźdźić — zabrudzić, zanieczyścić.
zaǵeŕyć śe — zamierzyć się; por. węg. *gerjed*, rege werden, entflammen. (O niekt. wyr. str. 25).
zapaćkać śe — powalać się, por. ros. запачкать.
zapaḿę"tać śe i *zapaḿétać śe* — zapomnieć się, szczególniej o dziecku które się wskutek przestrachu „*zatchnie*“ i nie może żadnego głosu wydać. Znaczenie to jest b. stare, już w Kaz. Gn.
zarášinek — wyraz zdrobniały od zaraz.
zarośćić — zachwaścić, n. p. ogród.
zaruteńko — to samo, co *zarásinek*.
zaspómoga — zapomoga.
zastę"p̌ovać — zajmować miejsce: „*peụno v jizbe gárkóv, jino zastę"pujǫ"*“.
zaś — znowu: „*zaś kupuje gront*“.
zaujǫ"ć śe — „*zaujǫn śe bŕyg*“: nie obsuwa się (Pob.).
zavadźi śe — znajdzie się: „*ńi ma tam takego bydụa rosụego, ale śe zavadźi*“.
zavdy — zawsze.
zavdźuteńki — zdrobniałe do zawsze.
zavdźutki — t. s.
zá — w zwrocie: „*zá tyz ta*“, wyrażającym i pewne zdumienie, i niedowierzanie, także i ubolewanie, zależnie od okoliczności.
v zácy ḿeć — czcić, szanować, poważać; sądzę, że wyraz ten pochodzi od za co, mieć za co.
zágóvek — poduszka (zagłówek).

zápaska — fartuch.
zásuuga — zapłata sługi.
závíśny — zawistny, mściwy (Pob.).
zbanek — dzbanek.
zbácyć śe — zlęknąć się.
zbáć śe — zlęknąć się.
zbolauy — z. *źimńák*: nadgniły.
zbrojny — zuchwały, dokazujący.
zbytńik — t. s.
zbyvać śe — spierać się, sprzeciwiać się.
zbíják — urwisz.
zbórki — żniwa; najpospolitszy wyraz; obok niego *zę"će*, a tylko wyjątkowo *źńiva*.
zekucyjá — egzekucyja; także *sekucyjá*.
zeľi — czyby, czyby nie (zali).
zelzyć — 1) o deszczu: „*dys zelzáu*“: ustał na chwilę, 2) do wierzyciela „*zelzyjće tyz jesce tydźeń*“: zaczekajcie, bądźcie cierpliwi.
zernǫ"ć — zerznąć, wybić, wygarbować skórę.
zerńiś — urwisz.
zesę"dřeč — 1) zdrętwieć: „*tak byśće zesę"dřeli na voźe uod źimna*“, 2) „*zesę"dřane descki*“: stare.
ześváccać i *ześvádcać* — zob. *podśvádcać*.
zevźǫ"tek i *zevźǫ"tka* — zawziętość, powód zawziętości.
zeźlić śe — zgniewać się.
zę"će — żniwa; ob. „*zbórki*“.
zgadula — zgadujący; dzieci bawiąc się w tak zwaną „*złotą kulę*“, mówią do tego, który tej kuli u jednego z nich szuka:
„*zgaduj, zgadula*,
„*ka moja zuotá kula*“.
zgádać śe — ugadać się, porozmawiać.
zgńity — zgniły; *zgńity rok*: niedobry, nieurodzajny wskutek deszczów.
zgrabovać — grabiami zbierać, grabić.
zgrapćeć — zesztywnieć od zimna.
zgroźńák — przezwisko: „*pódźe ty zgroźńáku merlavy!*“ (Pob.).
zgřypeć — skrzypieć.
znać — umieć: „*znáće cytać?*“.
znović — wymyślić: „*ludźe duzo mogǫ" znović*“.
zór — żur.
zrájca — zdrajca; przezwisko: „*ty zrájco*“, może mieć jednak znaczenie lepsze, można ten frazes powiedzieć z pewnem przekomarzaniem się.

zrękoviny — zaręczyny; ob. *srękoviny*.
zval'isty — silny, tęgi: „*zval'iste chu̯opy*“.
zvařyć — pokłócić: „*muśis pérvi baby zvařyć*“.
zvártu̯o śe — dostało się szczęśliwym trafem.
zvodźijás — „*śvę̈tego zvodźijása*“: 1. Kwietnia.
zvon — dzwon.
zvońica — dzwonnica, i w ogóle każda wieża; wyr. wieża jest bardzo rzadki.
zvońić — dzwonić.
zvydřyć śe — 1) do czego: „*krova zvydřyu̯a śe do kóńceny*“ zn. polubiła koniczynę, rosnącą obok pola, na którem się ta krowa pasie, 2) na czem: stać się grymaśnym i wybrednym, n. p. dziecko zwydrzy się na zacierce z mlekiem i już innej jeść nie chce.
zvyk — zwyczaj.
zvyrtnę̈ć śe — obejrzyć się (Pob.).
zycać śe — pożyczać się.
zydek — kozik.
zyda páľić — jest to zabawa dzieci. Ze źdźbła lub z trawy robi się trójkąt; ten trójkąt się ślini, tak że pomiędzy jego bokami powstaje delikatna szyba ze śliny; gdy się w nią puści kilka kropel ostromleczu, występują różne kolory, i wtedy się właśnie „*zyda páľi*“.
zydówka — wrzód, chrosta.
zyvokost — ziele, lekarstwo na złamanie kości.
źajać — mieć gębę otwartą, o zwierzętach, a zwłaszcza o gęsiach.
źandar — żandarm.
źbu̯o i *źdźebu̯o* — źdźbło.
źimná — febra.
źimńák — przezwisko, zwłaszcza dla dzieci.
źobro — żebro.
źrau̯y — dojrzały.
źvajceć — mówić dużo a niewyraźnie; mówią tak głównie o żydach przedewszystkiem modlących się.
źvenceć — mniej więcej to samo, ale znaczy także zrzędzić, gderać (*„dźadek u̯o lada co źvenceľi“*).
žab'e u̯ocka — niezapominajki.
železny — żelazny.
žeńaty — żonaty.

Dodatek.

(Wzory języka).

1. Śp'évk'i.

I.

V środku mego u̯ogródecka
Vyrosu̯a mi jabu̯ónecka,
B'eluśeńko zakv́itau̯a,
Cervońuśke jabka mau̯a.
A któz mi jik bedże zryvá̱u̯,
K'e śe Jaś na mńe pogńévá̱u̯?
Pogńevá̱u̯ śe ńe vem u̯o co,
Chodzóu̯ do mńe, ńe vem po co,
Chodzóu̯ do mńe, by mńe zdradzić,
By mńe z vánka vyprovadzić.

II.

U nasego mu̯enářa
Jes tam Kaśa jak rózá,
Bom śe u̯o ni dovedzá̱u̯,
Mu̯enářovi u̯opedzá̱u̯.
— Chej mu̯enářu Máróíńe,
Musis mi dać Kaśińę.
— Choćbyś mi dáu̯ te vou̯y,
I pińę[n]dzy stodou̯y,
Choćbyś mi dáu̯ cau̯y dvór,
To já ći Kaśe ńe dám.
— Hej mu̯enářu Máróíńe,
Musis mi dać Kaśińę.
Bo já se je uvedę,
Jino pudę po vodę.
— Zavǫ́zćez mńe do vora,
Zańéśće mńe do mu̯ena.
Ńe ku̯adźće mńe v mu̯eńicy,
Zjedl'i by mńe jendycy.

Postávće me v kumoře,
Gdże jes Kašine u̯oże.
Skoro přysu̯o z póu̯nocy,
Vór še do Kaše tocy.
Kaša móvi: cud boski,
Skǫⁿd ten vorek vzon nozki.

III.

Přystanę, přystanę na u̯ána šmau̯o,
u̯Oddám Bogu dusę, cysařovi ćau̯o.
Cysařu, cysařu, coš nás zaverbováu̯,
Mau̯oš zyta zašáu̯, cem nás bedźes chováu̯?
Mau̯oš zyta zašáu̯, źimńákóv zasadźóu̯,
u̯O cemze nás bedźes na vojnę provadźóu̯?

IV.

Cyjez te kóńiše v stavе vodę pijǫ?
Toli ty dźévceny, co še u̯o ńę bijǫ.
Cyjez te kóńiše majǫᵐ báu̯e syje?
To pana Gindera (Günthera), jedźe z kónvisyje.
Cyjez te kóńiše majǫᵐ báu̯e karki?
Tol'i Jašińove, jedźe u̯od kochanki.

Pieśni jednakże nie są materyałem zupełnie wiarogodnym i nie dają prawdziwego obrazu języka mowy ludowej. Różne na to składają się czynniki, między innymi zaś: wędrowanie pieśni z jednej okolicy do drugiej, i przejmowanie przez lud pieśni sztucznych. Stąd spotykamy w pieśniach wyrazy, których lud nie używa, n. p. w przytoczonych przez nas śpiewkach wyraz *łoże*, *gdzie*, *skoro*; dalej formy deklinacyjne lub konjugacyjne, przestarzałe albo też używane gdzieindziej: n. p. *jendycy;* także składnia w wielu razach jest obca danej gwarze. Tylko dla głosowni są pieśni materyałem, zupełnie równorzędnym z innymi.

2. Gádk'i.

I. Lácego še u̯ośika tŕęše?

Jak Pán Bóg uleṕóu̯ cu̯oveka z gl'iny, tak djábou̯ prośóu̯, zel'iby se i u̯ón ńi móg co uleṕić. Tak Pán Bóg mu pedźáu̯, zeby se uleṕóu̯, co kce. Doṕéro ten djábou̯ uleṕóu̯ se vílka i móvi do ńego: stajáj vílku bez moję moc. Ale vílk ńic. u̯On kŕycy druǵi i treći ráz: stajáj vílku bez moję moc, ale vílk še ńic ńe rusá. Tak doṕéro mu ći jinkši pe-

dźel'i, zeby zavoųáų: stajáj vílku bez Boskǫ̃ moc. Jak ųón tak pedźáų, tak vílk vstáų i do razu na djábųa. Dopéro djábou chyb na ųośikǫ, i ųod tego casu, choć ńima vatru, to ųośika ćǫgle śe trẹśe.

II. ųO zbójak.

Byų jeden pán bogaty, co śe zbóje ńijak do ńego dostać ńi mogli; jak nocováų kogo, to zavdy pod zámkńę̃ćem. Tak cóz ųóni ńe robǫ̃? Vżeńi beckę vélgǫ̃, tam vśaduo jik dvok, a třeći jecháų. Přyjecháų do tego pana i prośi go ųo nocńik, pedźáų, ze ųolévę má v ty becce. Tak ųón se radźóų z tem panem, a becka stáųa na polu. Ten pán ńáų córeckę, co ji byųo pę̃ć rokóv. ųÓna posųa pu ty becce i patyckem v ńę buchųa. Tak v ty becce pytá śe: juz? ųóna pedźaųa, ze jesce ńe, i posųa do jinksy stancyje, ųopedźała ųojcu, co jes v ty becce. ųÓn vżon, zamknóų tamtego v pokoju, co v ńem byųy ųokna zakrátovane, i posųáų po żandaróv. Jak ći żandary přyśl'i, tak nalál'i na tę beckę smoųy i zapáléł'i, i zroběł'i jem śmerć.

3. Przysłowia, zwroty często używane, i t. p.

Kto kce psa buchnǫ̃ć, kija suká.

Ńe dá śe dvema panom sųuzyć.

Po śvę̃tem Michale volno paś po cale.

Po śvę̃ty Jadvidze vyzeńze i přydze.

Povádajǫ̃ tak, ze vśę̃dy dobře, a nálepi v doma.

Lepi svoje vsy b'ić, jak cudze pińǫ̃dze rachovać.

Na psa urok, doś svarne gęśi máće. Na to kumoszka odpowiada: A dy tyz vele tego chodzę, keby vele dżecek.

Ńepękne sųovo z gę̃by vypuśćić, zn. powiedzieć coś brzydkiego, a zwłaszcza przekleństwo.

Takbym śe zgádáų, zgádáų s vańi, a Magdaby ńe zeruą.

Přydaųaby ńi śe ųokrutńe taká maluśká kśǫzecka, pospisováųbym se, vela bym ńáų zyta, pšeńice, jéćńeńa, ųovsa i końceny.

Zajǫ̃ckóv byvá třek, śtyrek, ńiktoryk to jez i pę̃ć.

Take gádki ųopovádáų, jazem śe zbáųa.

Zajǫ̃ca mozná předać, jino ukrádkǫ̃m, tře go vźǫś pod trok, zeby pol'icyján ńe dożráų.

Sposób witania i przyjmowania gości.

Przychodzień: Pòchválany (akcent na o) Jezus Chrystus.

Domowi. Na véki vekóv. Vitájće!

P. Bóg zapųać. Cóz tu u vás sųychać?

D. Nic ta ćekavego, moze ta u vás co prę̃dzy.

P. Je ńic ta i u nás. Zdrovíśće tu?
D. Doś ta, dźęka Panu Jezusovi. A vyśće ta zdrovi?
P. Doś my ta zdrovi.
D. Nálepse zdrove, keby Páńezus dáu̯.

Dopiero teraz przystępuje gość do interesu, zaczynając od słów: „Tol'i já tyz tu přysed po.·. itd.“ albo: „zebyśće... itd.“. Kiedy wychodzi, mówi: „u̯Ostajće z Boǵem“; odpowiadają mu: „Jidźće ta z Boǵem“ albo: „Z Panem Jezusem“.

4. Nazwiska wieśniaków.

Badóra, Ćichoń, Graboski, Chyla, Jánkovic, Kęs, Kochana, Kostecki, Kuberski, Kumala, Lelek, Lupa, Mal'isa, Paćóu̯t, Péřchau̯a, Stachóra, Tárgos, Tábis, Vróbloski, Vecheć, Zmuda, Źę̃borák, Zę̃ćik.

5. Przezwiska.

Śodu̯ák, Chadrák, Dudek (jego syn Dudecek), Karolecek (od imienia ojca), Semonek (od ojca), Majcherek (od ojca), Breǵidźák (od matki), Pacóu̯ka (od ojczyma Paćóu̯y), Popou̯ek, Kajfás, Susek, Rosolec, Chelijás, Rogála, Śkudra i Śkuderka, Śerdżonek, K'eu̯tyga, Uś i Uśik, Śérek, Sára, Moskál, Vilk, Kret, Pijávecka, Skovronek, Gru, ska (Grusecka), Śl'iva, Kónopka, Syska, Kulavíná (Jasová), Dyrguś Jamróz, Bernát, Gabryś, Śotryś, Śachna, Ję̃drucha i Ję̃druska, Kravcysconka, Zgřybacka i Zgřybaconka, Bǫ̃cek, Kóu̯cená.

6. Nazwy części wsi.

Přy kośćele, pod kśǫzkǫ̃, studńisko, na lamuzak, přy Majcherku-přy dvoře, pod górǫ̃, přy smentářu, na Lupóvce, na Kumalóvce, Skotńica, přy stary karcme, přy Mal'iśe.

7. Nazwy pól.

Dźáu̯, Sovеńec, Za brovarem, Štřygańec, Přy l'ipe, Gać, Přy kśę̃zem stave, Vodżeńec, Króloske dou̯y, Velǵi dóu̯, Perdżochóv dóu̯, u̯Osmol'iná, Vérbe, Uǫ̃cki, Zelcenki, Předmocydle, Dżevę̃ćór, L'iśáki, Piskórki, Dǫ̃bróvki, Stávcyska, Podńivki, Grabóvki, Rokitovec, Dou̯y, Uřut, Uękі, u̯Ochodńá dróga; nazwy lasów i gajów: Kaduleńce, Cęsná, Gl'ińik, Zádave, Kuřeńec, Záguměńec, Żęborákove gáje.

TREŚĆ.

Wstęp. . . . . str. 332 (1)
Głosownia. §. 1—15 . . . . . „ 335 (4)
I. Samogłoski. §. 1—11. . . . . „ 335 (4)
A. Samogł. czyste nieścieśnione. §. 2—4. . . . . „ 335 (4)
α) Archaizmy §. 2.. . . . . „ 335 (4)
β) Nowotwory. §. 3—4.. . . . . „ 336 (5)
a) fonetyczne . . . . . „ 336 (5)
1) Wpływ samogłoski na samogłoskę . . „ 336 (5)
2. Wpływ spółgłoski na samogłoskę. . . „ 336 (5)
3. Ściąganie samogłosek . . . . . „ 337 (6)
4. Zjawianie się samogłoski. . . . . „ 337 (6)
5. Znikanie samogłosek . . . . . „ 337 (6)
b) analogiczne. §. 4. . . . . „ 338 (7)
B. Samogłoski czyste ścieśnione. §. 5—9. . . . . „ 338 (7)
Uwagi ogólne. §. 5. . . . . „ 338 (7)
á §. 6 . . . . . „ 339 (8)
1. Z kontrakcyi . . . . . „ 339 (8)
2. Ze wzdłużenia pierwotnego . . . . „ 340 (9)
3. Ze wdłużenia zastępczego . . . . „ 341 (10)
ó §. 7. , ... „ 342 (11)
é §. 8. . . , ... „ 342 (11)
Pochodne *é* i *ó* §. 9. . . . . „ 343 (12)
C. Samogłoski nosowe §. 10—11. . . . . „ 343 (12)
Uw. ogólne §. 10. . . . . „ 343 (12)
Różnice Krz· a j. og. §. 11. . . . . „ 344 (13)
II. Spółgłoski. §. 12—14. . . . . „ 344 (13)
α) Archaizmy. §. 12. . . . . „ 344 (13)
β) Nowotwory. §. 13—14. . . . . „ 345 (14)
a) fonetyczne §. 13. . . . . „ 345 (14)
1. Wymawianie . . . . . „ 345 (14)
2. Zmiana spółgłosek przy samogłoskach . „ 345 (14)
3. Oddziaływanie spółgłosek na siebie . . „ 345 (14)
a. Assymilacya. . . . . „ 345 (14)
b. Dyssymilacya. . . . . „ 346 (15)
4. Grupy spółgłosek. . . . . „ 347 (16)
5. Metateza. . . . . „ 347 (16)
6. Zjawianie się spółgłoski. . . . . „ 347 (16)
7. Znikanie spółgłoski. . . . . „ 347 (17)
α) Na początku wyrazów. . . . „ 348 (17)

β) W środku wyrazów. . . . . str. 348 (17)
γ) Na końcu wyrazów. . . . . „ 348 (17)
b) analogiczne. §. 14. . . . . „ 349 (18)
III. Akcent. §. 15. . . . . „ 349 (18)
O tworzeniu się tematów. §. 16—23. . . . . „ 350 (19)
1. Temata rzeczownikowe §. 16. . . . . „ 350 (19)
a) Sufiksy. . . . . „ 359 (19)
b) Prefiksy. . . . . „ 352 (21)
2. Temata przymiotnikowe §. 17. . . . . „ 353 (22)
a) Sufiksy. . . . . „ 353 (22)
b) Prefiksy. . . . . „ 354 (23)
c) Stopniowanie przymiotników i przysłówków. . „ 354 (23)
3. Temata liczebnikowe. §. 18. . . . . „ 354 (23)
4. Temata zaimkowe. §. 19. . . . . „ 354 (23)
5. Temata słowne. §. 20. . . . . „ 355 (24)
a) Sufiksy. . . . . „ 355 (24)
b) Prefiksy. . . . . „ 356 (25)
c) Niektóre słowa utworzone od imion. . . . „ 356 (25)
6. Wyrazy złożone §. 21. . . . . „ 356 (26)
7. Partykuły. §. 22. . . . . „ 356 (26)
8. Wyrazy przyswojone. §. 23. . . . . „ 358 (27)
Morfologia. §. 24—33. . . . . „ 359 (28)
1. Deklinacya. §. 24–27. . . . . „ 359 (28)
Rzeczownik. §. 24. . . . . „ 359 (28)
Singularis. . . . . „ 359 (28)
Pluralis. . . . . „ 359 (28)
Dualis. . . . . „ 360 (29)
Zaimek. §. 25. . . . . „ 360 (29)
1. Z. osobowe i zwrotny. . . . . „ 360 (29)
2. Z. wskazujące. . . . . „ 360 (29)
3. Z. pytający i względny. . . . . „ 361 (30)
4. Z. dzierżawcze. . . . . „ 361 (30)
Przymiotnik. §. 26. . . . . „ 362 (31)
a) Deklinacya rzeczownikowa. . . . . „ 362 (31)
b) Deklinacya złożona . . . . . „ 362 (31)
Liczebnik. §. 27. . . . . „ 362 (31)
2. Konjugacya. §. 28—33. . . . . „ 363 (31)
Dualis i aoryst. §. 28. . . . . „ 363 (32)
Indicat. praes. §. 29. . . . . „ 364 (33)
Imperativus §. 30. . . . . „ 364 (33)
Part. praes. act. §. 31. . . . . „ 365 (34)
Infinitivus §. 32. . . . . „ 365 (34)
Formy słowa złożone. §. 33. . . . . „ 365 (34)
Składnia. §. 34—36. . . . . „ 366 (35)
Rodzaj. §. 34. . . . . „ 366 (35)
Składnia w zdaniu prostem. §. 35. . . . . „ 366 (35)
1. Podmiot. . . . . „ 366 (35)
2. Łącznik. . . . . „ 366 (35)
3. Orzeczenie. . . . . „ 366 (35

4. Przedmiot. . . . . str. 366 (35)
5. Czas, miejsce, sposób. . . . . „ 367 (36)
6. Użycie przyimków. . . . . „ 367 (36)
7. Przeczenie. . . . . „ 367 (36)
Składnia w zdaniu złożonem. §. 36. . . . . „ 367 (36)
1. Zdania porównawcze . . . . . „ 368 (37)
2. Z. względne. . . . . „ 368 (37)
3. Z. skutkowe. . . . . „ 368 (37)
4. Z. warunkowe . . . . . „ 368 (37)
5. Pytania uboczne. . . . . „ 368 (37)
Charakterystyka gwary Krzęcińskiej. §. 37—38. . . . . „ 368 (37)
Uwagi ogólne. (§. 37). . . . . „ 368 (37)
Najważniejsze różnice między jęz. og. a gwarą Krz. (§. 38). . . . . „ 368 (37)
Słownik. . . . . . „ 370 (39)
Dodatek. (Wzory języka). . . . . „ 402 (71)
1. Śpiéwki. . . . . „ 402 (71)
2. Gadki. . . . . „ 403 (72)
3. Przysłowia, zwroty często używane, i t. p. „ 404 (73)
4. Nazwiska wieśniaków. . . . . „ 405 (74)
5. Przezwiska. . . . . „ 405 (74)
6. Nazwy części wsi. . . . . „ 405 (74)
7. Nazwy pól. . . . . „ 405 (74)

Ważniejsze omyłki drukarskie.

Str.	5	wiersz	2	z dołu	zam.	zademáć	czyt.	zademać
„	6	„	14	z góry	„	krųton	„	kouton
„	6	„	6	z dołu	„	p'echto	„	p'echtǫ
„	7	„	10	„	„	dosyś	„	dosyć
„	7	„	1	„	po słowach: *á* między *o* a *a* dodać: *ó* między *u* a *o*.			
„	8	„	11	„	zam	władza	czyt.	władzá
„	9	„	2	z góry	„	ale *á* jasne	„	ale *a* jasne
„	9	„	5	„	„	peda	„	pedá
„	9	„	11	„	„	paćeř	„	páćéř
„	10	„	16	z dołu	„	naj-	„	náj
„	10	„	13	„	„	najdę	„	nájdę
„	10	„	4	„	„	zjad	„	zjád.
„	10	„	2	„	„	ukřyzovan	„	ukřyzován.
„	11	„	20	„	„	kóvec	„	kóńec
„	11	„	19	„	„	kųóśé	„	kųóśe
„	11	„	18	„	„	póki	„	poki

Str.	11	„	14	z dołu	zam.	kumowa	czyt.	kumora
„	13	„	7	z góry	„	roⁿdaṁi	„	řoⁿdaṁi
„	13	„	8	„	„	śpǫřgać	„	spřǫgać
„	13	„	11	„	„	będę	„	bedę
„	13	„	11	z dołu	„	srob (zrąᵐb)	„	sroᵐb (zrąb)
„	13	„	10	„	„	š ńik	„	ś ńik
„	16	„	10	z góry	„	ǫosṁáć śe	„	ǫośṁáć śe
„	16	„	12	„	„	napařtek	„	nápařtek.
„	19	„	1	„	„	*najmę z nà imę*	„	*najṁę z na iṁę*
„	19	„	4	„	„	dźiś (2 razy)	„	dźis.
„	19	„	21	z dołu	„	dźęⁿka	„	dźęka
„	20	„	4	z góry	„	meśoⁿcek	„	ṁéśoⁿcek
„	25	„	9	„	„	mésopusty	„	ṁésopusty.
„	33	„	17	„	„	jedzema	„	jedźema
„	34	„	9	z dołu	po słowie: *umarty*, dodać: *od gniję zgńity*.			

AKADEMIA ŚWIĘTOKRZYSKA Biblioteka Główna w Kielcach

B. Dembiński: Rzym i Europa przed rozpoczęciem trzeciego okresu soboru trydenckiego. Część pierwsza, lex. 8° str. 264. Cena 2 złr. 50 ct.

J. Fijałek: Średniowieczne ustawodawstwo synodalne biskupów polskich. I. Życie i obyczaje kleru w Polsce średniowiecznej na tle ustawodawstwa synodalnego, lex. 8° str. 59. Cena 75 ct.

L. Finkel: Bibliografia historyi polskiej, tom I. lex. 8° str. 527 Cena 6 złr.
— Tomu II-go zeszyt 1-szy, lex. 8° str. 158. Cena 1 złr. 50 ct.

K. J. Heck: Życie i dzieła Bartłomieja i Szymona Zimorowiczów (Ozimków) na tle stosunków ówczesnego Lwowa, lex. 8° str. 187 Cena 1 złr. 80 ct.

T. Hoesick: Anhelli i trzy poematy. Przyczynki do dziejów twórczości J. Słowackiego, lex. 8° str. 80. Cena 80 ct.

A. Kalina: Jana Parum Szulcego. Słownik języka połabskiego, Część I. lex. 8° str. 89. Cena 75 ct.
— Część II. lex 8° str. 104. Cena 1 złr.

J. Kallenbach: Szymonowicza dramat »Castus Joseph«, lex. 8° str. 20. Cena 30 ct.

F. Kasparek: Z dziedziny prawa międzynarodowego prywatnego. lex. 8° str. 69. Cena 80 ct.
— Druga konferencya w Hadze celem kodyfikacyi prawa międzynarodowego prywatnego, lex. 8° str. 20. Cena 30 ct.

Kawczyński: Adama Mickiewicza Dziadów część trzecia w stosunku do romantyzmu francuskiego, lex. 8° str. 74. Cena 1 złr.

Kętrzyński: Studya nad dokumentami XII w., lex. 8° str. 122 z 16 tabl. Cena 3 złr. 50 ct.
— Granice Polski w X. wieku. Z mapą. lex. 8° str. 32. Cena 75 ct.

J. Kleczyński: Spisy ludności w Rzeczypospolitej Polskiej, lex. 8° str. 29. Cena 40 ct.
— Pogłówne generalne w Polsce i oparte na niem spisy ludności. lex. 8° str. 23. Cena 30 ct.

F. Koneczny: Walter v. Plettenberg, landmistrz inflancki, w obec Zakonu, Litwy i Moskwy 1500—1525. lex. 8° str. 76. Cena 75 ct.

F. Krček: Modlitewnik Nawojki, lex. 8°, str. 81. Cena 80 ct.

J. Latkowski: Mendog, król litewski, lex. 8° str. 154 z mapą. Cena 1 złr. 50 ct.

A. Lewicki: Powstanie Świdrygiełły, lex. 8° str. 389. Cena 3 złr.

W. Lutosławski: O logice Platona. Część pierwsza. O tradycyi tekstu Platona. lex. 8° str. 69. Cena 60 ct.

Wł. Łuszczkiewicz: Reszty romańskiej architektury dawnego opactwa Cysterskiego w Wąchocku, folio str. 26 z 11 cynkotypami i 8 tablicami fotolitograficznemi. Cena 1 złr.
— Polichromia drewnianego kościołka w Dębnie pod N. Targiem. Sprawozdanie z wycieczki naukowej w lecie 1891 r. Z 3 tablicami i 22 cynkotypami w tekscie, folio, str. 24. Cena 1 złr. 50 ct.

L. Malinowski: O niektórych wyrazach ludowych polskich; zapiski porównawcze lex. 8° str. 102. Cena 1 złr.
— Glossy polskie w kilku rękopismach łacińskich wieku XV., lex. 8° str. 73. Cena 70 ct.
— O języku komedyj Franciszka Bohomolca, lex. 8° str. 29. Cena 40 ct.
— Kazania na dzień wszech świętych. Zabytki języka polskiego z wieku XV., lex. 8° str. 89. Z dwiema podobiznami. Cena 80 ct.

Wł. Matlakowski: Budownictwo ludowe na Podhalu, 4-to str. 93 z 23 tablicami litograficznemi i 25 rysunkami w tekscie, oprawne, tablice w osobnej oprawnej teczce. Cena 7 złr. 50 ct.

J. Milewski: Stosunek wartości złota do srebra, lex. 8° str. 118. Cena 1 złr. 50.

A. Miodoński: Czas powstania historyi Florusa, lex. 8° str. 10. Cena 20 ct.
— Miscellanea latina, lex. 8° str. 9. Cena 20 ct.
— Incerti auctoris exhortatio de paenitentia, lex. 8° str. 10. Cena 20 ct.

(Ciąg dalszy na odwrotnej stronie.)

Biblioteka AŚ Kielce
0406507

Monumenta Poloniae Historica. Pomniki dziejowe Polski. Tom VI. opracowany przez lwowskie grono członków komisyi historycznej. 4° str. 731. Cena 10 złr.

K. Morawski: Andrzej Patrycy Nidecki, jego życie, dzieła. 8° str. 402. Cena 3 złr.
— Jakób Górski, jego życie i dzieła. lex. 8° str. 37. Cena 40 ct.
— De rhetoribus latinis observationes. lex. 8° str. 20. Cena 30 ct.

Fr. Piekosiński: Uwagi nad ustawodawstwem wiślicko-piotrkowskiem króla Kazimierza W., lex. 8° str. 91. Cena 80 ct.

A. Prochaska: O prawdziwości listu Gedymina. lex. 8° str. 34. Cena 30 ct.
— Podole lennem Korony 1352—1430., lex. 8° str. 24. Cena 25 ct.

J. Radliński: Słowniki narzeczy ludów kamczackich: (ze zbiorów Prof. B. Dybowskiego), I. Słownik narzecza Ainów. lex. 8° str. 67. Cena 60 ct.
— II. Słownik narzeza Kamczadałów wschodnich, lex. 8° str. 88. Cena 90 ct.
— III. Słownik narzecza Kamczadałów południowych, lex. 8° str. 20. Cena 50 ct.
— IV. Słownik narzecza Kamczadałów zachodnich, lex. 8° str. 84. Cena 75 ct.
— V. Słownik narzecza Koryaków wschodnich, lex. 8° str. 81. Cena 75 ct.

St. Ramułt: Słownik języka pomorskiego czyli kaszubskiego. 4° str. XLVIII i 298. Cena 4 złr.

J. Rozwadowski: Łacińskie słowa pochodne urobione z pnia imiesłowu biern. na -to- (t. z. literativa lub Frequentativa i Intensiva) lex 8° str. 46. Cena 4

W. Rubczyński: Traktat o porządku istnień. lex. 8° str. 33 z tablicą. Cena 4

J. N. Sadowski: Miecz koronacyjny polski »Szczerbcem« zwany. Z 2. tabli i 12 rycinami. lex. 8° str. 60. Cena 1 złr. 50 ct.

M. Sas: Przyczynek do poezyi polsko-łacińskiej XVI wieku, lex. 8° str. 32. Cena 40 ct.
— O miarach poematów łacińskich Jana Kochanowskiego, lex. 8° str. 51. Cena 50 ct.

St. Schneider: Isokrates wobec Politei ateńskiej Arystotelesa, lex. 8° str. 25. Cena 30 ct.

St. Smolka: Stanowisko mocarstw w obec konstytucyi Trzeciego Maja. 16° str. 27. Cena 30 ct.

L. Sternbach: Curae Menandreae, lex. 8° str. 78. Cena 1 złr.
— Joannis Geometrae Carmen de s. Panteleemone, lex. 8° str. 86. Cena 1 złr 50 ct.
— Photii patriarchae opusculum, lex. 8° str. 82. Cena 1 złr. 50 ct.
— Analecta Photiana, lex. 8° str. 42. Cena 75 ct.
— Gnomologium Parisinum ineditum. Appendix Vaticana. lex. 8° str. 83. Cena 1 złr. 50 ct.
— Fabularum Aesopiarum Sylloge, lex. 8°, str. 83. Cena 1 złr. 50 ct.
— Dilucidationes Aesopiae, lex. 8° str. 50. Cena 75 ct.

J. Tretiak: Ignacy Krasicki jako prezydent trybunału, lex. 8° str. 37. Cena 40 ct.

Uchwały w sprawie pisowni. Cena 40 ct.

B. Ulanowski: O założeniu i uposażeniu klasztoru Benedyktynek w Staniątkach, lex. 8° str. 131 z 5 tabl. Cena 2 złr.

S. Windakiewicz: Pierwsze kompanie aktorów w Polsce. lex. 8° str. 21. Cena 30 ct.

A. Winiarz: O zwodzie zwyczajów prawnych mazowieckich układu Wawrzyńca z Prażmowa, lex. 8° str. 79. Cena 90 ct.

S. Witkowski: Stosunek »Szachów« Kochanowskiego, do poematu Vidy »Scacchia ludus«, lex. 8° str. 39. Cena 60 ct.
— De vocibus hybridis apud antiquos poetas romanos, lex. 8° str. 29. Cena 60 ct.

T. Wojciechowski: O Piaście i piaście, lex. 8° str. 51. Cena 50 ct.

A. Zakrzewski: Wzrost w Królestwie Polskiem, 8° str. 39 z 2 mapkami i tablicą graficzną. Cena 75 ct.

M. Zdziechowski: Karol Hynek Macha i bajronizm czeski. lex. 8° str. 69. Cena 1 złr.

Skład główny wydawnictw Akademii Umiejętności znajduje się w Księ Spółki wydawniczej Polskiej w Krakowie.